

Hvilke erfaringer beskriver enslige mindreårige flyktninger om tiden de
bodde i bofellesskap?

En kvalitativ studie

av

Aysha Bayrakdar & Shan Bayrakdar

15.05.2020

Innholdsfortegnelse

1 INNLEDNING	3
1.1 TEMA.....	4
1.2 STUDIENS PROBLEMSTILLING OG BAKGRUNN.....	5
1.3 OPPGAVENS OPPBYGGING.....	6
2 OM ENSLIGE MINDREÅRIGE FLYKTNINGER	8
2.1 ANKOMST TIL NORGE.....	8
2.1.1 BAKGRUNN OG KJØNN.....	9
2.1.2 OPPHOLDSTILLATELSER.....	11
2.2 MOTTAK OG BOSETTING.....	11
2.3 BOFELLESSKAP.....	14
2.3.1 NOEN ERFARINGER.....	15
2.4 DEFINERT SOM RISIKOGRUPPE.....	16
3 TEORIER	20
3.1 UTVIKLINGSSTØTTENDE OMSORG.....	21
3.1.1 SOSIAL STØTTE.....	23
3.1.2 KULTUR.....	25
3.1.3 Læringsteorier.....	27
3.2 TRAUMER.....	29
3.2.1 TRAUMEBEVISST OMSORG.....	30
4 METODE	33
4.1 INTERVJUUNDERSØKELSE.....	33
4.1.1 OM UTVALGET.....	34
4.1.2 INFORMERT SAMTYKKE OG INTERVJUGUIDE.....	36
4.1.3 FRAMGANGSMÅTE OG ANALYSE AV DATA.....	37
4.2 ETISKE HENSYN.....	39
4.3 BETYDNING AV VÅR BAKGRUNN.....	40
4.4 SVAKE SIDER VED INTERVJUUNDERSØKELSE.....	41
5 RESULTATER	43
5.1 VANSKELIG BAKGRUNN KAN PREGE DAGLIGLIVET I BOFELLESSKAP.....	44
5.2 DAGLIGLIVET I BOFELLESSKAP.....	46
5.2.1 SKOLE, LEKSEHJELP OG SPRÅK.....	48
5.2.2 SØVNVANSKER.....	51
5.2.3 AKTIVITET SOM EN VIKTIG SOSIALISERINGSARENA.....	52
5.2.4 KULTUR OG RELIGION.....	53
5.2.5 RUTINER OG STRUKTUR I BOLIGEN.....	56
5.2.6 EKSTRA STØTTE TIL UNGDOMMER MED STØRRE UTFORDRINGER.....	59
5.3 BETYDNING AV RELASJONER.....	61
5.3.1 RELASJONER TIL ANDRE UTENFOR BOFELLESSKAP.....	64
5.4 RÅD TIL VOKSNE.....	65
5.4.1 PRØVE Å FORSTÅ UNGDOMMENE.....	66

5.4.2 SKAPE FORUTSIGBARHET OG FORSTÅELSE FOR REGLER OG RUTINER.....	67
5.4.3 ØKT KUNNSKAP OM KULTURFORSKJELLER.....	67
5.4.4 LÆRE OM DET NORSKE SAMFUNNET	68
6 DISKUSJON.....	70
6.1 STØTTE FRA SOSIALE NETTVERK OG INTEGRERING I NORSKE SAMFUNNET	70
6.1.1 SKOLE OG AKTIVITET SOM INTEGRERINGS- SOSIALISERINGS- OG LÆRINGSARENA.....	72
6.1.2 SPRÅKUTFORDRINGER	75
6.2 SE, FORSTÅ OG TRYGGE UNGDOMMENE.....	76
6.2.1 HA FOKUS PÅ RELASJONBYGGING	79
6.3 UTFORDRINGER I MØTE MED NY KULTUR.....	80
7 KONKLUSJON.....	83
LITTERATURLISTE	84

1 INNLEDNING

Jeg synes det var bra i bofellesskap. Det var lærerikt og mye nytt på den tiden å lære fordi jeg var ny i Norge og da visste jeg ikke hvordan livet fungerer her. Jeg var litt usikker, det var stor forskjell mellom Afghanistan og Norge. Så den kulturelle forskjellen er veldig stor, så jeg visste ikke hvordan folk lever for å si det sånn her i Vesten. Så jeg synes det var veldig lærerikt å bo i bofellesskap fordi da hadde du forskjellig folk med forskjellige erfaringer og forskjellige kulturer. Det var ikke bare norske som jobba, det var også andre folk som arabere og de fra andre land i Europa. Så det var veldig fint å bli kjent med forskjellige kulturer og møte de forskjellige folka. Og det har jeg brukt for nå i livet, sier en av deltagerne våre som bodde fire år i et bofellesskap. Det er seks år siden denne gutten har flyttet ut av bofellesskap. Han beskriver mange positive erfaringer fra tiden han bodde der. Han fikk gode oppvekstvilkår av voksenpersoner som ga han mye omsorg, trygghet og veiledning. Dette har ført til at gutten har utviklet seg og blitt rustet til å klare seg i det norske samfunnet. Han har tatt seg utdanning, fått seg fast stilling og etablert familie med ektefelle og et barn. Hans viktigste råd til voksne omsorgsgivere som i dag jobber med enslige mindreårige flyktninger er å forstå, lytte og gi forutsigbarhet og mening til disse ungdommen. De er forskjellige og trenger mye omsorg.

Deltagere har hatt forskjellige erfaringer. Ikke alle har hatt mange positive erfaringer. En annen deltager beskriver perioden i bofellesskap slik: *Vi var seks ungdommer i en enebolig med to etasjer. Det var tre nede og tre oppe. Hver av oss hadde sitt eget rom. Og vi delte bad og kjøkken og stue. Så det var veldig ryddig og fint plass. Og beliggenheten var også fint. Det var ikke langt til sentrum. Så sånn sett så var det bra. Men jeg hadde veldig store utfordringer. Han opplevde utfordringer på ulike områder, blant annet når det gjaldt psykologisk hjelp, dårlig dialog med avdelingslederen, regler i huset, kulturelle forskjeller og ikke minst selvstendigjøring hvor han gir et eksempel: *Det var veldig store utfordringer når det for eksempel var å kjøpe klær. Økonomi var litt sånn veldig streng noen ganger. Det var litt dumt, synes jeg. For eksempel primærkontaktene hadde så mye å si om hva slags klær du skulle kjøpe eller hvordan du skal bruke de pengene. Vi hadde en viss sum for aktiviteter, klær og reise. Jeg husker at de kjøpte sånn svære fjellbagger til alle sammen til ganske høy pris uten å gi oss informasjon. Vi tenkte først "det var greit å få sånn bag" og vi visste ikke at vi hadde betalt for dem (*deltageren ler*)*. Så det var veldig slakk, synes jeg.*

1.1 Tema

Enslige mindreårige flyktninger er en gruppe som har fått betydelig oppmerksomhet de siste årene i media og i flere fagmiljøer (Eide, 2012). Redd Barna, Flyktninghjelpen, Røde Kors og flere andre frivillige organisasjoner, i tillegg til barneombudet og flere fagorganisasjoner, har også engasjert seg i hvordan disse barna og ungdommene blir tatt imot i det norske samfunnet. Bakgrunnen for dette var bekymring for at det norske samfunnet ikke ga et tilfredsstillende omsorgstilbud. Det ble derfor anbefalt at den daglige omsorgen måtte overføres fra utlendingsforvaltningen til barnevernet. I 2007 ble barnevernsloven endret. Da fikk barnevernet ansvar for enslige mindreårige asylsøkere (Eide, 2012).

Enslige mindreårige flyktninger er barn og ungdom opp til 18 år som kommer til Norge som overføringsflyktninger eller asylsøkere, uten foreldre eller andre med foreldreansvar. Eide refererer til FNs definisjon av denne gruppen: *those who are separated from both parents, and are not being cared for by an adult who by law or custom is responsible to do so* (UNHCR ref. i Eide 2012, s. 16). Det er en heterogen gruppe der det er store forskjeller mellom de individuelle livshistoriene. De har forskjellig bakgrunn når det gjelder motiv for flukt, fluktruter, hvor lenge de var på flukt og forventninger de har til sin nye tilværelse. De har også ulikt kjønn, alder og skolebakgrunn. Men det er likevel noen likheter når det gjelder deres relasjoner til vertsamfunnet. De kjenner ikke det norske språket. De må lære seg nytt språk og tilpasse seg andre verdier, normer og bygge nye nettverk uten egen familie i en helt ny og annerledes kultur (Eide, 2012).

Etter at enslige mindreårige flyktninger får innvilget asylsøknad, blir de bosatt i en kommune (Integrerings- og mangfoldsdirektoratet [IMDi], 2017). De over 15 år får som oftest tildelt bofellesskap som er en vanlig boform hvor en eller flere av dem deler bolig. Kommuner har ikke mulighet til å tilby flyktningene en bolig hver (IMDi, 2010). De gir derfor tilbud om bofellesskap som er sammensatt av IMDi eller kommunen. Bosetting i bofellesskap fører til at integrering kan starte tidligere. Det gir en rekke fordeler, både sosialt og økonomisk.

Flere studier viser at mange av de enslige mindreårige flyktninger har opplevd krig, tortur, forfølgelse, seksuelle krenkelser, vold og tap av familiemedlemmer (Dittmann & Jensen, 2010). I tillegg til de vanskelige opplevelsene har mange hatt en lang periode med flukt. De som er på flukt uten omsorgspersoner har økt risiko for å bli utsatt for overgrep, vold og andre kriminelle handlinger. De er en utsatt og sårbar gruppe som har økt risiko for å utvikle

alvorlige psykiske plager og sosiokulturell mistilpasning i forhold til andre innvandrere og etniske norske. For mange av disse barna og ungdommene innebærer flukt et brudd, der en ny tilværelse erstatter den tidligere (Dittmann & Jensen, 2010).

1.2 Studiens problemstilling og bakgrunn

Vi har i vår studie valgt å ha følgende problemstilling: *Hvilke erfaringer beskriver enslige mindreårige om tiden de bodde i bofellesskap?* Enslige mindreårige flyktninger har som nevnt fått betydelig oppmerksomhet. Det har blitt undersøkt mye innenfor dette temaet. Vi vet mye om deres flukt, om deres psykiske helse. Vi vet mye om traumene deres og om deres erfaringer generelt. Men vi vet litt mindre om deres egne erfaringer i bofellesskap, og hvilke råd de har til voksne hjelpere. Det har derfor i det siste vært større fokus på deres erfaringer, spesielt på omsorgssentre og bofellesskap. Målet med denne masteroppgaven er å bidra til å gi oss mer kunnskap om livet i bofellesskap. For å vite noe mer om det, har vi valgt å undersøke enslige mindreårige flyktninger som tidligere bodde i bofellesskap, men som nå har flyttet ut for seg selv. Det vil være fokus på hva som har fungert bra og hva som har fungert dårlig i bofellesskapet, og hva voksne kan gjøre for å bli gode hjelpere. Studiens problemstilling vil derfor bli presisert gjennom forskningsspørsmål:

1. Hvordan opplever ungdommene betydningen av hjelpen de fikk i bofellesskapet?
2. Hva var ungdommenes største utfordringer i bofellesskapet?
3. Hvilke råd vil ungdommene gi til voksne hjelpere?

Vi er to søstre som har valgt å skrive masteroppgave sammen. Det er ulike grunner for valget vårt. For oss er det et interessant tema fordi vi begge var tidligere flyktninger og bodde til sammen fem år i asylmottak (fire år i Danmark og ett år i Norge). Livet i asylmottak ga oss både negative og positive erfaringer. Disse erfaringene som vi besitter, har hatt en innvirkning for vår interesse med å jobbe med flyktninger. I dag jobber en av oss som miljøterapeut sammen med enslige mindreårige flyktninger som har fått opphold, fått kommune og bor i bofellesskap. Tidligere jobbet begge sammen med asylsøkere uten oppholdstillatelse, men ulike grupper. En av oss jobbet med enslige mindreårige asylsøkere som bodde på omsorgssenter og ventet på svar fra UDI, mens den andre jobbet på asylmottak sammen med familier og voksne asylsøkere. På omsorgssenteret samarbeidet vi tett med barna for å utrede deres situasjon og behov, og utarbeidet et forslag til oppfølging mens de oppholdt seg på omsorgssenteret. Vi lagde også tiltaksplan for å gi best mulig grunnlag for at barnet skulle få systematisk oppfølging, få hjelp til å lage planer for sitt liv og få et omsorgstilbud som dekket

barnets behov. Gjennom hele perioden på omsorgssenteret jobbet vi tett sammen med barna. På den måten ble vi godt kjent og det ble bygd tillit. Etter opparbeidelsen av tillit begynte mange å dele sine private livshistorier. Mange begynte etter hvert å fortelle om vonde minner fra krig og de vanskelige opplevelsene før og under flukten. Nesten alle vi ble kjent med fortalte hvor lang og vanskelig fluktperioden sin var. Når et barn først begynte å fortelle litt, så gikk det fort over til en lang samtale. På asylmottak for voksne skjedde mye av det samme. Men når det gjelder barna, så var det foreldrene som hadde ansvar for dem. De ansatte sin jobb var mer praktiske oppgaver som å handle varer for nyankomne, hjelpe til med oversetting ettersom vi behersker fem forskjellige språk, vise rundt i byen, veilede og lære dem om det norske samfunnet og så videre. Vi trivdes ekstra med denne type jobb ettersom vi selv har vært gjennom flyktningprosessen og har mye erfaring. Vi ble kjent med fantastiske mennesker, barn og voksne som viser seg å være motstandsdyktig, som klarer å håndtere kriser og påkjenninger på en positiv måte, barn og voksne som studerer og er aktive, som prøver å tilpasse seg andre verdier og normer, som bygger nye nettverk i en helt ny kultur, som smiler etter alt de har vært gjennom, og som fortsatt har håp og drømmer. Å jobbe med flyktninger har vært veldig spennende og lærerikt. Vår deltagelse på ulike kurs relatert til flyktninger har også hatt en innvirkning på vårt valg i å skrive om enslige mindreårige flyktninger. Målet med kursene har vært å fremme helse og livskvalitet hos barn, ungdom og familier, og dette vil vi lære mer om ved å skrive masteroppgave om dem. Samtidig er det aktuelt å utforske dette temaet fordi det hvert år ankommer enslige mindreårige flyktninger til Norge. De har fått mye oppmerksomhet på grunn av de er i en svært sårbar situasjon når de ankommer. De trenger mye hjelp fra oss voksne. Det er viktig å øke kunnskapen om denne gruppen for å fremme deres helse og livskvalitet.

1.3 Oppgavens oppbygging

I del 2 gjør vi rede for kunnskapsstatus om enslige mindreårige flyktninger. Sentrale temaer er statistikk, asylprosess, oppholdstillatelse, omsorgssituasjon, flukt og livssituasjon. Del 3 består av teorier knyttet til temaet vårt. Det er om utviklingsstøttende omsorg, sosialstøtte med fokus på Bronfenbrenner sin sosialøkologiske utviklingsmodell, læringsteorier til Vygotsky og kulturforståelse med fokus på U-kurven til Dahl. Vi avslutter denne delen med traumer og traumebevisst omsorg med fokus på tre viktige pilarer. Del 4 omhandler metode. Her gir vi en presentasjon av metode vi har valgt å bruke, datainnsamling, analyse, etiske hensyn og svake sider ved undersøkelsen vår. Videre i del 5 presenterer vi resultatene av undersøkelsen. Vi har delt temaene fra intervjuundersøkelsen inn i fire hovedtemaer: hvordan

ungdommenes vanskelige bakgrunn kan prege deres dagligliv, hverdagslivet i bofellesskap, betydningen av relasjoner og råd til voksne hjelpere. Under disse hovedtemaene beskriver vi ulike undertemaer som utviklingsstøttende omsorg, skolens-, leksehjelps-, språkets-, aktivitets-, kultur og religions betydning, regler og rutiner i boligen, nettverk i og utenfor boligen og råd. Del 6 består av en diskusjonsdel. Her drøfter vi våre funn opp mot teorier. Det er særlig tre forhold vi drøfter. Det er integrering inn i det norske samfunnet, bli forstått og sett og kulturforskjeller. Og i siste delen, del 7, gir vi en kort oppsummerende konklusjon.

2 HVA VET VI OM ENSLIGE MINDREÅRIGE FLYKTNINGER?

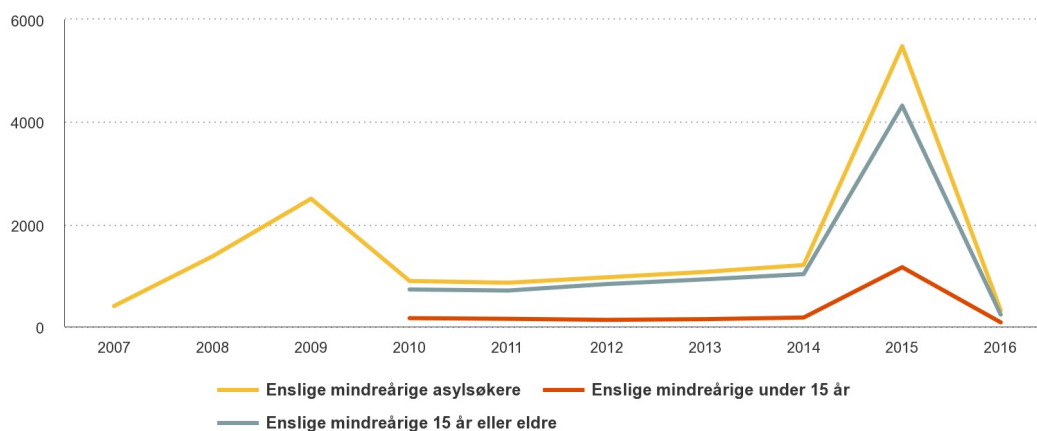
På grunn av krig og forfølgelse er over 65 millioner mennesker på flukt (Flyktninghjelpen, 2017). Av de 65 millioner mennesker flykter 25 millioner over en landegrense, mens 40 millioner flykter i sitt eget land. Rundt halvparten av disse er barn. De som ble fordrevet av naturkatastrofer er ikke en del av de nevnte tallene. Antallet har økt enormt de siste årene. De fleste flykter fra landet sitt til ett av nabolandene. Når det gjelder enslige mindreårige flyktninger, er det sammensatte årsaker til at de kommer alene til Norge uten foreldre (Bufdir, 2017) Noen kommer alene fordi de under flukten forsvinner fra familien, eller mister dem, mens andre kommer alene på grunn av økonomiske forhold. Familien har for eksempel økonomi kun til en person i familien som kan reise.

Mange av menneskene på flukt opplever å bli skilt fra familien eller andre omsorgspersoner og er sårbare for overgrep (Flyktninghjelpen, 2017). Mange blir tvunget til barnearbeid og utsettes for blant annet menneskehandel, vold, seksuelle overgrep og tvangsrekruttering til væpnede grupper. Det å bli rekruttert som barnesoldat eller bli tvunget til å utøve vold er et av de verste overgrep barn og ungdommer kan utsettes for. Noen har mistet alt de eide og vært vitne til grusomme krigshandlinger hvor nære familiemedlemmer og venner blir såret eller drept. Andre har opplevd sult, mangel på rent vann, skolegang og medisinsk hjelp (Flyktninghjelpen, 2017). Mange sliter med psykiske og fysiske ettervirkninger av krig. På den annen side er det mange som blir selvstendige og lærer seg å løse problemer og vansker til tross for risikofaktorene og utsattheten (Aalandslid & Enes, 2012). De klarer seg bedre i årene etter at de har fått opphold i Norge. Barne- og ungdomspsykiater Henriette K. Sandven hevder at enslige mindreårige ikke skal framstilles kun som ofre, men også som overlevende (Sandven ref. i Afsar, 2017). De er sterke personer som har tålt en oppvekst under trange kår og overlevd en vanskelig flukt. Som et resultat av dette er noen ressurssterke og selvstendige.

2.1 Ankomst til Norge

Antallet enslige mindreårige flyktninger som kommer til Norge varierer fra år til år. I 2008 søkte hele 1374 enslige mindreårige om asyl, mens i 2009 har det økt til 2500 personer (Wiggen, 2014). I 2010 og 2011 var det bare en tredjedel enslige mindreårige av hva det var i 2009. Her er det flere forhold som kan ha forårsaket oppgangene og nedgangene i antall søker. Endringer i asylpolitikken om å stramme inn overfor enslige mindreårige flyktninger har for eksempel påvirket søkertallet. Det ble åpnet for at enslig mindreårige kunne returneres

til andre land som er med i Dublinsamarbeidet (Wiggen, 2014). Dublinsamarbeid er en avtale mellom landene i EU som bestemmer hvilket land som har ansvaret for å behandle søknad om beskyttelse (Utlendingsdirektoratet [UDI], 2017). Det vil si enslig mindreårig som søker om asyl kan kun få søknaden sin behandlet i ett av Dublin-landene. Søknaden vil bli behandlet i det første Dublin-landet de kommer til. Dersom asylsøkeren søker i et annet Dublin-land, så skal han eller hun sendes tilbake til det første landet som hadde ansvar for søknaden (UDI, 2017). Andre forhold som kan ha påvirket søkertallet er begrenset oppholdstillatelse (Wiggen, 2014). Dersom søkeren ikke har forsvarlig omsorg i hjemlandet, så får han eller hun en begrenset oppholdstillatelse. Søkeren må forlate Norge ved fylt 18 år.

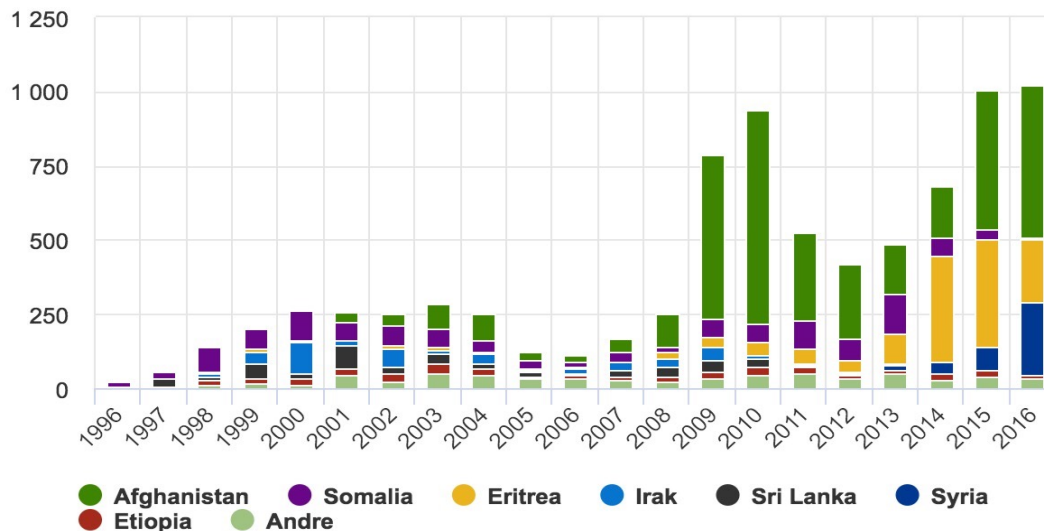
Kilde: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2017)

Videre viser statistikken at antallet enslige mindreårige har fra 2011 til 2014 holdt seg stabilt på rundt 1000 personer. I 2014 var det totalt 1204 søkere (Bufdir, 2017). 2015 var det året det kom veldig mange enslige mindreårige søkere til Norge, mer enn noen gang tidligere. Det kom rundt 5480 personer. Det var det høyeste antallet noensinne, mer enn en firedobling sammenlignet med 2014. Ifølge EU sitt statistikkontor var dette ikke rekordmange kun til Norge, men til hele Europa. I løpet av 2016 gikk antall søkere ned igjen. Da var det kun 320 enslige mindreårige som kom til Norge. I 2017 kom det enda færre. Da var tallet 191 søkere. Nedgangen fortsatte i 2018 hvor kun 159 søkere kom og 135 søkere i 2019 (UDI, 2020). Det er usikkert hvordan statistikken vil se ut framover. Flere forhold vil være avgjørende for ankomstallene, blant annet grense- og ID-kontroller i Europa (Bufdir, 2017).

2.1.1 Bakgrunn og kjønn

De fleste enslige mindreårige flyktninger kommer fra Asia (Statistisk sentralbyrå [SSB], 2016). En av tre har bakgrunn fra Afrika mens to av tre har bakgrunn fra Asia. Hele 90 %

kommer fra landene Somalia, Afghanistan, Etiopia, Sri Lanka, Eritrea og Irak. Det er særlig enslig mindreårige fra Afghanistan som er den største gruppen som ankommer (SSB, 2016). Siden 2003 har de utgjort den dominerende gruppen. Før dette var det somaliere og irakere som utgjorde den dominerende gruppen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå (2017)

I 2009 og 2010 var cirka 70 % av nyankomne enslige mindreårige afghanere (SSB, 2017). I 2015 og 2016 var om lag halvparten fra Afghanistan. De andre store gruppene i samme periode kom fra Eritrea og Syria. Her ble det bosatt 570 fra Eritrea og 320 fra Syria. Det var disse tre landene som utgjorde flertallet av enslige mindreårige i Europa generelt i 2015 (SSB, 2017). Når det gjelder kjønn er det mange flere gutter enn jenter som søker om asyl (SSB, 2016). Ifølge Statistisk Sentralbyrå er åtte av ti enslige mindreårige flyktninger gutter. Fra Irak og Afghanistan er det nesten utelukkende gutter. Av 3400 enslige mindreårige afghanere var det bare 50 som var jenter. Men det er noe likere kjønnsfordeling blant de som kommer fra Afrika. For eksempel fra Eritrea og Somalia var det flest jenter som oppga at de var enslig mindreårige (SSB, 2016). Av alle enslige mindreårige i perioden 1996-2013 viser statistikken at i alder er den største andelen mellom 13 og 17 år. Men her også er det forskjeller ettersom hvor de kommer fra. Fra Afghanistan og Sri Lanka var over halvparten mellom 13 og 16 år, mens fra Irak var over halvparten 17 år (SSB, 2016). I 2015 og 2016 hadde enslige mindreårige flyktninger en gjennomsnittsalder på 15,4 år som følger samme aldersmønsteret som de som kom tidligere år (SSB, 2017). Personer som ble bosatt blir eldre, og i dag er derfor de færreste mindreårige. 13% er under 18 år, mens flertallet er over 20 år.

2.1.2 Oppholdstillatelser

Enslige mindreårige asylsøkere og alle andre asylsøkere har rett til asyl hvis de har en velgrunnet frykt for å bli forfulgt i hjemlandet sitt. Søknadene deres blir behandlet individuelt. Dersom søknaden om asyl blir innvilget, så regnes man som flyktning. Fram til søknaden er behandlet, regnes man som asylsøker (IMDi, 2017). Man kan få oppholdstillatelse av beskyttelsesgrunner, humanitære grunner, arbeid, studie- eller familieinnvandringstillatelse (UDI, 2019). Beskyttelsesgrunner oppholdstillatelse gjelder ved generelle uroligheter i hjemlandet eller vedkommende risikerer tortur eller lignende. De fleste som får oppholdstillatelse i Norge får det innvilget på grunn av beskyttelsesgrunner. Dette gjelder de fleste enslige mindreårige flyktninger. Denne tillatelsen er gyldig i en begrenset periode, for eksempel ett eller tre år, og må fornyes. Vedkommende får reisebevis for flyktninger. Dette reisebeviset er ikke gyldig for innreise til flyktningene sine hjemland. Etter å ha hatt oppholdstillatelse i tre år, kan man søke permanent oppholdstillatelse hvor man kan oppholde seg i Norge på ubestemt tid og har ekstra vern mot å bli utvist.

For enslige mindreårige asylsøkere fylt 16 år på vedtakstidspunktet er det Utlendingslovens § 8-8 som gjelder: *Tidsbegrenset oppholdstillatelse til enslige mindreårige asylsøkere over 16 år som får opphold på grunn av mangel på forsvarlig omsorg ved retur* (Utlendingsforskriften, 2010). Denne tillatelsen gis til ungdommene fram til de er fylt 18 år. Dagen de er fylt 18 år forventes det at de forlater Norge. Da blir de regnet som voksne og må klare seg selv. Ved vurdering av om det skal gis en tidsbegrenset tillatelse, skal det vektlegges flere momenter som for eksempel ungdommens språk, alder, fysisk og psykisk helsesituasjon, tilknytning til familie, venner og nærmiljø i Norge og hjemlandet, omsorgssituasjon i Norge, om ungdommen har vært utsatt for menneskehandel, omsorgssvikt, overgrep og lignende. Ut ifra paragraf 8-8a kan utlendingsmyndighetene ta ny behandling for ungdommer som har fått oppholdstillatelse etter forskriftens § 8-8 i perioden 1. Oktober 2016 til 1.februar 2018. En slik ordning kan være uheldig for enslige mindreårige flyktninger. Å ikke vite hvor lang tid det tar før man får permanent oppholdstillatelse eller om de i det hele tatt får bo i Norge etter fylte 18 år, kan skape store bekymringer og føre til ulike psykiske plager. Dette kommer vi tilbake til senere i oppgaven.

2.2 Mottak og bosetting

Alle enslige mindreårige skal få tildelt en verge raskt etter ankomst til Norge. Vergen sin jobb er å ivareta mindreåriges interesser (Valenta & Berg, 2012). Når barnet eller ungdommen

flytter til en ny kommune, så vil han eller hun få en ny verge. Det er først og fremst den juridiske siden av foreldreansvaret som vergen har ansvar for. Vergens oppgaver er begrenset av mindreåriges egen selvbestemmelse- og medbestemmelsesrett. Miljøpersonalet på omsorgssenteret eller asylmottak kan på sin side ta avgjørelser og representere den mindreårige i forhold som angår den daglige omsorgen. Når enslige mindreårige møter opp hos politiets utlendingsenhet og søker om asyl, skal vergen være til stede og bistå søkeren på dette møtet. Vergen orienterer den mindreårige om gangen videre i asylprosessen og asylintervjuet samtidig følger opp i hele transittperioden. Asylintervju foregår vanligvis fem til seks uker etter at asylsøknaden ble innlevert hos politiets utlendingsenhet. Vergen får ikke være aktiv under selve asylintervjuet, men har lov til å gripe inn under forhold vergen finner kritikkverdige. Etter at intervjuet er avsluttet, går vergen gjennom rapporten sammen med den mindreårige og sikrer at det ikke er oppstått noen feil. Blir den mindreårige vurdert til å være under 15 år, vil han eller hun bli plassert på et omsorgssenter for mindreårige i regi av Barne-, ungdoms- og familieetaten, mens de som blir vurdert mellom 15 og 18 år vil bli plassert på et asylmottak for enslige mindreårige i regi av utlendingsdirektoratet. Opphold på et omsorgssenter er av midlertidig karakter. Under den midlertidige perioden skal omsorgssenteret i samarbeid med barnet etter paragraf 5A-6 foreta en kartlegging av barnets situasjon og behov: *Omsorgssenteret skal i løpet av barnets opphold på senteret foreta en kartlegging av barnets situasjon og behov som grunnlag for en etterfølgende bosetting i en kommune. Kartleggingen skal utarbeides i samarbeid med barnet. Oversendelse av kartleggingen til aktuelle myndigheter forutsetter skriftlig samtykke* (Ofstad & Skar, 2015 s. 313). Formålet med kartlegging er for å tilrettelegge en best mulig bosetting. Mottaksfasen her kan vare alt fra noen uker til år (Eide, 2012). I 2009 var gjennomsnittlig ventetid i mottak cirka ett år. I 2011 ble det iverksatt endrede rutiner for saksbehandlingen av asylsøknader og ventetiden ble sterkt redusert.

Etter at asylsøknaden til enslige mindreårige flyktninger blir innvilget, bosettes de som nevnt i en kommune (IMDi, 2017). For at barna og ungdommene får gode oppvekstvilkår, blir det vurdert ulike botilbud og omsorgsløsninger. I lov om barnevernstjenester (barneloven) for botiltak for enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere blir det i § 3-4 beskrevet *Ved bosetting av enslige mindreårige som har framsatt søknad om asyl eller som har fått opphold på grunnlag av slik søknad, skal kommunen foreta en vurdering av den enkeltes behov og på denne bakgrunn tilby egnet botiltak. Kongen kan gi forskrift om kommunens oppgaver knyttet til bosetting* (Ofstad & Skar, 2015 s. 60). Det er opp til den enkelte kommune å organisere

bosettingsarbeidet. Bestemmelsen som er inntatt i barnevernloven betyr ikke at det nødvendigvis må være barneverntjenesten som skal foreta vurderingen av enslige mindreårige flyktnings behov. Bosettingsarbeidet krever ulike typer faglighet. Derfor er det nødvendig å benytte så vel barnefaglig og flyktningfaglig som barnevernfaglig kompetanse. Det er også slik at kommunen får ansvaret allerede fra det blir fattet vedtak om bosetting, og ikke ved ankomst til landet. Her vil det være viktig å involvere enslige mindreårige i selve vurderingen som skal fortas. I barnekonvensjonen artikkel 12 viser det seg at barnet har rett til å danne seg egne synspunkter og gi uttrykk for dem, men det skal gis behørig vekt i samsvar med barnets modenhet og alder. Etter bestemmelsen tilbys enslige mindreårige botiltak.

Den vanlige botiltak for ungdommer over 15 år er bofellesskap, mens for de som er under er fosterhjem mer vanlig. Egnede slektninger kan og være et alternativ. Ventetiden fra søknaden innvilges til faktisk flytting kan på samme måte som mottaksfase variere (IMDi, 2017). Men målet er at bosettingen skal skje innen tre måneder. I de siste årene viser det seg at det ofte går mye lengre tid for noen. Flere kommuner trenger litt tid til å skaffe boliger eller finne fosterhjem. Ventetiden kan for noen barn og ungdommer være vanskelig å forstå. Noen opplever at deres venner i mottaket eller omsorgssenteret flytter tidligere ut. Noen blir usikre, stresset og redde under ventetiden. IMDi oppfordrer derfor enkelte kommuner om å inngå forpliktende avtaler om bosetting. Hensikten er å sikre rask, jevn og forutsigbar bosetting til kommunen, og at bosettingen finner sted til avtalt tid. På den måten kan ventetiden for barna og ungdommene bli kortest mulig. Barna og ungdommene har best av å få seg raskt ut av den midlertidige tilværelsen i et omsorgssenter eller asylmottak. For at det skal bli lettere for kommunene å bestemme seg, bistår IMDi med veiledning og informasjon. Husbanken og Bufetat deltar også sammen med IMDi i kommunemøter. Kommunene som skal bosette må ta stilling til om de kan bygge opp eller har apparater og ressurser som behøves. Det blir kontinuerlig vurdert om bosettingsbehovet er tilstrekkelig dekket. Dersom det kan komme frem opplysninger som gir grunn til å anta at barnet eller ungdommen har behov for tiltak, så vil barneverntjenesten være pliktig til å foreta undersøkelser etter barnevernloven § 4-3 og eventuelt iverksette tiltaket (Ofstad & Skar, 2015).

Ifølge IMDi er det viktig å vite hvor man kommer til å bo, hva som venter på det nye bostedet. Her snakker som oftest kommunen med barnets og ungdommens primærkontakt ved omsorgssenteret eller mottaket for videre samarbeid og planlegging om bosettingen (IMDi, 2017). Det er også viktig å forberede enslige mindreårige på dagliglivet på det nye bostedet,

om forskjellen mellom livet i mottaket eller omsorgssenter og livet i bofellesskapet eller fosterhjem. For at mindreårige skal føle seg tryggere pleier de på forhånd få vite mest mulig om kommunen. Flere bofellesskap og fosterhjem tar bilder av boligen og voksne der. Samtidig legges det ved andre bilder, kart, informasjon om skole, avstand til skole, butikk, sentrum, fritidsaktiviteter og aktuelle møteplasser. Andre ganger kan mindreårige etter eget ønske besøke kommunen på forhånd. Disse eksemplene ulike kommuner praktiserer har betydning for ungdommens trygghetsfølelse.

2.3 Bofellesskap

Barnelovens formål § 1-1 *Loven skal sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp, omsorg og beskyttelse til rett tid. Loven skal bidra til at barn og unge møtes med trygghet, kjærlighet og forståelse og at alle barn og unge får gode og trygge oppvekstvilkår* gjelder også enslige mindreårige flyktninger som oppholder seg i landet (Barnevernloven, 2018). Det gjelder alle uavhengig av den enkeltes statsborgerskap, oppholdsstatus og nasjonalitet. Dette innebærer at alle bosatt i landet har krav på samme tjenester og ytelser som norske barn og ungdommer.

Bofellesskap er ikke definert som institusjon eller fosterhjem i henhold til Lov om barneverntjenester. Det er en vanlig boform der det som oftest bor tre til seks ungdommer sammen med tett oppfølging. Bofellesskap pleier å være bemannet med miljøterapeuter og miljøarbeider, enten etter behov eller fulltid. Voksne omsorgsgivere i bofellesskap får en sentral rolle ettersom ungdommene ikke har andre voksne å støtte seg til (Archambault, 2006). Deres sentrale oppgaver i bofellesskapet kan for eksempel være å ha tett kontakt med samarbeidspartnere (barnevernstjenesten, fastlege, verge, skole, besøkshjem og eventuelle behandlere fra spesialhelsetjenesten), gi omsorg og støtte, opplæring som er nødvendig for mestring av daglige gjøremål, være rollemodell, skape gode rutiner, struktur og forutsigbarhet, trygghet og stabilitet, hjelpe til med lekser og ha fokus på skole, motivasjon og deltagelse, sette grenser, bygge sosiale nettverk og fritidsaktiviteter, helseoppfølging, biveiledning, og annet. For å klare seg alene senere, er det også behov for en del praktiske kunnskap om kosthold, renhold og vedlikehold. Det er mye ungdommene må lære seg, og omsorgsgiverne sin oppgave blir her å hjelpe disse ungdommene og forberede dem til utflytting. Det viktigste er å legge til rette for selvstendiggjøring og integrering (Archambault, 2006).

Ordet integrering i et sosiologisk perspektiv handler om at personen lærer seg nye normer og sosiale ferdigheter, samtidig tilpasser seg samfunnets verdier (Alpar, 2012). Integrering handler også om respekt for forskjeller og personens rett til å bevare egen identitet og kultur samtidig som de tilpasser seg samfunnets normer og verdier (Proba, 2019). Det er en toveis prosess. Oppnåelse av integrasjon er en meget viktig målsetting i innvandring- og flyktningpolitikk (Eide, 2000). Dette gjelder også enslige mindreårige flyktninger. Det er ulike måter å forstå hva som fremmer integrering. Det kan være hjelp til å finne seg jobb, bosted, sosiale aktiviteter, og å gi støtte og informasjon til hverandre. Ifølge Berg og Valenta (2008) handler integrasjon om prosesser både på systemnivå og individnivå. Dette innebærer at begge disse nivåene må beskrives når flyktningers grad av integrasjon skal analyseres. Eide (2000) illustrerer dette med eksempel hvor en gruppe flyktninger kommer til Norge og skal integrere seg i det norske samfunnet. Her er den enkelte villig til å integrere seg. De går på norskkurs og prøver å komme inn i samfunnet sine normer og regelverk. Hver for seg kan disse lykkes på et individnivå. Men om vi derimot ser på helheten av samfunnet eller systemet, så endrer bildet seg. Vi ser mange eksempler på undertrykking, utestenging og rasisme som ikke kan sies å gjenspeile noen vellykket integrering. Mye av dette avhenger av hvilke arenaer i samfunnet enslige mindreårige deltar på, enten dette er aktivitets-, arbeids-, skole- eller fritidsarenaen. Alpar (2012) referer til Valentas artikkel som også viser som Eide at selv om flyktninger deltar i arbeidslivet, er det ikke slik at de nødvendigvis får seg flere norske venner. Alpar (2012) referer også til Eriksens studie *Paradoxes of Cultural Recognition* som viser at man nødvendigvis ikke trenger å integreres i storsamfunnet, men at man i det minste har kontakt med noen nordmenn.

2.3.1 Noen erfaringer

I en studie gjort i 2017 ble 66 flyktningbarn intervjuet og spurt om erfaringer i bostedet sitt (Skårdalsmo & Harnischfeger, 2017). Temaer som ble løftet opp dreide seg om ivaretagelse, få hjelp, regler i huset og innta deres perspektiv. De hadde ulike erfaringer. Noen opplevde at voksne ikke var vennlige, sensitive og emosjonelt tilgjengelige, mens andre hadde positive erfaringer (Skårdalsmo & Harnischfeger, 2017). De fortalte om snille og ivaretagende voksne. Andre påpekte at deres familier ikke kunne erstattes med voksne i boligen, men at voksne kunne hjelpe mye på samme måte en familie ville gjort med sine egne barn. Noen opplevde at voksne så ut til å jobbe for å få lønnen sin, og ikke utøvde jobben som de egentlig måtte gjøre. Barna og ungdommene var opptatte av å bli respektert av voksne. De satte stor pris på voksne hjelpere som ville bli kjent med dem og vise at de brydde seg. De skulle også ønske at noen

voksne var litt flinkere på å forstå dem. Profesjonalitet i omsorgen ble tatt opp av flere ungdommer. De ønsket at voksne hadde mer kunnskap om deres behov. De uttrykte ønsker om forståelse og kunnskap fra voksne om at enslige mindreårige som kommer til Norge har ekstra behov for hjelp og ikke kan sammenlignes med norske barn og ungdommer. Å hjelpe har også vært et viktig råd nevnt i studien. Det gjaldt alt fra praktisk hjelp, hjelp til integrering, hjelp og støtte når enslige mindreårige strevde med vanskelige følelser og hjelp til å forstå ulike ting. Studien viste også at barna og ungdommene savnet lek, humor og ha det gøy. Men selv om det ble satt stor pris på humor, tulle og tøyse, så opplevde noen at det noen ganger ikke traff deres behov i øyeblikket. De uttrykte ønsker om å bli trøstet når de hadde det vanskelig. Ellers opplevde de at det var enormt med regler i bofellesskap. Reglene ble skiftet fra person til person som var på jobb, fra tid til tid, eller at enkelte voksne lagde helt nye regler. Barna og ungdommene ga i stor grad uttrykk for positive erfaringer og satte pris på at voksne hjelpere var profesjonelle (Skårdalsmo & Harnischfeger, 2017). En annen studie gjort i bofellesskap i Drammen kommune viste også at enslige mindreårige hadde positive erfaringer i møte med omsorgsgivere, om bofellesskapet og veiledninger de fikk (Senter for oppvekst, 2012). Noen følte seg godt tatt imot, akkurat som en familie. De kunne i tillegg til omsorgsgivere på bofellesskapet ringe vergen sin for å få hjelp, ikke bare økonomisk men også emosjonelt. Andre mente de fikk god hjelp til veldig mye, blant annet matlaging. Noen ganger til å bli vekt om morgenen når de hadde vansker med å stå opp på grunn av sent legging. De lærte mye norsk - om norsk kultur og samfunn. De fikk masse omsorg av voksne i bofellesskapet.

2.4 Definert som risikogruppe- men har også styrker, ressurser og utviklingspotensialer

I forrige avsnitt fikk vi sett på noen av barnas og ungdommenes erfaringer i bofellesskap. Disse er barn og ungdommer som har vært på flukt uten omsorgspersoner. De er uten sine foreldres umiddelbare beskyttelse, omsorg og veiledning. Ifølge Befring, Frønes og Sørli (2010), Dittmann og Jensen (2010), Eide (2012), Jørgensen og Steinkopf (2013), Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging [RVTS] (2012), Valenta og Berg (2012) og flere andre forskere, hører enslige mindreårige flyktninger til en risikogruppe. Flere av studiene konkluderer med at denne gruppen har økt risiko for å utvikle alvorlige psykiske plager, særlig symptomer knyttet til angst, depresjon og posttraumatisk stress (Befring, Frønes & Sørli, 2010; Dittmann & Jensen, 2010; Eide, 2012; Jørgensen & Steinkopf, 2013; RVTS, 2012; Valenta & Berg, 2012). Det er mange årsaker for hvorfor de blir regnet som sårbare. Det kan som nevnt være på grunn av krig hvor de måtte flykte og

opplever å bli skilt fra familien eller andre omsorgspersoner. De kan ha blitt utsatt for barnearbeid, menneskehandel, vold og seksuelle overgrep (Dittmann & Jensen, 2010). Mange har under krigen mistet nære familiemedlemmer, venner eller andre bekjente. Alle disse grusomme opplevelsene i hjemlandet og flukten kan være årsaker til at de blir definert som risikogruppe. For å få utfyllende informasjon om enslige mindreårige sin psykiske helse, intervjuet Sourander barn og ungdommer. Ifølge Sourander var barna og ungdommene mye bekymret over hvordan det gikk med familien i hjemlandet (Sourander, 1998). De var spesielt bekymret for foreldrene. De som bekymret seg mye for familiens situasjon, hadde mer psykiske plager enn andre som ikke var bekymret så mye. De var også bekymret for hvor lang tid det ville ta før de fikk oppholdstillatelse. Flere rapporterte om somatiske plager som vondt i hodet og magen samtidig forstyrret døgnrytme. En liten gruppe rapporterte selvmordstanker. Det kom også fram at flere ønsket å ha en voksenperson de hadde tillit til slik at de kunne dele sin situasjon og sine problemer med. En annen studie gjort av Derlyun og Broekaert (2007) viste mye av det samme. Her undersøkte de 120 stykker mellom 12 og 18 år, og viste seg at 37%-47% hadde alvorlig grad av symptomer på depresjon, angst og posttraumatisk stress. Det ble funnet sammenheng mellom ensomhetsfølelse og depresjon (Derlyun & Broekaert, 2007). Et interessant funn var at det var store forskjeller mellom barna og ungdommene avhengig av hvilket land de kom fra. De fra Afghanistan, Irak og Sri Lanka rapporterte betydelig mer depresjonsplager enn enslige mindreårige fra andre land. Alder hadde også betydning der yngste var mest utsatt. Sourander (1998) fant ut at barn i aldersgruppen 6 til 14 år hadde mer alvorlige problemer enn aldersgruppen 15 til 17 år. De yngste var mer sårbare for stress, og de eldre hadde bedre utviklingsressurser til å takle separasjoner, tap og andre erfaringer fra flukt. Noen studier har også sett på kjønnsforskjeller. Studiene viste at jenter skåret høyere på traumatiske reaksjoner, påtrengende tanker, overaktivering, angst og depresjon (Dittmann & Jensen, 2010). 12% av guttene rapporterte å ha blitt utsatt for seksuelle overgrep, mens dette gjaldt hele 39% av jentene. Jentene hadde blitt utsatt for flere stressende hendelser enn guttene. Hvorfor jenter skårer høyere enn gutter på psykiske lidelser er usikkert. En forklaring kan være at jenter er flinkere til å verbalisere sine vansker. En annen forklaring kan være at jentene har opplevd flere traumatiserende hendelser enn guttene.

Det er store variasjoner på hvordan det går på sikt med disse enslige mindreårige flyktninger. De som hadde opplevd flest vanskelige livshendelser, var også de som hadde de største psykiske vanskene senere. I en undersøkelse viste det seg at for mange gikk ikke vanskene over av seg selv (Dittmann & Jensen, 2010). Her var det stort behov for hjelp, blant annet

tilbud om psykologisk behandling. I Sverige ble det gjort en longitudinell studie av enslige mindreårige. Studien fant at tre år etter ankomst til landet fortalte noen at de følte seg ensomme. De hadde lavselvfølelse. De følte at de ikke var verdt noe, og kjente seg isolert og deprimert (Wallin & Ahlström ref. i Dittmann & Jensen, 2010). Noen følte stor press fra familien i hjemlandet om å hjelpe dem økonomisk. Flere rapporterte depresjon, magesmerter, tretthet og lengsel etter familien i hjemlandet.

Selv om barn og ungdommer som er på flukt uten omsorgspersoner hører til en risikogruppe, betyr det ikke at alle innenfor denne gruppen nødvendigvis er like sårbare. Fokuset må også rettes mot deres styrker, ressurser og utviklingspotensialer. Flere forskere har undersøkt tilpasningsdyktighet hos disse sårbare barna og ungdommene. Rousseau, Said, Gagne og Bibeau (1998) undersøkte 13-18 år gamle somaliske gutter som hadde kommet til Canada som flyktninger. Under studien ble det nevnt eksempel hvor somaliske guttene stakk fra sine fosterhjem for å bo sammen med andre personer fra samme land. Av profesjonelle omsorgsarbeidere ble dette ikke oppfattet som en god måte å mestre situasjonen på. Men av somaliske guttene ble dette ansett som en god strategi. Rousseau forklarte deltagerne sin tilpasning i forhold til oppdragelsen deres i hjemlandet hvor det var vanlig å bli sendt bort fra familien over lange perioder. Dette var en kulturell måte å lære å være selvstendige på. Det ble forklart som en viktig årsak til at guttene klarte seg bra tross for at de tilhørte den sårbare gruppen (Rousseau et al., 1998). Christoffersen (2007) undersøkte også tilpasningsdyktighet hos barn og ungdommer innenfor risikogruppen. Han brukte intervjudata fra enslige mindreårige flyktninger i forbindelse med tilpasning i/til Norge. Undersøkelsen viste at deltagerne beskrev dårlig økonomi, savn av familie og diskriminering som vanskeligheter. De brukte ulike mestringsstrategier på vanskeligheter, blant annet å søke sosial støtte, løse problemer på egen hånd, unngåelse, aktiv problemløsning og distraksjon. Unngåelse ble oftest brukt for å håndtere diskriminering, mens ved savn av familie brukte de kognitiv restrukturering som er en teknikk hvor man fokuserer på tanker og endrer eller erstatter mistilpassede tankene med mer hensiktsmessige tanker. Sosial støtte og aktiv problemløsning var de mest brukte strategiene. Disse strategiene var hensiktsmessige i forhold til ulike vanskeligheter fra fortiden og hverdagen i Norge. De kunne forbedre situasjonen sin i Norge til tross for sårbarheten (Christoffersen, 2007). Også en annen studie gjort på enslige mindreårige flyktninger viste at de brukte ulike strategier til å mestre opplevelser av motgang og traumer (Goodman, 2004). Deltagerne hadde under flukten erfart ulike farer når det gjaldt ville dyr, sult og soldater. Her hadde følelser av samhold og tilhørighet blant deltagerne vært en

beskyttelse i forhold til deres vanskelige opplevelser. Undertrykkelse av vonde følelser, tanker og minner var en av mestringsstrategiene de brukte mest. I tillegg brukte de tro og religion som en strategi. Det ga dem mening til lidelsene de hadde opplevd i hjemlandet og flukten. Og det at de hadde planer og håp for fremtiden var en viktig del av deres overlevelsestrategi.

Eide (2012) beskriver flere faktorer som kan medvirke at ungdommene klarer seg bra til tross for påkjenningene de har vært utsatt for. Han referer til Waaktaar og Christie som deler faktorene i tre kategorier: hva som kjennetegner familiesituasjonen til barnet, egenskaper ved barnet selv og hva som kjennetegner nettverket rundt. Familiemessig resiliensfaktorer er: godt samspill mellom foreldre og barn i spedbarnsalderen, felles verdioppfatninger i hjemmet, sterke slektsbånd, fastere strukturer, regler, grenser, ritualer og felles verdioppfatninger. Blant individuelle resiliensfaktorer er: sosiale ferdigheter, selvstendighet, lett temperament, mestring, følelse av egenverdi, opplevelse av mening og sammenheng, kognitiv kapasitet, interesser og hobbyer. Og blant resiliensfaktorer i nettverket nevnes: prososiale venner eller gruppetilhørighet, minst en betydningsfull person, felles verdier mellom samfunn og individ. Disse faktorene og undersøkelsene viser at ungdommene er en ressursrik gruppe som klarer å gjennomgå mye, men at de har noen spesielle utfordringer. Hvis vi går tilbake til Wallin & Ahlström sin studie referert i Dittmann og Jensen (2010), ser vi noen likheter. De samme personene som rapporterte flere psykiske lidelser tidligere ble elleve år etter flukten fra hjemlandet intervjuet igjen. Det var noen få som sa at de fortsatt følte seg deprimerte og ensomme. Dette var stort sett de som hadde liten sosial støtte og bodde alene. Mange uttrykte at de var fornøyd med livet sitt. De hadde giftet seg, etablert familie, hadde jobb og nettverk.

3 TEORIER

Psykologisk, sosial støtte og omsorg er viktig for en sunn vekst og utvikling. Fra fødselen av er mennesker avhengige av omsorg og støtte fra andre. Behovet for omsorg og støtte fortsetter hele livet. Når barn og ungdommer migrerer alene forlater de ikke bare hjemlandet og mister statsborgerskap og nasjonalitet. De mister også den daglige omsorgen og fysiske nærheten fra familien og venner, i tillegg til opplevelser av andre grusomme hendelser før og under flukten. Dette tapet og vanskelige livshendelser gjør dem spesielt følelsesmessig sårbare. Støtte og omsorg vil derfor være svært viktig her.

Ifølge Halvorsen, Stjernø og Øverbye (2013) betyr begrepet omsorg å *ta seg av* eller *sørge for*. Historisk sett betyr omsorg å hjelpe en person med det vedkommende selv ikke er i stand til å gjøre, mens dagens omsorg handler mer om et samarbeid mellom hjelperen og brukeren (Halvorsen et al., 2013). Begrepet er nært knyttet til uttrykk som for eksempel varme, støtte, nærhet, vern, oppdragelse, beskyttelse, oppfølging og velferd. Når man viser omsorg overfor et menneske, så bryr man seg om hvordan de har det. På bakgrunn av tilknytningsteori er alle mennesker avhengig av å få omsorg og knytte seg til noen (Klette, Kleiven, Kalfoss, Halvorsrud & Owe, 2016). Tilgjengelighet, sensitivitet, empati, evne til å gi trøst og forutsigbarhet er sentrale egenskaper her når det gjelder tilfredsstillende omsorgsutøvelse. Ifølge tilknytningsteori reduserer omsorg den andres plager og øker trygghetsfølelsen og glede (Klette et al., 2016). Vi har tidligere i oppgaven sett at enslige mindreårige flyktninger kommer fra et land ødelagt av krig, opplevd vold, traumatiske hendelser som sorg, tap, savn, nød, forfølgelse og overgrep. Noen har levd i utrygg omsorgssituasjon i flere år, mens andre kommer fra ressurssterke familie med god omsorg. Men felles for disse er at de er sårbare ettersom de kommer alene til Norge. De har behov for trygghet, oppfølging og beskyttelse. De trenger et stabilt miljø og stabile omsorgspersoner. Hva som menes med god omsorg for enslige mindreårige flyktninger her vil avhenge av deres konkrete behov. Omsorgsgivere skal ivareta mindreåriges daglige behov for omsorg og oppfølging. Dette gjelder Barneloven om ansvaret for omsorgen § 5A-2 *Omsorgssenteret skal gi barnet god omsorg og trygghet og bidra til at det får den oppfølgingen og behandlingen det har behov* (Barnevernloven, 2008). Voksne hjelpere skal yte omsorg og sikre stabil og voksenkontakt, samtidig sikre opplevelse av mestring, bli hørt og sett, og lære barna og ungdommene respekt og toleranse (Øye, 2014). Det skal være balanse mellom grensesetting og oppmerksomhet. Videre innebærer dette oppfølging av skole, opplæringsstilbud og fritidsaktiviteter. Men omsorgsytelsen må som

nevnt sees ut fra barnas og ungdommens konkrete behov. Er det for eksempel et barn eller en ungdom med utrygg tilknytning, så kan behovet for omsorg være trøst og oppmerksomhet. Det kan være å komme nær og få hjulpet dem når de har det vanskelig (Øye, 2014).

3.1 Utviklingsstøttende omsorg

Når det gjelder å legge til rette for ungdommenes utvikling, å kunne mestre livet på en god måte og komme seg inn i det norske samfunnet, er utviklingsstøttende omsorg et viktig hjelpemiddel for voksne (Valenta & Berg, 2012). Begrepet innebærer at barn og ungdommer får omsorg, og at de blir ivaretatt og imøtekommet. Utviklingsstøttende omsorg blir ofte nevnt i arbeid med enslige mindreårige flyktninger. Begrepet hjelper omsorgsgivere til å tenke at enslige mindreårige trenger støtte i sin videre utvikling. De skal utvikle seg videre også mens de bor på asylmottak, omsorgssenter, bofellesskap eller andre omsorgsenhet. Denne type omsorg hjelper voksne til å forstå hva enslige mindreårige trenger for å utvikle seg, og hvordan voksne på best mulig måte kan hjelpe til at en slik utvikling kan skje. Her er det også viktig at personalet/omsorgsgivere vet hva enslige mindreårige kommer i fra og hva de har opplevd på veien til Norge. Kunnskap om deres fortid og psykiske helse er nødvendig i arbeid med denne gruppen. Når det sies at omsorgen på bofellesskap skal være utviklingsstøttende omsorg, så innebærer det at omsorgen skal ivareta de spesielle behovene enslige mindreårige har og imøtekomme utfordringene de står overfor (Valenta & Berg, 2012). Dette forutsetter at personalet/omsorgsgivere gjør seg nytte av kunnskap om traumer og reaksjoner på traumer, utviklingspsykologisk kunnskap, og kunnskap om resiliens og betydningen av opplevelse av mening og sammenheng.

Utviklingsstøttende omsorg er også den prosessen der omsorgsgivere hjelper ungdommene med å fokusere på sine egne erfaringer, så skal voksne gi disse erfaringene mening og retning. Å skape mening kan knyttes opp mot mestring, og hvordan enslige mindreårige flyktninger håndterer utfordringer og vanskelige opplevelser. Dette innebærer at omsorgsgivere har en viktig oppgave i å gi mening til det som foregår, slik at enslige mindreårige får en forståelse og oversikt over egen virkelighet som videre gjør det mulig å bearbeide egne sosiale livsbetingelser. Her holder det ikke med å kun gjøre erfaringene til ungdommene meningsfylt og forståelig. Man må også gi erfaringene retning. Et illustrerende eksempel på dette er de voksnes forståelse av at enslige mindreårige har med seg erfaringer som vil kunne være nyttige framover, framfor bare erfaringer som har gjort dem til et offer for en vanskelig livssituasjon. Eide (2012) nevner et eksempel hvor en gutt, kalt Mohammed, måtte klare seg

selv siden han var 6 år gammel. Dette innebærer ikke at gutten har blitt ivaretatt på en måte vi mener at barn skal ivaretas på, men at han også har erfaringer om seg selv som en gutt som kan ta vare på seg selv, som er klar over hva han trenger og hvordan han skal få det. Utviklingsstøttende omsorg i dette eksemplet innebærer at voksne gjennom ord og handlinger bygger opp under en slik forståelse av Mohammed, slik at denne forståelsen kan bli en del av Mahammeds selv-andre-bilder og en del av sin identitet (Eide, 2012).

Det sentrale i denne type omsorg er altså å hjelpe enslige mindreårige flyktninger med å ha fokus på egne erfaringer og gi erfaringene mening og retning ut ifra de voksne sitt perspektiv på enslige mindreåriges situasjon. Noen av enslige mindreårige blir deprimerte, orker ikke å gjøre noe og føler seg mindreverdig (Eide, 2012). Noen begynner å skade seg fordi smerten blir så stor. De kan føle seg ensomme og tenke at ingen bryr seg om dem. Her kan voksne hjelpe disse ungdommene ved å si noe om smertene og reaksjonene, og gi en mening eller forståelse til reaksjonene som kan oppleves som håpløse. Et eksempel kan være å fortelle ungdommen: *Det er ikke rart at du i denne situasjonen føler deg ensom og trist, og føler at du ikke er verdt noen ting. Mange enslige mindreårige som kommer til Norge kan ha det akkurat som deg. Men dere har klart flukten godt, fått dere venner underveis og holdt sammen. Dere har visst hva dere skulle gjøre for å klare dere, og har klart det* (Eide, 2012 s. 191). Dette gjør at de begynner å reflektere over seg selv og sin identitet. Slike tilbakemeldinger fra voksne hjelpere kan gjøre noe med ungdommene. Det kan bidra til at enslige mindreårige går fra å tenke at *de ikke er verdt noe og ikke får til noe* over til *de har klart seg gjennom vanskelige situasjoner før og skal klare det igjen*. Det er viktig å snakke med enslige mindreårige på en slik måte at de tenker livet inneholder en fortid, nåtid og fremtid. Og det er lurt å fokusere på spørsmål av mer generell karakter, for eksempel om ungdommen vil bo i stor eller småby, om han eller hun ønsker stor familie og så videre. Noen ganger er det også greit å bruke formuleringer som: *Faren og moren din ville vært stolt av deg hvis de hadde sett deg nå*. Selv om familien deres er langt borte, så vil slike type formuleringer kunne være til hjelp. Det vil hjelpe dem til å få opplevelse av at familien fortsatt er en del av deres liv, og de blir på en måte med i ungdommen sin hverdag. Det skapes sammenheng mellom fortid, nåtid og framtid. Videre skaper det identitet. Ungdommene får opplevelse av sammenheng og mening i livet. Noen ganger kan dette være en utfordring for voksne ettersom de av ulike grunner ikke kjenner til enslige mindreårige sin historie. Da kan man å ta utgangspunkt i det hverdagslige, nåtid, i ungdommenes ressurser, det de får til (Eide, 2012).

3.1.1 Sosial støtte

I tillegg til å gi erfaringene mening og retning, trenger enslige mindreårige flyktninger på asylmottak, omsorgssentre, bofellesskap og andre bosteder kunnskap om Norge, det norske samfunnet, skole og jobb, integrering og lignende. De trenger støtte i sin identitetsutvikling og støtte til det de er gode til for å kunne utvikle seg. For å mestre tilpassing, flytting, sosialisering og integrering til norsk kultur, trenger de sosial støtte (Folkehelseinstituttet, 2015). Folkehelseinstituttet skiller mellom fire former for sosial støtte. Det er emosjonell støtte, vurderingsstøtte, informasjonsstøtte og praktisk støtte. Emosjonell støtte kommer vanligvis fra nære venner og familie. Denne type støtte inkluderer kjærlighet, empati, omsorg og tillit. Vurderingsstøtte er tilbakemeldinger i form av sosiale sammenligninger og bekreftelser. Denne type støtte kan komme fra familie, venner, sosiale instanser og kolleger. Informasjonsstøtte hjelper oss i møtet med sosiale og personlige utfordringer. Den inkluderer forslag, rådgivning og anbefalinger. Denne type støtte kan komme fra frivillige organisasjoner og offentlige hjelpeapparatet. Den siste formen er praktisk støtte og inkluderer ulike former for praktisk og økonomisk hjelp. Også denne type støtte kan komme fra det offentlige og ulike instanser (Folkehelseinstituttet, 2015).

Behovet for sosial støtte er sterkere for enslige mindreårige flyktninger ettersom de opplever endring eller brudd i primære relasjoner og sosiale roller. Slike endring eller brudd i relasjoner kan forårsake stress og føre til sykdom både fysisk og psykisk. I slike faser i livet kan sosial støtte fungere som en buffer mellom engstelse, stress og sykdom. Enslige mindreårige flyktninger som måtte flykte alene til Norge opplever at det opprinnelige nettverket blir sterkt redusert. Dette forårsaker at mange opplever sosial isolasjon og ensomhet. Samhandling med andre mennesker blir dermed nødvendig for å meste hverdagen. Her er venner og ansatte i bofellesskap som oftest en viktig formidler av sosial støtte. De kan overta mange av de viktige familiefunksjonene. Eide (2012) ser også på sosial støtte som en viktig utviklingsstøttende omsorg for enslige mindreårige flyktninger. Han referer til Erik Larsen som hevder at det er viktig at barnet eller ungdommen møter stabile og tydelige grenser, blir bekreftet positivt og sett av voksne. Det er viktig at de tilegner seg samfunnets normer, verdier og regler (Eide, 2012). Enslige mindreårige flyktninger kommer fra land med helt andre type normer, verdier og regler. De har behov for å lære og tilpasse seg det norske samfunnet. Her kan voksne i bofellesskap være primærsosialiseringen som foregår hjemme, mens skole og venner fungerer som sekundærsosialisering som foregår på arenaer utenfor hjemme.

Ifølge Fyrand (2005) vil mennesker med sosial støtte og nettverk føle at de i større grad kontrollerer og mestrer sine omgivelser. Videre øker kontroll og mestring menneskets selvstillitt. Urie Bronfenbrenner utviklet en sosialøkologisk utviklingsmodell som viser hvordan ulike miljøfaktorer og mennesker påvirker hverandre (Bronfenbrenner, 1979). Utviklingsmodellen består av fire systemer: makrosystemet, eksosystemet, mesosystemet og mikrosystemet. På makrosystemet er barnet ikke til stede, men det som skjer i dette systemet har stor påvirkning på barnet. Det er for eksempel ritualer, normer, verdier, klassestruktur, nasjonal stil, økonomiske forhold og ideologier som eksisterer i en kultur. Det er faktorer som er langt unna barnet, men likevel påvirker barnets liv. Fag elevene har på skolen kan være et eksempel på hvordan systemene påvirker barnet (Helsedirektoratet, 2015). På eksosystemet finner vi situasjoner eller miljøer som barnet aldri eller sjelden har direkte kontakt med, men som likevel har en påvirkning på barnet direkte (Bronfenbrenner, 1979). Eksempler på slike miljøer kan være barneverntjeneste/bofellesskap og skole. På mesosystem er det forbindelser mellom mikrosystemer/miljøer. Mikrosystemene/miljøene er en liten gruppe med langvarig og nær kontakt som dekker barnets følelsesmessige og sosiale behov. Det er relasjoner som indirekte påvirker barnet. Eksempel kan være hjem-skole-samarbeid. Ifølge Bronfenbrenner (1979) er barnets læring og utvikling avhengig av at foreldre og lærere jobber mot samme mål. Ved godt samarbeid kan barnet oppleve forutsigbarhet, trygghet og sammenheng i sin hverdag. På mikrosystemet er barnet til stede og gjør noe selv. Systemet inneholder barnets nærmiljø. Det innebærer de menneskene barnet har direkte kontakt med. Eksempler på viktige miljøer her er familie, skole, vennegjeng, fritidsaktiviteter og nabolaget. Altså et sted hvor det er roller, aktiviteter og mellommenneskelige relasjoner (Bronfenbrenner, 1979). Ifølge Fyrand (2005) søker barn mennesker som skal tilhøre deres mikrosystem ut fra likhetsprinsippet. De søker det som er kjent og de som kan anerkjenne og bekrefte deres normer, verdier og valg. Disse fire systemene som inngår i Bronfenbrenners utviklingsmodell viser inndeling av menneskers sosiale verden, og viser hvordan hvert enkelt menneske er i samspill med de sosiale systemene som de er en del av.

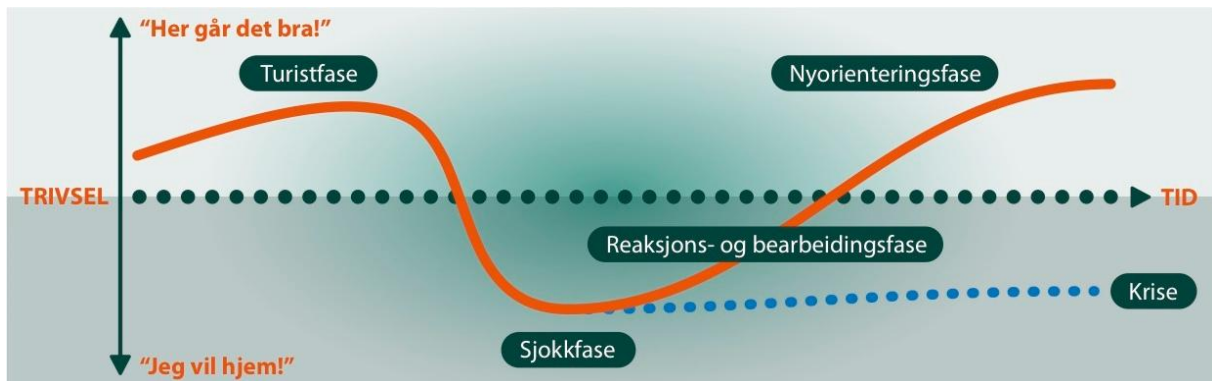
Kilde: Digmalet-fag (2009)

Flere funn viser at enslige mindreårige flyktninger har ut ifra utviklingsmodellen til Bronfenbrenner svake systemer. Funnene til for eksempel Borge (2009) viser at enslige mindreårige flyktninger har svak mesosystem. Det er mangel på kommunikasjon og samarbeid mellom mikrosystemene. Mangel på kommunikasjon kan føre til mindre stabilitet og kontinuitet for enslige mindreårige. Det er viktig at mikrosystemene i mesosystem kjenner hverandre og ikke formidler ulike verdier og normer. Dersom det blir dårlig overlapping og store kontraster mellom bofellesskap og andre miljø, kan det være mulighet for at barnet opplever lojalitets-, interesse- og verdikonflikter. Det å støtte hverandre og jobbe mot samme mål som Bronfenbrenner påstår har betydning for følelse av sammenheng i livet. Når det gjelder mikrosystem viser funnene at flere av enslige mindreårig møter varierende grad av støtte og hjelp. For noen kan relasjon til voksne i boligen være viktig del av deres sosiale nettverk, mens andre opplever avvisning og avstand. Under eksosystemet kan for eksempel kommunen påvirke disse ungdommene indirekte ved å bygge opp skolesystem eller bofellesskap med ulike regler. Under makrosystemet kan systemet gjøre ungdommene hjelpeløse. Det kan være ungdommer som vil få familien sin til Norge ved å søke familiegjenforening. Her er familiegjenforeninger knyttet til politikk og byråkrati og kan ha konsekvenser for ungdommenes livssituasjon. Alle fire systemene har stor betydning for hvordan enslige mindreårige flyktninger utvikler seg.

3.1.2 Kultur

Ungdommene har også behov for å lære om norsk kultur og samfunn. Dette gjør de i samspill med andre mennesker. Det er en del av utviklingsstøttende omsorg som går på å forstå og se hvordan mennesker tolker, forstår og organiserer verden rundt seg. Eriksen og Sajjad definerer kultur som: *Kultur, eller sivilisasjon, er den komplekse helhet som består av kunnskaper, trosformer, kunst, moral, jus og skikker, foruten alle de øvrige ferdigheter og vaner et menneske har tilegnet seg som medlem av et samfunn* (Eriksen & Sajjad, 2015, side 35). Ordet kultur stammer fra det latinske *colere*, som opprinnelig betød å dyrke. Det er en sekkebetegnelse på hvordan mennesker tolker verden rundt seg (RVTS Øst, 2017). På et generelt plan kan man si at alt som er lært er kulturelt. Den er ikke bare lært, den overføres også i høy grad fra generasjon til generasjon (Eriksen & Sajjad, 2015). Mange kunnskaper, ferdigheter og regler har mennesker lært av forrige generasjon, som lærte av sin foreldregenerasjon. Avhengig av hvor man kommer fra, har man lært forskjellige ting. Øyvind Dahl bruker en kurve, kalt U-kurve, til å beskrive ulike faser mennesker ofte går gjennom i møte med en ny kultur (Dahl, 2013). De ulike fasene som menneskene går gjennom

fremstiller han som en trivselskurve som har form som en U, der trivsel vises som en funksjon av tid. Kurven passerer gjennom fire ulike faser.

Kilde: Øyvind Dahl (2019)

Den begynner med fase 1, kalt Turistfase. Her oppleves det nye som spennende og interessant. Man har gledet seg til å reise, til å oppleve noe nytt og til å bryte gamle rutiner. Dahl beskriver dette ut ifra turistenes opplevelser. Når det gjelder flyktninger, så er ikke alle glade for å reise til et nytt land. Men Dahl beskriver et mønster av en endring i livssituasjon som flyktninger kan kjenne seg igjen i. Fase 2 kaller han for Sjokkfase. I denne fasen opplever man kultursjokket hvor man er nødt til å bli i det fremmede landet, i den nye jobben, nye skolen eller i ukjente omgivelser. Sjokket kommer når man er nødt til å leve i det nye systemet på kulturens premisser. Her raser trivselskurven ned og gir en opplevelse av *jeg vil hjem igjen*. Negative opplevelser kan oppstå i denne fasen. Språket er vanskelig. Det er mye å lære. Man snakker som barn i starten. Det er vanskelig å lære seg språkets praktiske bruk og så videre. Det er i tillegg nye vaner. Omgivelsene er fremmede. Det er uvante, nye lukter, andre matvaner og spisetider, innkjøpsrutiner, og man får ikke tak i de råvarene man hadde hjemme. Så er det mangel på trygghet. Savnet av alt man har reist fra som for eksempel venner, familie, moske, forening, klassekamerater og sosialt fellesskap. Det man opplevde i fase 1 er borte her. I stedet oppleves angst og bekymring. Det fremmede oppleves som en trussel. For mange kan det oppleves som å komme til et slags *bakvendtland*, der alt er motsatt av det man er vant til fra hjemlandet. Kulturelle føringer man tidligere har brukt for å orientere seg etter, er i mange tilfeller plutselig helt ubrukelige. Dessuten mister mange sin status og posisjon ved flytting og opplever en klassereise som i seg selv er desorienterende. Så kommer fase 3, kalt Reaksjons- og bearbeidingsfase. I denne fasen begynner man å mestre språket, blir kjent med omgivelsene og arbeider seg ut av den dypeste dalen, Sjokkfasen. I fase 4, Nyorienteringsfasen, går veien oppover på den andre siden av U-dalen. Her prøver

man å gjøre det beste ut av flytting og forandringer. Man begynner å godta kulturforskjellene og blir vant til det. Man lærer språket litt og litt, og begynner å tilpasse seg. Man finner gradvis en ny selvforståelse, ny identitet, blir kjent med nye mennesker, både med samme bakgrunn som en selv, men også andre. Man begynner å mestre skole og jobb, begynner å like maten og blir vant til vaner. Det gir en opplevelse av at man har det godt. Denne U-kurven til Dahl har også blitt kalt en mestringskurve. Det er ikke alle som klarer disse fasene. Kultursjokket kan bli så tøft at noen kan gi opp. Det kan føre til isolasjon, irritasjon, engstelse, tilbaketrekning og tvangsforestillinger. Da er det viktig å sørge for å aktivere seg selv og være sosial (Dahl, 2013). Ifølge Salole (2013) må fasene tolkes med forsiktighet. Ikke alle går gjennom disse fasene, og fasene kan komme i forskjellig rekkefølge enn det som skisseres. Noen flyktninger kan bli lenge i en bestemt fase, uten å vite at de befinner seg i en tilvenningsprosess som endrer seg over tid.

3.1.3 Læringsteorier

Sosialkonstruktivisme tradisjonen, også kalt kulturell-historisk tradisjon, har sitt utgangspunkt i arbeidene til Vygotsky (Stray & Wittek, 2014). Ifølge Vygotsky utvikler mennesker kunnskaper, verdier, normer og holdninger i samspill med andre mennesker. Læring skjer ved kommunikasjon og samhandling med andre. Det handler om at mennesker ved å stå sammen kan nå lenger enn ved å stå alene. Sosialkonstruktivisme tradisjon anerkjenner at mennesker blir født med en biologisk utrustning som også bestemmer den tidlige kognitive utviklingen, men mener kognitive ressursene menneskene har individuelt, ikke er tilstrekkelige til at mennesker selvstendig kan utvikle de høyere formene for kognitiv fungering. Det er altså innflytelse fra omgivelsene som gjør den biologiske organismen meningssskapende. Her omtaler Vygotsky Den Proksimale utviklingssonen hvor han hevder at det er en grense for hva et barn kan klare alene og en annen grense for hva barnet kan klare med hjelp fra andre (Stray & Wittek, 2014). I området mellom hva barnet kan klare alene og hva den ikke kan klare alene, er andre mennesker som kan mer enn barnet, en form for medierende hjelper. Etter kommunikasjon, samhandling og veiledning vil barnet etter hvert greie tingene på egen hånd og grensene vil dermed bli flyttet for hva det kan klare alene. Den proksimale utviklingssonen vil da endre seg med læringsutviklingen (Stray & Wittek, 2014). Ifølge de nyvygotskyanere går barn gjennom faser i utviklingen. Fasene er kjennetegnet ved forskjellige hovedaktiviteter med sine handlinger, motiver og mål. I hver fase har barnet handlingsressurser og motiver til å ta del i fasens hovedaktivitet, men mestrer det ikke helt alene. De mestrer det ved å gjøre aktivitetene sammen med voksne hvor voksne har rollen

som formidlere. Det som driver barnets utvikling blir den voksenes formidling. Når voksne har gjennomført formidlingen i en fase og barnet mestrer nye mentale redskaper, vil barnet være klar til å gå videre til neste fase med nye handlinger, motiver og mål. Her igjen må barnet få hjelp av voksne for å mestre fasen. Nyvygotskyanere sin teori representerer altså både bearbeiding, videreføring og revidering av Vygotskys teoretiske synspunkter (Tetzchner, 2012).

Skole har stor betydning for enslige mindreårige flyktningers proksimale utviklingszone. Lidén (2017) ser på skolen som viktigst sosialisering- og integreringsarena. Det er en viktig arena for læring og utvikling hvor den proksimale utviklingssonen kan endre seg og mestringsforventningene øke. Samtidig er det et sted der ungdommene treffer jevnaldrende, får seg nye venner og bygger større sosialt nettverk (Lidén, 2017). Her også ser vi likheter med teorien til Vygotsky hvor læring skjer i samspill med andre mennesker, blant annet med lærere og jevnaldrende på skolen. Videre gir skole faste rutiner og trygge rammer som er viktig for disse ungdommene som befinner seg i en usikker og sårbar situasjon i fremmede omgivelser. Skole styrker deres muligheter til å kunne bli selvstendige, mestre nye livssituasjon samtidig som den stimulerer de enslige mindreårige flyktninger til å bli aktive deltagere i det norske samfunnet. Leksehjelp og hjelp til å lære norsk språk er også en del av god omsorg til enslige mindreårige flyktninger hvor proksimale utviklingssonen vil forskyves utover og hjelper enslige mindreårige flyktninger til å gå videre til neste fase som i aktivitetsteorien til nyvygotskyanere. God leksehjelp og skoleoppfølging vil kunne gi enslige mindreårige flyktninger bedre faglige prestasjoner. I dette tilfelle øke mestringsforventninger og bidra til bedre kvalitet på kognitiv prosessering, være mer utholdende, motivere til økt innsats, forebygge frafall, styrke selvbilde og selvfølelse (Eide, 2012). Hjelp til språk er også viktig. Språk er ifølge Statistisk sentralbyrå (2013) første skritt mot integrering. Det er en klar sammenheng mellom flyktningers norskkunnskaper og deres muligheter til deltagelse i norsk samfunn. Gode norskkunnskaper er viktig for tilgang til høyere utdanning og arbeidslivet som er en av samfunnets viktigste integreringsarenaer. Like viktig er det at personalet i bofellesskap prøver å motivere og legge til rette for at enslige mindreårige flyktninger deltar på ulike aktiviteter. Å få dem ut på aktiviteter kan virke både avspennende og avledende. Som en utsatt og sårbar gruppe har de økt risiko for å utvikle alvorlige psykiske plager, og da er fysisk aktivitet en god måte å forebygge og håndtere noe av plagene på (Bahr, 2015). Det kan fremme mental helse, bedre humøret og gi energi. Gjennom deltagelse på en aktivitet knytter

man også kontakt til jevnaldrende, samtidig som det gir positive opplevelser og øker integrering.

3.2 Traumer

Traume er latin og betyr sår eller skade (RVTS Sør, u.å.). Det er type hendelser som kan føre til psykiske skader som plager den berørte. Traume blir av Dyregrov (2010) beskrevet som noe ukontrollerbart og overveldende som kan gjøre mennesket sårbart og hjelpeløs. Minnene hos den traumatiserte blir utløst av ytre sanseinntrykk som for eksempel lukt, syn, lyd og berøring, eller av egne tanker og følelser. Når en blir utsatt for en hendelse som er traumatiserende, så klarer ikke alltid hjernen deres å sette sammen inntrykkene til en helhetlig opplevelse. Når hjernen ikke klarer å sette sammen inntrykkene, kan det gi mennesket en vedvarende fornemmelse av pågående fare, også når faren reelt ikke er til stede lenger. Vedvarende følelse av fare fører til unormal aktivitet i sentralnervesystemet. Noen ganger ses påfallende *underaktivering* hvor man reagerer med likegyldighet, passivitet og følelsesmessig nummenhet, også kalt freeze. Andre ganger ses påfallende *overaktivering* hvor man reagerer med kroppslig uro, hyperaktivitet, rastløshet og aggresjon. Her kan det utløses både konflikt- og fluktreaksjoner, også kalt fight or flight. De som blir utsatt for slike reaksjoner kan over tid risikere at hjernens utvikling blir påvirket. Hukommelsen, evne til læring og konsentrasjon kan reduseres. Dette vil ha negativ innvirkning på menneskets evne til å utvikle tillit og knytte seg til andre personer, til å regulere egenatferd og kunne trøste seg selv eller ro seg ned (RVTS Sør, u.å.).

Flyktninger som har opplevd livstruende hendelser som for eksempel krig, kan spesielt utvikle posttraumatisk stresslidelse (PTSD). For å bli diagnostisert denne type stresslidelse, må man ha vært utsatt for en hendelse som ville ha skapt sterkt ubehag (Befring, Frønes & Sørli, 2010). Samtidig må man ha hatt etterreaksjoner som for eksempel hjelpeløshet eller frykt. Disse etterreaksjonene må ha vart i minst en måned. Symptomene er gjenopplevelse av traumatiske hendelsen, samme følelse som redselen da man ble eksponert for hendelsen, unngåelsesatferd og generell økt aktivering. Andre etterreaksjoner kan være sinneutbrudd, økt skvettenhet, konsentrasjonsproblemer og psykosomatiske (kroppslige) reaksjoner som for eksempel magesmerter og hodepine (Broberg, Almquist & Tjus, 2006). Ifølge Befring, Frønes og Sørli (2010) er traume ingen sykdom, men normale reaksjoner på unormale situasjoner. Kroniske traumereaksjoner er spesielt ødeleggende for konsentrasjonen og virker derfor ofte inn på skoleprestasjonene. De vonde minnene kommer når de prøver å konsentrere seg i et

stille klasserom. Befring, Frønes og Sørliie tror det har sammen med at når det er stille i klassen, er det et lavt stimuleringsnivå på sansene, og man blir derfor mer sårbar for at traumeopplevelsene skal komme tilbake.

3.2.1 Traumebevisst omsorg

Enslige mindreårige flyktninger har større risiko for å bli utsatt for overgrep, vold og andre kriminelle handlinger enn andre flyktninger med omsorgspersoner. Slike livsbelastninger fører til økt risiko for psykiske plager og traumer. De traumatiserte er spesielt sårbare for å bli overvældet ved leggetid og av flashback stille situasjoner (RVTS Sør, u.å.). Flere av dem har søvnproblemer fordi de ofte er våkne store deler av nettene for å unngå mareritt. Dette er smertefullt for de traumatiserte. De har behov for ekstra oppfølging. De har behov for å bli møtt med støtte og tålmodighet, og har behov for å føle seg trygg, bli møtt følelsesmessig og med forståelse. De trenger trygge, kjærlige, følsomme, stabile og stimulerende forhold og miljøer for å kunne utvikle seg optimalt. Selv om noen av dem forsøker å unngå å snakke om ting de har opplevd, så ligger det der og preger livet deres her og nå. Det er særlig tre faktorer som har betydning for hvordan den traumatiserte vil oppleve den traumatiske hendelsen på sikt, nemlig tidligere livserfaringer, kvaliteten på den støtten som blir gitt etter krisen og grad av eksponering. Alder kan være et eksempel. Alderen barnet eller ungdommen er i når traumatiske hendelser inntreffer vil ha betydning for senere utvikling. De som har opplevd traumatiske hendelser når de var små har andre vansker og reaksjoner enn de som opplevde det samme da de var eldre. Andre forhold kan være situasjonen de var i da traumatiske hendelsen inntraff. For eksempel om de var med andre omsorgspersoner som kunne hjelpe dem eller om de var alene. Noen ser ut til å få store problemer mens andre kommer styrket ut av belastninger. Voksne som jobber med denne gruppen kan ikke påvirke det de har vært utsatt for tidlig i livet, men kan tilby traumebevisst omsorg.

Traumebevisst omsorg (TBO) er på samme måte som utviklingsstøttende omsorg viktig hjelpemiddel for voksne. TBO dreier seg om at voksne hjelpere blir bevisste på at ethvert barn og ungdommer de møter kan være traumatisert, og hvilke konsekvenser det kan ha gitt (HandleKraft, 2008). Det fokuserer på hva traumatiserte barn og unge trenger. I nyere litteratur beskriver ulike tilnæringer til terapi for traumatiserte mennesker. HandleKraft beskriver tre grunnpilarer som er grunnmuren i behandling og god omsorg for traumatiserte mennesker. Det er trygghet, relasjon og affektregulering (følelsesregulering).

Kilde: HandleKraft (2008)

Flere teoretikere som Erik Erikson, John Bowlby og Abraham Maslow mente at trygghet er et grunnleggende behov hos mennesker. Erikson la vekt på at den første psykososiale krisen for alle er det å etablere tillitt, som videre er basert på trygghetsfølelse, mens Maslow rangerte trygghet som et av de primære overlevelsesbehov (Tetzchner, 2012). Bowlby la vekt på at den viktigste funksjonen i tilknytningsatferden hos mennesker er å søke trygghet. Barn og unge utsatt for traumer vil ofte føle seg utrygge. Det viktigste arbeidet med disse barna og ungdommene blir derfor å skape trygge miljøer. I tillegg til fysisk og emosjonell trygghet er ærlighet, tilgjengelighet, forutsigbarhet og åpenhet sentralt for å skape trygge miljøer. Samtidig er det viktig å la dem være med på å bestemme over livene sine. Bruce Perry referert i HandleKraft (2008) legger stor vekt på å sikre traumeutsatte har passelig kontroll og makt over sine omgivelser. Noen ganger hender det at voksne omsorgsgivere reagerer med smertebasert reaksjon på smertebasert atferd. Mye av utfordrende atferd hos utsatte barn og ungdom er egentlig et uttrykk for deres indre lidelser. Her hevder Anglin referert i HandleKraft (2008) at det er viktig å møte den primære smerten uten å skape sekundær smerte ved kontrollerende reaksjoner eller straff. Amble og Dahl-Johansen (2016) mener noe av det samme som Anglin. Ifølge de kan menneskets reaksjoner på gjenopplevelse av traumet virke uforståelig. Sinne kan for eksempel gå over til et raserianfall. Typiske reaksjoner kan da være å møte den traumatiserte sin reaksjon og handling med straff. Å møte handling og reaksjoner med straff kan igjen forsterke opplevelsene av utrygt miljø for den traumatiserte. Traumebevisst omsorg dreier seg her om å møte de traumatiserte på en måte som ivaretar deres behov, forstå hva som ligger bak atferden deres.

Trygghet henger sammen med andre pilaren, kalt relasjonspilaren. Denne pilaren er en viktig del av utviklingsstøttende omsorg. Den handler om å skape trygge og gode relasjoner mellom omsorgspersoner og utsatte barn og unge (HandleKraft, 2008). For sunn menneskelig utvikling er positive relasjoner nødvendige. Enslige mindreårige flyktninger som har blitt utsatt for traumer kan ofte ha utviklet relasjonsskader. For å skape god relasjon til barn og unge, er det viktig å ha en anerkjennende holdning (Amble & Dahl-Johansen, 2016). Det går ut på å lytte til det de har å fortelle, akseptere, forstå, bekrefte og tolerere. Det går også ut på å være troverdig (Eide, 2012). Her må ikke troverdig forveksles med å være for nær. Troverdighet bygges heller av tydelige grenser og roller. Det dreier seg om voksne som enslige mindreårige vet hvor de har og som de har tillit til. Følelsesregulering er på samme måte som relasjon en av de mest fundamentale beskyttende faktorer for sunn menneskelig utvikling. Det viktigste fokuset i arbeid med utsatte barn og unge er å støtte og lære dem til å utvikle nye måter å håndtere impulser og følelser på. Fra et nevroutviklingsperspektiv har den orbitofrontale korteks blitt indentifisert til å være den delen av hjernen som er mest involvert i å håndtere impulser og følelser. Det er også den delen av hjernen som er mest plastisk og mulig å endre. Det positive er at muligheten til å lære å håndtere og mestre følelser er ikke begrenset til barndommen. Her er det mange måter man kan lære utsatte mennesker å regulere følelser på. Traumatiserte barn og unge trenger voksne som er villige til å samregulere dem når følelsene blir overveldet. Her igjen bør man ikke bruke kontrollmetoder og makt, men heller lytte og reflektere over opplevelser og sette ord på følelsene. Ny forskning viser at det har beroligende effekt når man setter ord på vanskelige følelser (Bath, 2008). Barn og unge roer seg også når de opplever omsorgsgiverens stemmeleie og varm fysisk kontakt, ved å bli strøket for eksempel. De tre nevnte pilarene kan benyttes av alle som ønsker å være til hjelp for mennesker som har vært utsatt for traumer.

4 METODE

For å undersøke hvilke erfaringer enslige mindreårige flyktninger har fra å bo i bofellesskap benytter vi oss av kvalitativ metode. Som nevnt innledningsvis er vi opptatt av å få mer kunnskap og dypere forståelse av deres erfaringer i bofellesskap. Vi vil studere personlige og sensitive emner som for eksempel bakgrunn, flukten fra hjemlandet til Norge, livet i bofellesskap og framtidsplaner. Disse emnene omfatter private forhold i deres liv. Det inneholder tanker, følelser og meninger. En egnet metode i en slik tilfelle kan være kvalitativ metode hvor vi søker dybdeinformasjon. Vi vil først redegjøre kvalitativ forskningsmetode før vi tolker den i forhold til oppgavens problemstilling.

Prioritering av kvalitative metoder har sammenheng med hvilke temaer og problemstillinger vi fokuserer på. Grønmo hevder at kvalitativ metode er forskningsmetode som er rettet mot analytiske beskrivelser og forståelse av sosiale sammenhenger (Grønmo, 2004). Selve ordet kvalitativ viser til kvalitetene, egenskapene eller karaktertrekkene ved de sosiale fenomenene som studeres. Metoden er opptatt av å fange opp mening og innhold (Krumsvik, 2014). Spørsmålene man som regel er ute etter er ”hvordan” og ”hvorfor”. Den går i dybden. Med å gå i dybden menes to forhold. Den ene går ut på å få så mange nyanser og detaljer som mulig og få fram en så helhetlig beskrivelse som mulig av en enhet eller fenomen. Den andre går ut på å få en så helhetlig forståelse som mulig av forholdet mellom en person og konteksten personen befinner seg i. Metoden gir mye informasjon om få enheter. Den egner seg best når det er lite kunnskap eller uklart om et fenomen som skal undersøkes. Ved bruk av kvalitativ metode er det jeg/du-forhold. Metodeopplegget er preget av nærhet, sensitivitet i relasjon til kildene og fleksibilitet. Den kan endres i løpet av undersøkelsesprosessen og tilpasses nye utfordringer og erfaringer (Krumsvik, 2014). Nærkontakten og fleksibiliteten gir gode muligheter for relevante tolkninger. Thagaard (2013) referer til Silvermans som inndeler kvalitative fremgangsmåter i ulike kategorier: analyse av audioopptak og videoopptak, intervju, analyse av tekster og visuelle uttrykksformer og observasjon. Vi har i oppgaven vår valgt å ha intervju for å gå i dybden og få helhetlig beskrivelse av deltagerens erfaringer fra fortiden og tiden de bodde i bofellesskap.

4.1 Intervjuundersøkelse

Det er et intervju der det konstrueres kunnskap i interaksjon mellom forskeren og deltageren. Kvale og Brinkmann (2012) kaller intervju for en aktiv kunnskapsproduksjonsprosess. Målet

er å få frem betydningen av deltagere sine erfaringer og å avdekke deres opplevelse av verden (Kvale & Brinkmann, 2012). Vi har i studien vår derfor valgt å ha intervjuundersøkelse, personlig intervju, med enkeltpersoner. Intervju med enkeltpersoner kan egne seg godt til å studere enslige mindreåriges erfaringer. Designet er åpen, og åpenhet gir svært nyanserte data. Det gir informasjon om deres synspunkter, selvforståelse og opplevelser. Her kan enslige mindreårige flyktninger fortelle oss hvordan de opplevde sin livssituasjon og hvordan de forstår sine erfaringer. Ettersom de deltar i interaksjon med oss når de setter ord på sine erfaringer, så betraktes det som en form for sosial samhandling. Vi får mulighet til å bruke oss selv som et middel til å få informasjon. Designet blir dermed godt egnet til å komme *under huden på* de som undersøkes gjennom samtaler og nærhet. Nyanserikdom, åpenhet, nærhet og fleksibilitet gjør at intervju med enkeltpersoner ofte gir data med høy intern gyldighet (Jacobsen, 2010). Det vil si at man får fram den opplevde forståelsen av en situasjon eller fenomen, altså deltagerens konstruksjon av virkeligheten. Det er deltagerne som definerer den korrekte forståelsen.

4.1.1 Om utvalget

Vi har valgt å ha sju deltagere. Jacobsen (2010) kaller dette for små-N-studier. Denne type studie passer godt når det er et ønske om å få belyst flest mulig sider av menneskers opplevelse av en situasjon. Den vil derfor være best egnet siden vi i studien er opptatt av å få flest mulig nyanser av hvordan enslige mindreårige flyktninger opplever livet i bofellesskap. Vi er ikke opptatt av å få dypere forståelse av en spesiell enkelt hendelse og den konteksten den finner sted i, men mer en rik beskrivelse og oppfatninger av bofellesskap.

Deltagerne var i alderen 19 til 25 år. Alle var gutter selv om vi ønsket å intervjuer jenter også. Dette fordi det var vanskelig å få med jenter som kunne tenke seg å delta. Statistisk sentralbyrå viser også hvor få jenter det kom gjennom alle årene, blant annet åtte av ti enslige mindreårige flyktninger har vært gutter. Det hadde vært spennende å kunne fått med begge kjønn for å se om det er noen kjønnsforskjeller i erfaringer. Deltagerne var fra Syria og Afghanistan. De bodde i ulike kommuner og bofellesskap for enslige mindreårige flyktninger. Årsaken for at vi valgte å intervjuer disse som tidligere bodde i bofellesskap, men som nå har flyttet ut, er fordi de er eldre enn de som nå bor i bofellesskap. De har bodd i Norge i lengre tid, behersker norske språket bedre, klarer å beskrive erfaringer mest sannsynlig bedre, og sist men ikke minst prosessen tar kortere tid. Hvis vi hadde valgt ut deltagere som nå bor i bofellesskap og som er under 16 år, så måtte vi først kontakte deres kontaktperson, også kalt

primærkontakt, som har ansvaret for barna og ungdommene i boligen. Så måtte vi høre med barna og ungdommene om de kunne tenke seg å delta, deretter måtte vi få godkjenning av vergen deres. Dette ville tatt lenger tid enn om vi kontaktet direkte de som er eldre og har flyttet ut av bofellesskap. Fordelen her kan være at de som har flyttet ut kan se tilbake i tid og fortelle fritt om erfaringer fra bofellesskap uten å måtte bekymre seg over om ansatte i boligen ville fått med seg det som ble fortalt under intervju. Ulempen kommer vi tilbake til senere i delkapitlet.

Vi valgte våre deltagere ved bruk av tilgjengelighetsbasert utvalg. Den kan være egnet måte å rekruttere enslige mindreårige flyktninger på. Deltagerne hadde kvalifikasjoner og egenskaper til å fortelle om erfaringer i bofellesskap. Her var det ulike personer som forespurte disse deltagerne om å delta i undersøkelsen vår. Det var blant annet avdelingsledere, tidligere omsorgssentersjef og ansatte på bofellesskap som vi kjente fra før som vi kontaktet. Videre tok de kontakt med flere aktuelle personer, fortalte kort om formålet med undersøkelsen og fikk oss i kontakt med de som kunne tenke seg å delta og for mer info. I tillegg til disse personene la vi ut et innlegg på facebook hvor vi beskrev vårt prosjekt og ba folk sende oss melding dersom de kjente til aktuelle personer. Her også var det en del som henviste oss videre til riktige personer som kjente til ungdommer eller ansatte som jobbet med enslige mindreårige flyktninger. Vi fikk kontakt med flere deltagere enn det vi hadde bestemt oss for. To av deltagere måtte trekke seg før intervjudagen av ulike årsaker. Den ene var på grunn av han jobbet mye og hadde ikke mulighet til å møte opp. Den andre hørte vi ikke noe fra. Vi hadde allerede fått navn og telefonnummer til flere som kunne tenke seg å delta, og kontaktet da to nye.

Spørsmål om hvor undersøkelsen skulle utføres avhang av hvilke plasser vi hadde adgang til og hvilken by deltagere bodde i. På grunn av anonymisering nevner vi ikke hvilken by disse deltagerne var fra. Men vi kan meddele at de var fra forskjellige byer og kommuner. Vi valgte deltagere fra ulike byer og kommuner fordi vi ønsket å få erfaringer som kunne belyses fra forskjellige ståsteder. Ved å variere deltagere fra ulike områder kan vi få en rikere beskrivelse av bofellesskap. Vi får også mulighet til å se likheter og ulikheter mellom bofellesskapene. Vi bestemte oss for å ta intervjuene i den byen/kommunen deltagerne bodde i. Ettersom flere av disse var studenter, hadde de adgang til grupperom på skolen deres. To av deltagere hadde ikke den muligheten, og i stedet inviterte oss hos seg for å ha intervjuundersøkelsen. Det var deltagere selv som fikk bestemme grupperom på skolen deres og fikk ansvar for

romreservering. Tidspunkt bestemte vi sammen. Deltagerne hadde gode norskkunnskaper, gode nok til å fortelle om sine erfaringer. Vi brukte derfor ikke tolk. Det hendte underveis at noen ikke skjønnte visse begreper som for eksempel omsorg, utviklingsstøttende arbeid, psykisk helse og lignende. Da fikk de forklaring på hva disse begrepene betydde. Noen var flinke til å si ifra når noe var uforståelig, mens på andre kunne vi se at de ikke helt skjønnte for eksempel ved å være stille, se seg rundt, gi usikkert ansiktsuttrykk eller svare noe annet enn det de ble stilt. Intervjuundersøkelsen gikk overraskende bra. De fleste klarte å reflektere, sette ord på sine følelser og tanker.

4.1.2 Informert samtykke og intervjuguide

Etter å ha bestemt oss for å ha intervjuundersøkelse, meldte vi prosjektet til Norsk senter for forskningsdata (NSD). Vi sendte samtykkeskjema til hver av de sju deltagerne på e-post. I samtykkeskjemaet fikk deltagerne informasjon om bakgrunn og formål med studien, hva deltagelsen innebar, hva som skulle skje med informasjonen og frivillig deltagelse. I starten virket de fleste litt skeptiske, spesielt når det gjaldt spørsmål om deres bakgrunn og flukt. Men etter at deltagerne ble lovet konfidensialitet og informert samtykke, fikk vi inntrykk av at det økte sannsynligheten for at de takket ja til deltagelse.

Etter anbefaling av veilederen vår testet vi intervjuundersøkelsen på en av ungdommene som den ene av oss jobbet med tidligere, som også har vært enslige mindreårige flyktning og bodd i et bofellesskap. Dette var for å forberede oss til intervjuundersøkelse med deltagere våre og for å få tilbakemelding fra ungdommen om intervjuguidens oppsett. Denne ungdommen var en oppegående og reflektert gutt som kom med gode tilbakemeldinger. Intervjuguiden var satt opp av disse temaene i rekkefølge: bakgrunnen/flukten, livet i bofellesskap, framtidsplaner og råd til voksne. Ungdommen opplevde at det var litt vanskelig å bli spurt om flukten. Ifølge han startet intervjuet på en hard måte siden det begynte med bakgrunn og flukten først. Etter hans tilbakemelding endret vi på rekkefølgen av temaene. Istedenfor å begynne intervjuet med vanskelige opplevelser fra krigen og flukten, endret vi det til et mer åpent spørsmål blant annet beskrivelse av livet i bofellesskap og erfaringer før vi gikk over til deres erfaringer fra hjemlandet og flukten. Også ifølge Thagaard (2013) er det en fordel å starte et intervju med nøytrale emner som det er greit å snakke om, for deretter gradvis å komme inn på mer emosjonelt ladete emner, og avslutte med nøytrale temaer. Intervjuet får stigning mot et høyere emosjonelt nivå, så nedtones mot slutten. Dette kaller Thagaard for *dramaturgi*. Vi

tonet ned emosjonelle nivået ved å stille spørsmål om deltagerens framtid som innbydde enkle svar. Samtidig ga vi positive tilbakemeldinger, skrøt av hvor flinke og sterke de har vært.

Intervjuet vårt ble utformet på delvisstrukturert måte. Vi var ute erfaringer i bofellesskap, og her hadde ungdommene hatt forskjellige erfaringer. Hvordan livet har vært i bofellesskap kunne ikke besvares ved å ha spørsmål i rekkefølge. Noen hadde opplevd spesielle hendelser som de valgte å fortelle mye om, mens andre ikke nødvendigvis opplevde det samme, og ville heller fortelle mer om andre hendelser. Å forstå deres livssituasjon var viktig for oss. Vi hadde forskningsspørsmål som gikk på hvordan guttene opplevde betydningen av hjelpen de fikk i bofellesskap, deres råd til voksne og deres største utfordringer i bofellesskap. For å besvare forskningsspørsmålene, måtte vi å ha litt struktur. Vi hadde fastlagte hovedtemaer som bakgrunn, livet i bofellesskap, framtid og hjelp og støtte i bofellesskap, men rekkefølgen av temaene ble bestemt underveis. Deltagere fikk muligheten til å styre intervjuet litt selv ved å fortelle mer om det ene eller andre tema, og vi tilpasset noen av spørsmålene til temaene. Mange hendelser fra flukten kunne for eksempel ha påvirket enslige mindreåriges liv senere i bofellesskap. Da kunne deltagerne selv velge å ha hovedfokuset på flukten og bakgrunnen enn livet i bofellesskap, men allikevel fortelle om livet i bofellesskap også da dette var et av hovedtemaene. Vi var også åpne for at deltagere kunne ta opp temaer som ikke var planlagt i forkant. Det ble en samtale mellom oss og deltagerne som videre ble styrt av de fastlagte temaene. På denne måten fikk vi fulgt deltagerens fortelling, samtidig som vi sørget for at temaene for problemstillingen vår ble diskutert i løpet av undersøkelsen.

4.1.3 Framgangsmåte og analyse av data

Framgangsmåte vi brukte i studien ble avgjort ut fra intervjupersonene og problemstillingen vår. Vi brukte lydopptak i tillegg til notater. Noen deltagere virket litt skeptiske til lydopptak, selv om de ga oss tillatelse for bruk av det. Det kan både være ulemper og fordeler med lydopptak. Ulempen kan være at deltagere vil begrense seg når intervjuet tas opp, og fordelene kan være at alt som blir sagt blir bevart. Vi prøvde å sikre deltagere godt ved å opplyse hvordan lydopptakene skulle oppbevares og hvem som skulle lytte til opptakene. På denne måten fikk vi mulighet til å bruke sitater i presentasjon av resultatene ordrett fra lydopptak. Vi tok korte notater fordi vi var klar over at alt som ble sagt, ble registrert. Smånotater ga oss tid til å tenke oss om og vurdere om deltagere hadde mer å fortelle.

To av deltagere intervjuet vi sammen, mens resten delte vi hver for oss. Vi kontaktet de to deltagerne i forkant for å sikre om det var greit at vi var to stykker som skulle intervju dem. Under intervjuet noterte begge det vi mente var viktig. Ettersom ingen av oss hadde erfaring med dybdeintervjuer, ble vi enige om at den ene skulle få spesielt ansvar for å konsentrere seg mer om intervjuguiden, holde rede på hvilke spørsmål som allerede var dekket og så videre. Etter at alle intervjuene var gjennomført, gikk vi over til fullstendig transkribering. Vi valgte å gjøre det slik at den som foretok intervjuet, var den som senere transkriberte det også. Og de to gangene hvor begge intervjuet deltagerne sammen, byttet vi mellom oss på å transkribere. Vi gjorde det på denne måten fordi det ofte kan være vanskelig for en tredjepart å høre den nøyaktige ordlyden på lydopptaket. Vi transkriberte relativt kort tid etter intervjuene ble foretatt for å huske bedre det som ble fortalt.

Intervju med deltagere ga oss store mengder av data som måtte tematiseres, kategoriseres og forenkles. De varte alt fra 40 til 80 minutter. Dette var fordi noen valgte å gå inn i detaljer og delte mer informasjon, mens andre beskrev med få ord. Noen hadde bodd i bofellesskap lenger enn andre og hadde mer erfaringer å dele. Ved bruk av innholdsanalytisk teknikk klarte vi å forenkle og danne oss god oversikt. Vi ble først fortrolig med innholdet av data. Vi leste godt gjennom intervjuene og notatene, før vi startet å tematisere intervjutekstene. Vi reflekterte over hvordan teksten kunne forstås og så over hvilke ord og begreper som var best egnet til å uttrykke meningsinnholdet. Ved tematisering reduserte vi intervjutekstene til et sett tematiske enheter. Det var slik at flere avsnitt omhandlet for eksempel opplevelse av leksehjelp, sosialisering, aktivitet, nettverk og så videre. Det neste vi gjorde var å kategorisere de ulike temaene for å skape struktur og forenkle datamengden slik at det ble lettere å besvare problemstillingen i oppgaven. Mens teksten ble analysert skrev vi kommentarer underveis. Vi var også oppmerksom og åpen overfor mønstre i data og identifiserte temaer som var interessante. Så klassifiserte vi koder som handlet om samme tema i samme kategori. For eksempel alt som handlet om hjemlengsel, religion, psykiske vansker, språkvansker og lignende, ble klassifisert under kategori *utfordringer* som videre gikk under avsnittet *bofellesskap*. På den måten ble store mengder data mer oversiktlig tekst. Det ble enklere å identifisere sentrale temaer og mønstre i teksten.

Videre etter tematisering og kategorisering fylte vi kategoriene med innhold og sitater for å belyse hva deltagerne la i de definerte kategoriene. I den siste fasen av analysen vår sammenlignet vi intervjuene for å se etter forskjeller og likheter mellom deltagerne sine

erfaringer og deres råd. Når vi skulle gjøre dette dannet vi oss inntrykk av hva som var typisk eller sentralt. Om det var slik at noen av underkategorier som for eksempel hjemlengsel, reglene i huset, religion, kultur, leksehjelp eller språk var utfordringer hos mange, om noen underkategorier var mer utfordrende enn andre underkategorier, om deltagere hadde noen felles råd til voksne, og om de fikk den hjelpen og støtten de hadde behov for. Vi sammenlignet intervjuene for å se hvilke tema og kategorier ble tatt opp i samtlige intervjuer. Deretter gikk vi inn i tekstene for å se helhetsbilde. Dette gjorde vi ved å se tendenser og sammenhenger mellom fortid og bofellesskap og forholdene i bofellesskap. Etter gjentatte gjennomlesninger av temaene, kategoriene og sitatene utviklet vi dypere innsikt og forståelse for erfaringer i bofellesskap. Vi trakk fram flere tema som ledd i å besvare problemstillingen. Disse temaene var blant annet deres positive og negative erfaringer i bofellesskap, utfordringer, hjemlandet og flukten, vanskelige opplevelser, psykiske helse, relasjoner til ansatte, nettverk, det som har gitt livet deres mening, framtidsplaner og råd til voksne. Etersom det ble mange temaer, valgte vi å dele de under noen hovedtemaer, nemlig *deres bakgrunn, hverdagslivet i bofellesskap, betydning av relasjoner og råd til omsorgsgivere*. Ved å ha delvisstrukturert intervju med fastlagte temaer hvorav rekkefølgen av temaene kunne bestemmes underveis, fikk deltagere som nevnt mulighet til å styre intervjuet litt selv. Deltagere ble illustrert med nummerering fra en til sju i parentes. Etersom alle var gutter satte vi ikke noe tegn for kjønn. Og for å ikke identifisere deltagere valgte vi å ikke oppgi by eller kommune og alder, kun illustrering med nummerering.

4.2 Etiske hensyn

Når vi forsker på enslige mindreårige flyktninger, begår vi også et *innbrudd* i deres private liv. Dette stiller oss overfor noen etiske dilemma. Alle som takker ja til å delta på undersøkelsen har rett til et privatliv. Når vi skulle gjennomføre undersøkelsen, måtte vi tenke nøye på hvor følsom informasjonen var for deltagerne. Vi oppfattet temaet *fortid* som dreide seg om situasjon i hjemlandet og reisen til Norge som følsomme temaer. Men dette ble ikke nødvendigvis oppfattet på samme måte av deltagerne. Noen fortalte kort mens andre valgte å fortelle mer detaljert. Men felles for alle var at det var mye om det privatlivet og bofellesskap de meddelte. Det hendte for eksempel at de beskrev ulike ansatte, uten å oppgi navn, om hvordan de var i boligen, hvor strenge eller snille de var og fortalte spesielle situasjoner som oppstod i boligen. Noen fortalte hva de tenkte og følte om de ulike ansatte. Her vil problem oppstå først når det er mulig for utenforstående, i dette tilfelle ansatte i boligen, å identifisere disse deltagerne i datamateriale. Ifølge Jacobsen (2005) er faren for identifisering større jo

mindre utvalg vi har. Som nevnt hadde vi deltagere fra fire forskjellige byer og kommuner. Noen av byene var små med få bofellesskap som var etablert. Her kan faren for identifisering være stor. Hvis vi for eksempel skrev at et visst utsagn stammet fra en gutt i 23 årene, bosatt i Drammen med en spesiell jobb og tidligere bodd i bofellesskap, så skal det ikke så mye til for å finne ut hvem denne gutten er. I slike tilfeller der det er mulig å identifisere enkeltpersoner, har vi vurdert å anonymisere data ved å gi lav detaljeringsgrad. Istedenfor å nevne perioden deltagerne bodde i bofellesskap, nevnte vi kun at de tidligere bodde i bofellesskap. Vi nevnte heller ikke byene deltagerne var fra. Og under sitering av deres utsagn ble det gitt info kun om kjønn. Men her også kan sitering av deres utsagn by på problemer. Deltagerne kan fortelle om spesielle hendelser som ansatte kan kjenne seg igjen i. For å unngå dette har vi prøvd å sitere korte deler av hendelsene. Men ulempen her kan være at sitater tatt ut av større sammenheng kan gi annen mening. Alle kravene er vanskelige å tilfredsstille fullt ut i en forskningsprosess. Vi prøvde å være nøye over alle delene både for å gjengi resultater i sin sammenheng og for å unngå faren for identifisering.

4.3 Betydning av vår bakgrunn

Vi fikk inntrykk av at vi klarte å skape tillit og troverdighet i løpet av intervjuet, og det ga grunnlag for at deltagere fortalte åpent om sine erfaringer. Bakgrunnen vår kan ha hatt betydning for likhet og lite sosial avstand i forhold til deltagerne. Vi har selv opplevd flukt og vært asylsøkere tidligere. Vi har ikke bodd i bofellesskap som det enslige mindreårige flyktninger har gjort ettersom vi kom sammen med moren vår, men har derimot bodd i asylmottak og hatt noen lignende erfaringer. At vi også tilhører minoritetsgruppe, har samme kultur og religion som dem kan ha påvirket og økt deres tillit og trygghet til oss. Det at vi selv har vært flyktninger og hatt lignende erfaringer kan både være en begrensning og styrke for våre videre tolkninger. Styrken kan være at vi får godt grunnlag for forståelse av fenomenene vi studerer. De erfaringene vi besitter med gir grunnlag for gjenkjennelse og tolkningen utvikles i relasjon til egne erfaringer. Begrensningen kan være at vi overser det som ikke er i samsvar med våre egne erfaringer. Vi blir mindre åpen for nyanser i de situasjonene som studeres. Dette var noe vi tok høyde for og prøvde gjennom tolkningen å være bevisst på at vi og deltagere hadde ulike erfaringer. Vi kom til Norge sammen med familien og bodde ikke i et bofellesskap. Det vi har vært gjennom under flukten har ikke vært like lang og vanskelig som det enslige mindreårige flyktninger har vært gjennom. Dette var viktig for å ikke overse nyanser.

4.4 Svake sider ved intervjuundersøkelse

Selv om kvalitativ metode, intervjuundersøkelse, er best egnet metode for å undersøke enslige mindreårige flyktninger sine erfaringer i bofellesskap, har den også svake sider. Nærkontakt kan være et eksempel. Noen ganger kan nærheten mellom forsker og deltagere bli så stor at man vil bli fanget av det deltakere forteller og miste evnen til kritisk refleksjon (Brinkmann & Tanggaard, 2012). Dette er noe vi opplevde spesielt under punktet *hjemlandet og flukten*. Enslige mindreårige flyktninger har opplevd mye under krigen og flukten, og flere har blitt utsatt for traumatiske hendelser. At de hadde forskjellige historier kan ha ført til at vi ble fanget i deres fortellinger istedenfor å komme med kritiske spørsmål og kommentarer. I tillegg kan vi ha stilt ledende spørsmål. Nærhet kan også ha påvirket deres svar på spørsmål de ble stilt. Det kan være vanskelig å dele vonde opplevelser med oss som de aldri har møtt tidligere. Det kan også være vanskelig å dele visse hendelser med oss fordi vi var jenter, og siden de kom fra helt annen kultur, kan noen temaer være vanskelig å snakke om med motsatt kjønn. Men det kan også hende at de som meldte seg til intervjuundersøkelsen har opplevd minst negative erfaringer og fungerte best i samfunnet.

Det at deltagere kun var gutter kan også være en svak side ved undersøkelsen vår. Kanskje hadde resultatene vært annerledes hvis jenter også deltok. Kanskje hadde det blitt lagt vekt på andre ting. Deltagere vi intervjuet var som nevnt i alderen 19 til 25 år. Noen hadde flyttet fra bofellesskapet for ett år siden, mens andre flere år siden. Disse fortolker seg selv i bakspeilet. Om vi hadde intervjuet enslige mindreårige flyktninger som bor i bofellesskap i dag, hadde vi mest sannsynlig fått forskjellig svar enn de som har flyttet ut. Man fortolker seg selv og ofte forteller man en annen historie om det som har skjedd når man ser det i bakspeilet for mange år siden, enn om når man står midt opp i situasjonen. De som flyttet ut av bofellesskap for flere år siden kan ha sett litt annerledes på det som skjedde i bofellesskapet enn de som flyttet for ett år siden. Ting forandrer seg hele tiden, både i bofellesskapet og utenfor. Deltagere kan også ha glemt viktige hendelser fra tiden i bofellesskap, eller at de har falske minner hvor de mener å huske hendelser som avviker fra det som virkelig har skjedd. De får også forskjellige erfaringer ut ifra varighet i bofellesskap. Det er fint med slike variasjoner da det kan gi flere nyanser. Deres oppholdstillatelse type kan også ha påvirket resultatene. Om de hadde oppholdstillatelse i en begrenset periode, for eksempel ett år, ville kanskje det være relevant i forhold til deres psykiske helse og erfaringer i bofellesskap. Vi tenkte ikke over dette under intervjuundersøkelsen vår, og stilte derfor ikke spørsmål om deres oppholdstillatelse. Det hadde vært interessant å sett om det var noen sammenhenger mellom ett års begrenset

oppholdstillatelse og type erfaringer i bofellesskap og tre års begrenset oppholdstillatelse og type erfaringer.

I studien vår var vi ute etter å få fram enslige mindreårige flyktninger sine råd til voksne. Dette var som nevnt for at ansatte som i dag jobber med denne gruppen skal gjøre en bedre innsats. Det betyr at generalisering er være viktig her. Ettersom vi i undersøkelsen vår valgte kvalitativ metode som har svakhet i generalisering, kunne vi eventuelt kombinere kvantitativ og kvalitativ metode for å øke sannsynligheten for generalisering samtidig som vi fikk helhet og sammenheng. En kombinasjon av disse metodene kunne utfylle hverandre og gitt oss en rikere forståelse av erfaringer i bofellesskap. Vi kunne først foretatt intervjuundersøkelse og fått deltagere sine beskrivelser av bofellesskap og utviklet nye kunnskaper og antakelser først, deretter benytte dataene til utforming av spørreskjema. På denne måten hadde vi blitt mer sikre på at vi stilte de rette spørsmålene og om det kunne gjelde større utvalg. I dette tilfelle ville kvalitativ metode vært pilotstudie. Den kunne også vært den dominerende metoden, og kvantitativ som en relevanssjekk. Det ville gitt mer helhetlig oversikt, dypere forståelse, økt gyldigheten og generalisering, enn intervjuundersøkelse alene. Men kombinasjon av disse to metodene ville vært ressurs- og tidskrevende. Kvalitativ metode, intervjuundersøkelse, alene tar i seg selv lang tid, og med kombinasjon med andre metoder ville det tatt enda lenger tid.

5 RESULTATER

Vår problemstilling tar som nevnt sikte på å finne ut hvordan enslige mindreårige flyktninger hadde det i bofellesskap. På bakgrunn av dette og ut fra datanalyse ble det trukket frem ulike temaer som vi kommer til å presentere i denne oppgavedelen. Men vi skal først gi en liten presentasjon av deltagerne våre. Disse sju bor i dag i hybel/leilighet. Fem av de bor alene mens to er gift og bor sammen med sin ektefelle. Tre av de jobber, to er i fulltidutdanning og resterende to studerer og har deltidsjobb ved siden av studier. Alderen deres i dag er mellom 19 og 25 år og fleste bodde i bofellesskap i opp til 2 år, bortsett fra en som bodde der lenger. Fra og med intervjudagen med deltagerne, hadde det gått alt fra 1 til 7 år fra de flyttet ut av bofellesskap. Dette hadde betydning for hvor mye de husket fra perioden de bodde i bofellesskap. Felles for alle var at de flyktet fra hjemlandet på grunn av krig, fikk oppholdstillatelse i Norge og ble bosatt i et bofellesskap. Bofellesskapene var forskjellige på mange områder. Noen lå i små kommuner mens andre i større. Det var variasjoner i antall beboere i hvert kollektiv. Rutinene og reglene i boligene, og vaktordningene for ansatte var forskjellige. I noen bofellesskap hadde de for eksempel strengere regler enn andre. Enkelte steder jobbet ansatte langturnus, mens andre steder hadde tredelt turnus. Noen ungdommer fikk utbetalt mer i lommepenger enn andre og mindre i aktivitets-, kles- og reisebudsjettet. Begrunnelsen var at de skulle lære å styre økonomien selv og jobbe med selvstendigjøring. I tillegg var ungdommene veldig forskjellige. De var i ulike alder, hadde forskjellig fortid og utfordringer. De forskjellige kommunene deltagere bodde i organiserte og løste oppgaver på ulike måter. Alle de nevnte forskjellene og kommunens egen måte å organisere på bidro til store variasjoner mellom bofellesskapene, både når det gjaldt oppfølgingsarbeid, bosetting og tilgjengelige tiltak.

Det var også forskjeller inne i boligene. Resultatene våre viste at noen ungdommer fikk reise til utlandet, mens andre ikke fikk gjøre det samme. Noen ungdommer som var eldst i huset opplevde at ansatte og reglene i bofellesskapet var strengere mot dem sammenlignet med yngre beboere. Noen opplevde forskjellsbehandling på grunn av kjønn mens andre opplevde å få mindre hjelp enn andre. Forskjellene innafor boligen kan skyldes individuelle vurderinger som ansatte tar. Ungdommene er forskjellige og trenger ulike omsorg. Det blir dermed gitt hjelp ut ifra deres spesielle behov. Ansatte er ikke pliktige til å fortelle andre ungdommene om hvorfor ene ungdommene fikk lov til det ene og andre ikke fikk. De har alle taushetsplikt og jobber ut ifra ungdommenes behov for omsorg og hjelp. I tillegg er ansatte forskjellige på

grunn av ulik bakgrunn og personlighet. Noen er mer ettergivende, mens andre er autoritative eller strenge. Alle disse små forskjellene kan gi ulike erfaringer i hvert bofellesskap. Disse forskjellene og erfaringene innafor bofellesskap kan også komme av ungdommene sine tidligere erfaringer fra hjemlandet og flukten.

5.1 Vanskelig bakgrunn kan prege ungdommenes dagligliv i bofellesskap

Selv om problemstillingen vår dreier seg om enslige mindreårige flyktnings erfaringer i bofellesskap, har vi valgt å ta med et viktig punkt i intervjuundersøkelsen. Dette punktet har vært knyttet til deres opplevelser i hjemlandet, reisen til Norge og opplevelser som har vært vanskelige. Krig og flukt setter preg på disse ungdommene. Og dette har de med seg når de flytter inn i bofellesskap. Vi tok derfor med deres erfaringer fra fortiden for å forstå og gi et bilde av deres hverdagsliv i bofellesskap,

Som nevnt tidligere flyktet deltagere på grunn av krig. Krig mellom Taliban og regjeringen i Afghanistan og mellom IS og regjeringen i Syria. Flere forteller at de hadde det fint i hjemlandet helt til krigen begynte. De var sammen med familiene sine og livet var bra. For deltager (1) var beste tiden i livet hans da han bodde sammen med familien sin i Syria før IS kom. Han gikk på skole, hadde snille venner og naboer, og hadde det fint generelt. Men etter krigen ble alt ødelagt. Han fikk dermed beskjed om å flykte, selv om familien hadde ikke råd til det. De måtte låne penger fra andre for at deltager (1) kunne flykte. Deltager (2) sin familie var litt fattige, og for at deltageren kunne flykte, ble han nødt til å jobbe 9-10 timer per dag i ung alder for å skaffe seg penger. Han jobbet fra klokken 08.00 til 17.00 eller 18.00. Han beskrev byen sin som kaotisk. Det var ingen som turte å gå ut etter klokken 18.00 fordi det var så farlig. En dag da hans far og bror skulle reise fra byen sin til hovedstaden, mistet de livet. På grusveien var det lagt bombe hvor bilen deres eksploderte. Denne hendelsen gjorde livssituasjonen vanskeligere for deltager (2) og familien. Han måtte flykte til Europa i en alder av 8, helt alene uten omsorgspersoner. Andre deltagere mistet også familiemedlemmer, spesielt sine fedre fordi de var politikere og var med regjeringen. Etter å ha mistet sine fedre og andre familiemedlemmer, ble deltagere tvunget til å velge mellom å være med Taliban eller flykte. Reisen var vanskelig for alle deltagere. Deltager (7) var forberedt på å møte på vanskelige opplevelser gjennom reisen, men han hadde ikke sett for seg at det skulle være så vanskelig. Han brukte fire måneder på vei fra Afghanistan til Norge og mener at Afghanistan var likevel bedre enn den vanskelige harde reisen.

Under flukten opplevde deltagere mye forskjellig. Noen opplevde å bli kidnappet, mens andre opplevde nesten å bli druknet, drept og torturert. De har gått veldig mye i fjell, var tørste og sultne. Noen har sittet i en gummibåt med mange andre hvor båten nesten sank. Andre har hoppet i lastebiler for å gjemme seg og komme seg videre til Europa. Mange har negative erfaringer med politi ved grensene, blant annet grenseovergangen mellom Tyrkia og Hellas samtidig Ungarn og Serbia. Deltager (1) er en av de som har dårlige erfaringer med politi:

Reisen var veldig hardt. Ungarn var kanskje den vanskeligste land. Det var mye tortur fra politi sin side. Du kunne ikke gå over grensen, hvis du hadde gått hadde de slått deg eller sprutet gass i ansiktet ditt. Og så klarte ikke smuglerne hjelpe oss. De bare viste oss veien litt og så stakk de. Den femte dagen det var klokken 12 eller 1 på natten det var stor lyd med mikrofon de sa: døra er åpent, bare gå over grensen. Og så løp vi, og når halvparten av folk gikk over grensen så plutselig masse politi kom og sprutet gass på oss og slo folk med sånn stor pinne. Jeg datt ned og folk bare gikk opp på meg og jeg mistet skoa mi og fikk gass i ansiktet. Jeg hadde vondt i øynene sånn i 2 dager. Men fetteren min hjalp meg heldigvis.

Deltager (4) var overrasket over at han klarte seg gjennom hele reisen.

Reisen var veldig vanskelig. Vanskelig var at vi har gått veldig mye på beina, det var ikke noe kjøring eller noe sånt. 24 timer gå på beina på fjell, ikke noe mat, bare drikk du har med deg. I tillegg hvis det var bare en bil, da satt 10-14 stykker på hverandre. Så det var veldig vanskelig. Jeg vet ikke hvordan jeg skal forklare det. Jeg selv trodde: jeg døde, ferdig. Jeg bare datt i vannet og jeg kunne ikke svømme. Det var en gutt som jeg ble kjent med i Hellas, han tok meg ut der ifra. Så det har vært egentlig veldig vanskelig. Mat og drikk, med alt som man trenger i hverdagen. Det var også veldig mange forskjellige folk. Man blir redd og håper at de ikke skal gjøre noe galt mot meg. Så jeg har opplevd veldig vanskelig. Noen ganger når jeg tenker på det, jeg tenker det er umulig.

Andre deltagere beskriver opplevelsen av å sitte i en liten gummibåt med minst tjue personer eller hoppe i lastebil med kjølerom og fryse i 24-48 timer, i tillegg til å være uten mat og drikk. Opplevelsen av å gjøre alt for å klare seg gjennom reisen. Deltager (7) opplevde mye av dette. Han ble også kidnappet, men klarte å komme seg fri sammen med gjengen sin. Han trodde ikke at de skulle klare å komme seg videre, spesielt da de reiste med gummibåt og ble kidnappet. Opp i alt dette hadde de en uerfaren person som skulle kjøre en liten båt fra Tyrkia

til Hellas med 26 personer oppi. De måtte stoppe båten flere ganger og var redde for at den skulle synke. Resten av deltagerne, bortsett fra deltager (6), beskrev også andre vanskelige opplevelser fra flukten. Deltager (6) valgte å ikke snakke noe særlig om hjemlandet, reisen og vanskelige opplevelser. Det eneste han nevnte var at han har opplevd en del fæle ting som barn ikke skal oppleve, og at det gjør noe med mennesket. Ifølge han sitter opplevelsene langt inne. Alle disse vanskelige opplevelsene gjør noe med ungdommene. Det har påvirket deres relasjoner, tillitt og trygghet til andre mennesker, åpenhet og psykisk helse. Opplevelsene dreide seg stort sett om krig i hjemlandet, politi og tortur under flukten, og båtturene ved grenseovergangene. For noen gir slike hendelser skadevirkninger over veldig lang tid.

Tidligere studier gjort på samme gruppe viser som nevnt at enslige mindreårige flyktninger har økt risiko for å utvikle alvorlige psykiske plager, særlig symptomer knyttet til angst, depresjon og søvnforstyrrelse. I studien vår fikk vi samme resultater som Saurander sin studie som viste at barna og ungdommene var mye bekymret over hvordan det gikk med familien i hjemlandet. Deltagere våre hadde i begynnelsen ingen kontakt med familien deres og livet ga ingen mening for noen. De følte seg urolig, engstelig og stresset. Deltager (7) var en av de mange som ikke hadde sett eller hørt noe fra sin familie i hjemlandet på flere år. Han kunne ikke reise tilbake heller. Han fikk ikke den roen som han kunne hatt om hadde vært nær familien sin. Uro og bekymring stresset hans dagligliv i bofellesskap.

5.2 Dagliglivet i bofellesskapet

I intervjuundersøkelsen vår kom mange deltagerne med utdypende beskrivelser av deres tanker og meninger om det som var bra og det som kunne gjøres annerledes. Fem deltagerne hadde i overveiende grad positive erfaringer med å bo i et bofellesskap, mens to andre hadde flere negative erfaringer. De to deltagerne som hadde flere negative erfaringer, var også de som hadde store psykiske helseproblemer og utfordringer knyttet til sosial deltagelse. De fleste beskrev bofellesskap som et hjem. Et hjem hvor de våknet tidlig og dro på skolen, spiste måltider sammen, gjorde lekser, drev med fritidsaktiviteter og gikk på soverommene sine i 22.00-23.00 tiden. I helgene var de i blant ute på fellesaktiviteter. Bowling, svømming og kino var populære fellesaktiviteter. Med hvert sitt soverom fikk de mulighet til å trekke seg tilbake fra fellesområdene, fra andre beboere og ansatte. Bofellesskapene varierte i størrelse, men alle de var eneboliger. Her bodde deltagerne sammen med andre ungdommer. Ansatte var opptatt av å skape familiære rammer, trygghet og stabilitet. De la til rette for selvstendigjøring og integrering.

Begrepet omsorg ble nevnt gjentatte ganger under intervjuene med deltager. Omsorgsgivere i bofellesskap lager opplegg som best mulig ivaretar den enkeltes behov for omsorg. Omsorg og støtte er en av de mest sentrale oppgavene i bofellesskap. Ungdommene trenger masse omsorg og støtte. Noen trenger en person å snakke med, være med, mens andre trenger mer hjelp til hverdagslig praktiske oppgaver. I intervjuundersøkelsen vår opplevde flere deltager at voksne brydde seg om dem. Når de hadde det vanskelig, ble de sett og hørt. De mente voksne var tilgjengelige og kunne sette seg ned og snakke med ungdommene. Noen av ungdommene hadde fått bøker som de kunne lese, både for å lære språk men også for å holde seg unna vonde tanker. De ble tatt med ut på ulike aktiviteter, fikk god veiledning, ble fulgt til tannlegen, legen, banken og ulike steder for å få hjelp. Ifølge deltager (4) prøvde voksne å la ungdommene prøve å gjøre jobben alene først. Dersom ungdommene ikke klarte det, så kom ansatte og hjalp til. Dette synes deltager (4) var veldig bra. De visste at det var noen der ute som kunne hjelpe dem og var tilgjengelig dersom de satt fast med noen oppgaver, eller trengte noen ved sin side. For noen av ungdommene ble disse ansatte sett på som familie fordi ungdommene ikke hadde familiemedlemmer i Norge. De kom helt alene og kjente ingen. Deltager (7) var en av deltager som fikk akkurat den omsorgen han trengte:

Jeg liksom aldri har vært alene i Afghanistan, var kanskje en natt ute hos onkel men har alltid vært med mamma. Også flyttet jeg så langt, så hadde jeg ikke familie. Så i starten fikk jeg den familiefølelsen, at jeg hadde folk rundt meg som kunne bry seg om meg. Jeg så på dem hele tiden som familie som jeg kunne komme og snakke med. Så det fungerte veldig bra. Og de har gitt meg gode råd hele veien. Og noen av dem som jeg har fortsatt kontakt med.

Da deltager ble spurt om ansatte var flinke med utviklingsstøttende omsorg, kom det fram at majoriteten var fornøyde med omsorgen de fikk. De opplevde å bli ivaretatt og imøtekommet. Ansatte prøvde å hjelpe de med å fokusere på sine egne erfaringer, og gi disse erfaringene mening og retning. De motiverte ungdommene og ga de håp for framtiden. Deltager (4) og deltager (5) uttrykte det slik:

Det var noen som prøvde å hjelpe oss med å forstå og gi mening til det vi har opplevd, men ikke alle. De sa for eksempel "det er bra du er her, du er sterk, du er ikke alene, du har jobbet veldig bra, du klarte deg helt fantastisk, du kommer til å klare deg bra". Og det er motivasjon. Man tenker etter på "ja, jeg klarte det". De gir støtte og gir veldig bra på en måte tilbakemelding. De får oss til å føle oss noe viktig.

Ut ifra min erfaring så var min kontaktperson veldig flink til å si ”nå er alt over, så starter du nytt liv, du kommer til å lykkes i Norge, du er flink” og ga mye ros. Det er veldig positivt og man får håp. Og det er grunn til at jeg valgte videre utdanning fordi miljøkontakten støttet meg og sa hele tiden ”du klarer det, du jobber bra”. Det bør alle ansatte si til ungdommene da.

Her ser vi at omsorg og støtte hadde stor betydning for ungdommene og deres framtid. Det var viktig for dem at voksne framhevet de positive og beskyttende faktorene, og la mindre fokus på de belastende faktorene. Det legger til grunn at voksne i bofellesskap har en betydelig rolle for ungdommenes utvikling. Andre arenaer som skole og aktivitet, som har hatt tett samarbeid med bofellesskapene, har også vært viktig for ungdommenes utvikling.

5.2.1 Skole, leksehjelp og språk

Majoriteten nevnte leksehjelp som positiv erfaring. For disse betydde leksehjelp mye. Flere av de hadde ikke mulighet til å gå på skole i hjemlandet. De hadde gått på var koranskole hvor de lærte kun om islam. Da de kom til Norge og fikk nye muligheter, ønsket de å benytte de skolemulighetene de fikk som de ikke hadde fått i hjemlandet. De ville gjøre det bra på skolen og utdanne seg videre. På bakgrunn av manglende skolegang, hadde de store behov for leksehjelp. De fikk mye hjelp til skolearbeid både av ansatte i bofellesskap og lærere på skolen. Mange fikk tilpasset læreplan i ulike fag, spesielt i grunnleggende norsk. Ansatte i bofellesskap og skolen var tilgjengelige og motiverende. Deltager (1) og (2) beskriver den gode leksehjelpen slik:

Når vi kom fra skolen så fikk vi leksehjelp, og det var veldig positivt. Da hjalp de med skolearbeid og ja. Hvis vi ikke hadde gjort lekser, så hadde de mast på oss. Det er liksom for oss del og ikke dem, for vårt beste. De sa ”hvis du trenger hjelp til lekser si ifra, gå heng med venner, bare prat, ikke vær redd, ikke tress”. De var der for oss liksom.

Vi har fått hjelp fra personalet hver dag med lekser og sånne ting. De prøvde å lære oss på best mulig måte da. De prøvde å snakke norsk med alle som bodde der og prøvde å lære oss.

Deltager (3) og (4) forteller også at skole og leksehjelp var veldig bra og at de fikk god hjelp av ansatte. De satte stor pris på det. I noen bofellesskap hendte det at ansatte hadde lite kunnskap i realfagene. Da organiserte bofellesskapet tiltak for å hjelpe disse ungdommene. Dette har betydd mye for ungdommene. Dersom bofellesskapet ikke hadde organisert slike tiltak, ville ikke drømmen til deltager (5) blitt oppfylt:

Jeg må bare si at bofellesskapet var veldig flinke med leksehjelp. For eksempel på starten så hadde jeg veldig lyst på utdanning ingeniør og jeg trengte virkelig hjelp i matte og fysikk. Alle ansatte som jobbet der hadde null kunnskap om matte, altså veldig lite kunnskap. Dem gjorde at de ansette to studenter bare for leksehjelp tirsdager og onsdager fra kl. 16.00 til 19.00 som hadde ingeniør utdanning eller høy utdanning. Dem var veldig motiverende. Når dem kom på jobb, så visste vi at det var leksehjelp. Med en gang de kom og satt ved bordet så samlet alle seg liksom fordi det var leksehjelp. Det var veldig bra syns jeg da. Vi fikk masse hjelp. Dem hadde veldig mye kunnskap om fysikk, kjemi og matte. De andre ansatte kunne hjelpe med andre fag som for eksempel norsk, samfunnsfag, historie, naturfag og sånt, men når det kommer til realfag spesielt tredje året VGs så måtte vi få hjelp av de studentene som hadde masse kunnskap. Jeg takker dem for store hjelpen da. Hvis det ikke hadde vært dem så jeg hadde absolutt ikke klart å fullføre min drøm som er byggingeniør.

Fire deltagere lærte å snakke norsk raskere i bofellesskap enn om de hadde bodd alene. I noen bofellesskap har det vært ungdommer fra forskjellig land og snakket forskjellig språk. Fordelen med dette var at ungdommene ble nødt til å snakke norsk med hverandre. I noen bofellesskap var alle ungdommene fra Afghanistan, men her også måtte de snakke norsk fordi ansatte ikke kunne snakke det samme språket. Ansatte prøvde å minne dem på å snakke norsk og hjalp dem mye med norsklekser for å lære språket. Dette ble sett på som svært positivt av ungdommene. Deltager (3) var stolt over å kunne snakke norsk i løpet av kort opphold i Norge:

Hmm... Jeg lærte veldig mye språk når jeg bodde der. Mennesker utenfor bofellesskap som spurte meg om hvor lenge jeg bodde i Norge og jeg sa 2 år eller litt over 2 år, så sa de "nei, du har bodd lenger fordi vi har bodd 5-6 år og snakker ikke like godt som deg". Men da sa jeg til dem at jeg bor i bofellesskap og vi snakker 24/7 norsk. Så det hjalp veldig mye å bo der fordi vi var ungdommer fra forskjellig land og personalet snakket norsk og sånn.

Deltager (4) understreker også viktigheten av å snakke norske. Jo oftere man praktiserte det norske språket, desto bedre var det. Han mener at språk bør være høyt prioritert fordi det åpner dører for nettverk, sosialisering, skole, aktiviteter, jobb og lignende. Samtidig bor ungdommene bare noen få år i bofellesskap før de må flytte ut på hybel og klare å forsørge seg selv. Deltager (4) synes det var veldig bra at voksne prøvde å minne og mase på ungdommene om å snakke norsk:

En ting som var veldig viktig, mange fra samme land som bor i bofellesskap, rundt bordet viktig å snakke norsk. Det var veldig bra at ansatte alltid fortalte "nå sitter vi her og vi forstår ikke språket deres, men vi kan snakke norsk sånn at alle forstår og det blir trening for dere også å lære norsk". De må minne og mase. Det er bra for ungdommer fordi de skal ikke bo i bofellesskap lenge, så de må begynne å lære seg norsk fort.

Til tross for påminnelser om å snakke norsk og den gode leksehjelpen de fikk i bofellesskap og skolen, hadde fem av deltagerne store utfordringer med det norske språket. Deltager (2) prøvde å være med på fotball og andre aktiviteter for å bli kjent med norske ungdommer, men det gikk ikke særlig bra. I tillegg gikk denne deltageren på norskkurs på et voksenpedagogisk senter, også kalt læringscenter, hvor flertallet snakket sitt eget språk og lærte lite norsk. Språklæringen gikk sakte hos deltager (2), og det førte videre til at det tok lengre tid å få seg norske venner og danne større nettverk utenfor bofellesskap. Deltager (5) omtaler noe av det samme. Han gikk også på norskkurs på et voksenpedagogisk senter, i tillegg til at det var kun afghanere som bodde i bofellesskapet. Da ble det ofte snakket afghansk selv om ansatte prøvde å minne dem på å snakke norsk. For deltager (4) og (7) var språk en av de største utfordringene. Begge opplevde at språk førte til misforståelser og skapte problemer:

Hmm. Da vi flyttet dit så språk var veldig vanskelig fordi jeg forstod ingenting. Det var veldig vanskelig. Vi hadde noen som jobbet fra Iran som snakket persisk. Så noen ganger de hjalp eller oversatte. Men det var lite. Vi bare prøvde selv å bare prate. Det var masse ting som var misforståelser. Så språk var problem.

Jeg tror, ikke som jeg husker så veldig godt, men jeg tror største utfordringer var språk. Man kunne liksom fort misforstå ting, ikke sant. På bofellesskap har vi vært bare afghanske gutter og det er naturlig at det går veldig fort over til afghansk. Morsmålet er veldig lett å bruke så det går veldig fort fra norsk til afghansk. Voksne minnet oss på å snakke norsk, men vi syntes morsmålet var det letteste å bruke. Og

liksom på skolen i begynnelsen gikk jeg på voksenopplæring. Der var det ikke mange som kunne snakke norsk heller. Så språk var en stor utfordring.

Her ser vi at språk hadde mye å si for ungdommene og deres framtid. Det var viktig for dem å lære språket raskest mulig. De ønsket å starte på en vanlig ordinær klasse sammen med norske jevnaldrende tidligst mulig. Språk hadde også stor betydning for aktiviteter de deltok på. For å klare å kommunisere og omgå med norske jevnaldrende for eksempel på et fotballag, og møte dem utenfor aktiviteten, opplevde deltagerne at det ble vanskelig uten å kunne språk. Språk åpner dører. Det åpner opp for mulighet til å tilegne seg informasjon om det norske samfunn, muligheter, rettigheter og plikter, og til å bygge vennskap gjennom kontakt og kommunikasjon.

5.2.2 Søvnvansker

I tillegg til språkutfordringer hadde mange deltagerne utfordringer med å få sove. Hjemlandet og flukten har påvirket deres søvn og døgnrytme i bofellesskap. Noen fikk ikke lagt seg mens andre hadde mareritt. Noen var redd mørket og sov med lyset på hver natt, mens andre gikk på sterke sovemedisiner. Felles for alle var at de hadde søvnproblemer og mareritt. Deltager (3) var en av de som hadde store vansker med søvn. Ofte drømte han at noen kom og drepte han og familien. I det han skvatt og våknet, fikk han ikke sove igjen på noen timer. Dette gikk videre utover skolen hvor han var trøtt etter lite søvn og hadde vansker å følge med i undervisningene. Deltager (2) opplevde noe av det samme:

Jeg hadde ikke så bra der fram til i fjor. Jeg hadde veldig dårlig om det der. Hver gang jeg prøvde å sove jeg drømte at jeg var på krigen. Nå også jeg har samme problem, men ikke akkurat som de dagene før.

Det hendte at ungdommene reagerte på regelen om internett som skulle skrus av klokken 20.00 eller 23.00. Deres reaksjon kan skyldes nettopp søvnproblemer. De fikk ikke sove om nettene. De hadde kommet til Norge og slått seg til ro. Da kunne alle de vonde tankene komme tilbake, spesielt om nettene når det var stille og rolig. På dagen var de på skolen, etter skolen var det aktivitet og leksetid. Så kom kvelden hvor tankene vandret frem og tilbake igjen uten at de kom noen vei. Opp i dette var de alene uten familie, og ikke alltid fikk de gå og snakke med noen sent på kvelden. Bofellesskapene var bemannet med nattevakt, men ikke alle nattevaktene var imøtekommende og tilgjengelige. En deltager forteller at nattevaktene

noen ganger la seg før ungdommene. Da var det ikke mye man fikk gjort når både nattevakt sov og internett skrud av. Ingen å snakke med.

Noen deltagere i tillegg til søvnproblemer beskrev traumatiserende hendelser fra hjemlandet og flukten. Deltager (3) fortalte en hendelse fra bofellesskap hvor han reagerte på høye lyder og ble urolig. Det var en vinternatt hvor han satt alene på soverommet og hørte plutselig at noe smalt. Han ble redd og trodde først at det var en bombe. Han følte kroppen ble lam og ventet på hva som kom til å skje. Det viste seg at det var takras. Deltager (6) nevnte flashbacks. Han opplevde å ha påtrengende bilder som var så sterke at de ble opplevd som om den traumatiske hendelsen skjedde igjen og igjen. Dette opplevde han spesielt i den tidligste fasen når han kom ny til bofellesskapet.

5.2.3 Aktivitet som en viktig sosialiseringsarena

Aktivitet var et viktig punkt hvor majoriteten syntes var positivt i bofellesskap til tross for språkutfordringer. Ungdommene fikk meldt seg på en aktivitet, og i helger og ferier var det fellesaktivitet sammen med de andre beboerne og ansatte. Det var bofellesskapet sitt budsjett som dekket dette. Aktivitet ga ungdommene mestring og glede. Målet med det var å få de inn i det norske samfunnet, integrere og bygge nettverk. Deltagere dannet seg litt større nettverk, men det gjaldt med ungdommer med samme bakgrunn. Aktivitet hadde også god innvirkning på deres psykiske helse. Det ga dem velvære og overskudd, og gjorde at de sov litt bedre om nettene. Seks deltagere takket ja til tilbudet og deltok på forskjellige aktiviteter, mens en deltager var verken fornøyd eller misfornøyd med bofellesskapet sin aktivitetstilbud. Han var ikke så aktiv person, så for hans del betydde aktivitet ingenting. Men han tror likevel at bofellesskapet hadde gode tilbud for de som ønsket å drive med aktivitet. Deltager (5) hevder at det var stort sett aktivitet som fikk dem inn i det norske samfunnet. Han forteller at man møter på mange utfordringer når man kommer til Norge, da er det fint å drive med aktiviteter:

Vi hadde mange planer. For eksempel så hadde vi lov å velge en fellesaktivitet ute. Da er man ofte ute, spiller fotball, trening, svømming, og så videre. I tillegg så hadde vi sånn helg aktivitet. Vi var ute på klatring, svømming og sånt. Så hadde de sånn noen gode planer i bofellesskapet med integrering. Stort sett så var det fellesaktivitet som gjorde at man kom inn i det norske samfunnet.

Samme deltager var meldt på et fotballag sammen med norske jevnaldrende hvor han fikk bruk for sine gode fotballferdigheter med riktig treneroppfølging. Denne deltageren på samme

måte som resten av deltagere ønsket å være som andre norske ungdommer. De er ressurssterke, men kan samtidig være ensomme og deprimerte. Da er det viktig å drive på med ulike aktiviteter. Deltager (1) var både medlem på et treningssenter og spilte på et volleyballag. Han opplevde ikke å få et større nettverk av å delta på volleyballaget, men fikk mye ut av det både psykisk og fysisk. Han sov litt bedre om nettene. Han hadde også stor glede av fellesaktiviteter hvor ungdommene sammen med personalet i bofellesskapet planla blant annet hytte-, fjell-, bowling-, kino-, by- og dagsturer.

I bofellesskapet til deltager (2) var det til tider utfordringer med fellesaktivitet knyttet til ulike interesser. Guttene ønsket en type fellesaktivitet, mens jentene ønsket noe annet. Det positive her var ifølge deltager (2) at ansatte klarte å fordele seg mellom kjønnene for å tilfredsstille begge kjønn sine aktivitetsønsker. Denne deltageren spilte på samme måte som deltager (5) på et fotballag sammen med norske ungdommer i tillegg deltok på ulike fellesaktiviteter sammen med bofellesskapet. Også deltager (4) spilte på et fotballag hvor han stortrivdes. Han var spesielt fornøyd med helgeaktiviteter hvor hele bofellesskapet dro på ulike aktiviteter som klatrepark, tusenfryd, bowling og så videre. Ifølge han var det stort sett aktiviteter som gjorde at han og beboere kom inn i det norske samfunnet. Deltager (7) var ikke akkurat en fotballgutt, men han likte å sparke fotball for moro skyld sammen med andre minoriteter. Han var mest interessert i cricket, men byen han bodde i hadde ingen cricketlag som han kunne melde seg på. Han hadde ikke interesse av å spille på et norsk fotballag heller på grunn av han opplevde språkvansker. Men etter at han lærte seg språket, ble det litt lettere å delta på aktiviteter sammen med norske jevnaldrende.

Undersøkelsen vår har vist at kommunen og bofellesskapet til deltagere har sørget for at barna og ungdommene fikk dekket sine viktige behov for oppfølging knyttet til fritidsaktiviteter. Tilbud om de forskjellige fritidsaktivitetene, både spontane og egenorganiserte aktiviteter, har gitt deltagere en meningsfull fritid sammen med andre ungdommer. Det har bedret deres psykisk helse, noen få har fått seg venner og det har vært en positiv form for integrering og sosialisering. Aktiviteter har også lært ungdommene å ta ansvar og fikk aktivert seg selv.

5.2.4 Kultur og religion

Alle ungdommene kom fra ikke vestlige land og mye av det de møtte i Norge var fremmed og nytt, både med daglige rutiner, samfunnsforhold og religiøse høytider og verdier. Likevel opplevde noen at det var en grei forståelse mellom ansatte og ungdommene. De fikk feire sine

egne høytider i tillegg til norske høytider. Det var særlig tre ungdommer som mente de ansatte strakk seg langt for at de kunne holde på sine kulturelle verdier. Disse tre deltagere opplevde å bli møtt med respekt. I bofellesskapet til deltager (2) var ungdommene så opptatt av halalkjøtt at ansatte noen ganger reiste til Sverige for å handle halalkjøtt. Deltager (1) og (7) kommenterer kultur og religion i boligen slik:

Hvis det var jul så da pleide vi å feire jul i bofellesskapet. Vi lagde god mat og var god stemning. Så jeg var liksom en del av dem kan man si. Vi feiret deres tradisjon og ikke bare være hjemme og ikke bry seg. Vi fikk også feire EID og fikk penger og gaver for EID, Newroz, EID Al-adha og sånt.

Religion hadde jeg ikke så mye problemer med. Voksne respekterte meg fordi jeg er den jeg er (...). Jeg ble noen ganger kjørt til moskéen, ble hentet fra moskeen. Og det har jeg satt mye pris på. Jeg synes det var veldig godt å ha noen som tilrettelegger deg, selv om de ikke har samme kultur og religion da.

Resterende fire deltagere opplevde at ansatte manglet en del kunnskap og forståelse for deres kultur. Deltager (5) forteller at ansatte manglet kunnskap om afghansk kultur og religion, hvordan de er vokst opp, om deres samfunn, hvordan de feirer høytider og så videre. Han nevner et eksempel hvor ansatte hadde glemt og visste lite om nyttår i Afghanistan, kalt Newroz. Denne dagen var viktig for deltager (5). Han synes det var trist at ansatte ikke husket Newroz på lik linje som Jul, Påske og andre høytider. Samme deltager nevner også at lite kunnskap om kulturelle forskjeller kunne skape misforståelser og føre til at ungdommene trakk seg unna:

Når vi bodde i Afghanistan så var vi aldri vant til å snakke med jenter for eksempel, gi klem, håndhilse og sånt. Noen ansatte for eksempel var lettkledd eller ga klem og det var vi aldri vant til. Da blir man sjenert og trekker seg på rommet. Så man bør være forsiktig. For det første det kan skape misforståelse blant ungdommene, i tillegg hvis det ikke skaper misforståelser, så helt sikkert ungdommene trekker seg unna. Om det er religion, om det er kultur og sånne ting.

Deltager (6) uttrykte også at kunnskapsmangel i noen tilfeller skapte misforståelser. I kulturen hans er det vanlig å snakke høyt, bruke mye kroppsspråk og tøyse med å verbale trusler. Han forteller at ansatte som hadde mer kunnskap om afghansk kultur tålte mer enn andre:

For eksempel vi som kommer fra områder som er litt vanskelige da, mye fattigdom og problemer. Kulturen vi kommer fra, det er veldig sånn hissige høylytt diskusjoner. Men vi er ikke hissige. Vi bruker hendene, kroppen og sånt. Noen av personalet kunne bli skikkelig redd av det. Da vi prøvde å si vår mening, det kan bli litt høylytt. Noen av personalet tålte det dårligere enn andre. Når det ble diskusjoner og sånt så kunne ungdommene si feil ting fordi de er ikke så gode i norsk, mene helt noe annet og si helt noe annet. Men pga de diskusjonene ble så hissige så heftige, glemte personalet å ta hensyn til det. De trodde at ja... At ungdommer mener det der. Det var ikke noe forståelse for at ungdommene har vanskeligheter for språket og kulturelle forskjeller. Det å true noen og tulle, det er veldig vanlig for oss i kulturen. Men i Norge er det veldig alvorlig.

Noen deltagere bodde sammen med ungdommer fra et annet land og annen religion. Forskjellige land og religioner under samme tak skapte noen ganger problemer. Det hendte at muslimene i bofellesskapet ønsket halalkjøtt til middag, mens kristne ønsket noe annet. Uenigheter mellom de forskjellige religionene var en utfordring som skapte mye irritasjon. Deltager (3) forteller:

Noen ganger ønsket jeg for eksempel å spise halalkjøtt, da plutselig ville en som bodde med oss ikke ville spise halalkjøtt fordi hun var kristen. Selv om hun var en og vi var 5 som ville ha hala kjøtt, så var hennes side litt tyngre enn oss. Så jeg følte sånn. Jeg sa til dem "tenk vi er 5, hvis det blir sånn så skal jeg ikke spise med dere". Så måtte de å lage 2 middager, en halalkjøtt og en ikke halal. Jeg husker jeg ble utrolig irritert på dette fordi det var bare 2 dager i uka halalkjøtt, 2 dager var fisk og 3 dager var ikke halal selv om vi var 5 mot 1.

Å bo med ungdommer med ulike personligheter, motsatt kjønn, fra forskjellige land, religion, aldersforskjell og ulike folkegrupper har ikke vært enkelt for mange deltagere. Deltager (4) opplevde samme problem som deltager (3), både på grunn av ulikt kjønn og religion:

Det var stor kaos med jenter. Fordi vi gutter er litt sånn... De hørte altfor høyt på musikk og det er bare "nei, vi bor her. Det er ikke bare du som bor her" ikke sant. Det var sånn mye uenigheter da. De var fra Eritrea og de også faster på en annen måte enn oss muslimer. Så det har vært noen ganger utfordringer med mat fordi de har laget noe annet og vi har laget noe annet. Og boligen sa "vi kan ikke kjøpe alt som dere ønsker", de ville ha noe annet og vi ville ha noe annet.

Vi ser at halvparten av deltagere hadde en del utfordringer med kultur og religion, mens resterende synes det gikk greit. Dette kan ha sammenheng med ungdommene sin bakgrunn og forhold til sin religion. Noen er mindre religiøse og praktiserende enn andre, for eksempel slik som å gi klem til motsatt kjønn eller spise vanlig kjøtt. Forskjellen mellom vanlig kjøtt og halalkjøtt er at muslimene sier takknemlighetsbønn før dyret slaktes. Dette var en utfordring for de som var opptatt av halalkjøtt. Når det gjelder kulturelle misforståelser, er dette ikke unormalt heller. U-kurven til Dahl som vi skal komme tilbake til viser at flyktninger kan oppleve kultursjokk hvor mye er nytt og uvant. Dette viste seg også hos deltagerne våre som for eksempel opplevde at ansatte gikk for lettkledd. Flere ungdommer fra Afghanistan har som deltager (5) aldri sett ei dame vise hud og hår, mens andre kommer fra et land eller har tilbrakt noen år i andre land hvor det er mer vanlig at kvinner går uten hijab og burka. Dette er vanlig for eksempel i Syria hvor kvinner går som de vil. Det så vi hos deltager (3) som var fra Syria. Han opplevde ikke store utfordringer akkurat på dette området ettersom han kom fra et land hvor kvinnene kunne gå uten hijab.

5.2.5 Rutiner og struktur i boligen

I bofellesskap er det rutiner, regler og struktur. Det er faste leggetider, innetider, handledager, matlaging, vaskedager, besøkstider og så videre. Tre deltagere viste forståelse og respekterte reglene i bofellesskapet. En av disse tre som var positiv til reglene var i starten kritisk til det. Men senere når han ble litt eldre, skjønnte han hensikten og var glad for at reglene var satt. Det ble en god døgnrytme og mer struktur i hverdagen. Men det var også slik at bofellesskapet hans hadde mindre strenge regler sammenlignet med andre bofellesskap. De hadde også mye mer frihet enn på omsorgssenteret. De kunne for eksempel sove senere enn lettetidsregelen og internett var på døgnet rundt. Ansatte var fleksible. Resterende fire som opplevde regler som en utfordring, kommenterte at det var unødvendige og strenge regler. Ungdommene skjønnte ikke hensikten med å være inne på soverommet klokken 22.00 eller 23.00. De skjønnte ikke hvorfor internett måtte slås av. Noen opplevde at reglene førte til at de fikk flere problemer. Deltager (4) har fortsatt ikke skjønnet hensikten med det. Han beskrev det slik:

Jeg tror de som lager reglene er for strenge. For eksempel "han er 16-17 år og kan ikke være lenge ute". Og så i tillegg internett må slås av kl. 23.00. Hvorfor skal de slå av internett? Hva er problemet? Uansett vi sover ikke klokken 23.00. Det er så mye å tenke på. Jeg tror ikke ungdommer kommer til å bruke internett til klokken 4,5, eller 6 på morgenen hvis internett er åpen.

Samme deltager forteller at ansatte var dårlige på å forklare reglene:

De bare "okej, vi slår av internett. Ferdig". De sier ikke "fordi sånn og sånn". De forklarer ikke på bra måte. Hvis de forklarer på en bra måte så personen forstår "ja, det er pga det". Og da respekterer man reglene. Hvis de ikke forklarer så ingen følger reglene. Og det var mange som ikke fulgte regler.

Deltager (6) opplevde at noen ansatte var strengere enn andre:

Jeg hadde problemer med enkelte ansatte. Det var ikke fordi at jeg var... Nei, jeg vet ikke. Det var en del utfordringer med noen ansatte som krevde litt for mye syns jeg. Noen var strengere på regler og liksom utfordret de reglene. Det går fint hvis jeg en dag er borte, og driver med noe annet og så glemmer jeg å kaste søppel. Da kan jeg komme tilbake og kaste søppelet istedenfor å få kjeft.

Ifølge deltager (3) var reglene strenge spesielt mot de som hadde fylt 18 år. Reglene ble ikke tilpasset deres alder. De skulle være inne i boligen til klokken 22.00 eller 23.00 til tross for de var over 18 år. De måtte følge de samme reglene som gjaldt for beboere som var flere år yngre enn dem. Deltager (3) syntes det var urettferdig. Han sammenligner dette med norske ungdommer som blir selvstendige og myndige allerede når de er 18 år:

Selv om jeg ble over 18 år så kunne jeg ikke bestemme over noe. Det var litt dumt. For eksempel jeg kunne ikke komme med en jente i huset etter klokken 22.00. De sa til oss at "dere kan bo her til 23 år til dere er klar til flytte", mens de forandret ikke regler. I Norge kan du gjøre nesten alt når du er 18 år, du kan gå til diskotek, du kan drikke alkohol, du kan gjøre alt. Men i bofellesskap måtte man følge regler som de hadde. Og der jeg syns det var litt urettferdig.

Strenge regler mot de eldre kunne også være et hinder for sosialisering. Deltager (3) hadde venner fra klassen og volleyballaget som var ute til sent på natta, festet, drakk og reiste på ferie. Men denne deltageren kunne ikke delta fordi han måtte være tilbake i bofellesskapet til bestemt innetid. Strenge regler og mindre frihet var årsaken for at denne gutten valgte å flytte ut av bofellesskap da han fylte 19 år. To andre deltagere reagerte sterkt på besøksregelen i bofellesskapet. Deltager (2) ble irritert over at man måtte si ifra til ansatte mye før og ikke ha lov til mer enn to personer på overnattingsbesøk. Det måtte planlegges i god tid, og det var ikke alltid de fikk lov:

Jeg har gjort alt som de sagte, men noen ganger jeg ble irritert. Jeg hadde gode kompiser som bodde andre steder og skulle besøke meg på bofellesskap, men de sa du får ikke lov å ha besøk her.

Her fikk verken deltager (2) eller (6) forklaring på besøksregelen. Og det at de ikke fikk en god begrunnelse gjorde situasjonen verre:

På omsorgssenter hadde jeg veldig gode relasjoner og det var veldig trist å måtte forlate dem. Jeg fikk veldig god hjelp og god støtte fra dem. Da jeg flyttet fra dette omsorgssenteret, det var stor overgang. Og jeg trengte reise noen ganger tilbake for å besøke mine venner og de av personalet som jeg hadde fått god kontakt med. Men jeg ble nektet av avdelingslederen i bofellesskapet. De sa "nå har du flytta". Det var ikke noen forklaring. Jeg ba om det, tryglet om det, hva er feil med det. Jeg har brukt et halvt år på å bli kjent med et par personer som jeg kan kanskje kalle kontakt eller en som kunne støtte meg, men nå skal jeg liksom bryte alle de kontaktene, ikke sant... Så det var veldig stor utfordring. Det er sikkert en del forskrifter som sier hvorfor jeg ikke fikk lov, men de forklarte ikke meg det.

Flere deltagere opplevde at det praktiske som mathandling, matlaging og husvask fungerte greit. De hadde hvert sitt område å vaske hver søndag i tillegg til soverommet. De hadde menyliste som viste hvem som skulle lage hva til hvilken dag. De hadde også liste tilgjengelig i miljøet hvor ungdommene kunne skrive ned det de ønsket å handle. Det var noen forskjeller mellom bofellesskapene når det gjaldt matlaging. Hos noen var det ansatte alene som lagde maten, mens hos andre lagde ungdommene og ansatte sammen. Deltagerne ga uttrykk for at denne praksisen fungerte bra. Deltager (1) forteller:

Emm. Matlaging fungert veldig bra fordi vi gutta hadde veldig lyst til å lage middag. Voksne handlet mat hver uke. De spurte oss hva vi ville liksom ha til middag, eller til kosehelg. Så hadde de kjøpt til oss. Og det syns jeg var veldig bra at dem spurte. Vi sa for eksempel hamburger, og de sa "ok, ja da lager du hamburger", og så hjelper de til liksom. De var veldig hjelpsomme med å lage middag og sånn synes jeg da.

Selv om mye av det praktiske fungerte greit, var det noen deltagere som opplevde at ting tok veldig lang tid. Deltager (5) gir noen spesifikke eksempler og forstår ikke helt hvorfor det tok så lang tid å få ting på plass:

Hmm. For eksempel hvis jeg ønsket et speil på rommet, så tok det sånn ca. 4-5 uker til å få det. Det syns jeg ikke er bra, det fungerte dårlig. Først må man si til ansatt, så må ansatt si til koordinator, så må koordinator si til lederen, lederen må si til økonomi ansvarlig og det tar så lang tid. Det burde kanskje vært ansatte som avgjør om hva som trengs eller ikke da. For eksempel hvis jeg trenger vinterbukse og kontaktpersonen vet hva jeg trenger, da bør han avgjøre det. Så jeg var veldig misfornøyd med at ting tok lang tid. Jeg forstår absolutt ikke hvorfor det tok så lang tid å få et speil på rommet.

Disse ulike erfaringene med rutiner, regler og struktur i boligen kan skyldes kommunenes egne måter å organisere bofellesskapene på. Det gjør at noen bofellesskap har strengere regler enn andre bofellesskap og resulterer ulike erfaringer og reaksjoner hos ungdommene. Hvis vi ser helhetsbildet, så viser det seg at de som bodde i bofellesskap med fleksibilitet og frihet var mer fornøyd og positive til bofellesskapets regler, rutiner og struktur. Skepsisen til strenge regler kan også skyldes at de ikke er vant til det fra hjemlandet. Gjennom flukten er de alene og tar avgjørelser selv. Så kommer de til et bofellesskap hvor det er regler og rutiner som de må forholde seg til.

5.2.6 Ekstra støtte til ungdommer med større utfordringer

To av deltagerne strevde psykisk og sa at de hadde behov for ekstra støtte i noen situasjoner. Disse to mener å ikke ha blitt så godt sett og forstått av ansatte. Deltager (6) opplevde at han fikk minst hjelp fordi han var vanskelig ungdom. Andre ungdommer i boligen som fungerte greit ble sett og hørt, men ikke deltager (6):

*Trøste er veldig fint. Det å sitte, å høre og å se dine tanker dine følelser fra annen perspektiv, det hjelper veldig. Det kunne personalet bli mer flinke på. Hvis de møter ungdommer som har psykiske problemer, så kan de liksom lytte, støtte og vise trøst. Da jeg kom til bofellesskap det var som sagt ingen støtte sånn psykisk. Når humøret skiftet seg at noen ganger jeg ble litt mer gretten, da ble jeg ikke møtt av personalet på en hyggelig måte. Da var det "jeg" som var problemet. Jeg husker jeg ønsket ikke å snakke så veldig mye, og det eneste jeg hørte at <<er du stum eller>> (*deltageren ler*). Det var det... Det hjelper ikke så mye.*

Vi spurte deltageren om hva han gjorde når han hadde det vanskelig og ikke fikk støtte av voksne. Han gjorde ikke så mye mer enn å ta seg gåturer, forteller gutten. Han tok seg gåturer

alene fordi han opplevde at ansatte ikke var interesserte i å være med han. Han ønsket at de hadde litt mer psykologisk hjelp, for det hadde de ingenting av, sier han. Det var veldig dårlig tilbud, og man måtte søke selv. De hadde helsesøster som var ment å fungere som psykolog, men hun var aldri tilstede. Han synes det er fint med fagfolk som kan det de driver med, men det hadde vært best med psykologer som kunne ta seg av psykiske helsen til ungdommene. Han fikk tilbud om psykologtimer etter at han flyttet ut på hybel, og det var han som måtte ta initiativet. Han ønsket at dette tilbudet kom perioden han bodde i bofellesskap. Han opplevde at ansatte så og skjønnte at han ha det tøft, men de gjorde ingenting:

Voksne kunne selvfølgelig se at jeg hadde det vanskelig, men de gjorde ingenting. Problemet var at de voksne var mer opptatt av de ungdommene som var mer aktive ikke sant. De dro på aktiviteter med de som var hyggelige, og ikke de som hadde psykiske problemer. Fordi altså, det er slitsomt å ha noe å gjøre med en som er deppa.

Deltager (3) omtaler noe av det samme. Flere ganger opplevde han at voksne ble med på aktiviteter som de selv syntes var gøy å være med på, ut ifra deres egne ønsker og lyster, og ikke ut ifra barnets behov:

Men ofte jeg så at personalet gjorde det de selv helst hadde lyst på. Noen ganger opplevde jeg at de ikke brydde seg om oss. De brydde seg om seg selv fordi noen ganger jeg sa at jeg trenger hjelp til lekser eller noe annet, og en annen ungdom sier at de vil på fotball, så bestemmer personalet å bli med han som skal på fotball. Men hvis man tenker fra en annen perspektiv så er viktigste lekser, fotball kan gjøres 1 time senere. Jeg har opplevd mange ganger at det var 3 personal i huset og så skal en ungdom ut, så ble alle 3 personal med ut. Og noen ganger hvis vi var 4-5 ungdommer og alle skulle på noe som var kjedelig for personal, så ingen av personal ville bli med. De sa til oss "nei, vi må være hjemme", også satt de hjemme bare.

Å forholde seg til mange ansatte i løpet av en dag har også vært en utfordring for noen, spesielt for deltager (6). Deltagere bodde i bofellesskap der ansatte jobbet tredeltturnus med korte vakter. For noen ungdommer var en slik tredeltturnus slitsom. De møtte på nye ansatte hele tiden og måtte forholde seg til tre-fire forskjellige ansatte hvert vaktskift. Ifølge deltager (6) var det ikke som et hjem:

Og jeg bodde i etasjen der kontoret var, så det var liksom folk i ferd hele tiden, folk som kom inn og ut. Det var ikke noe ro. Det var ikke som hus. Det var personal som marsjerte fram og tilbake. Og det å måtte forholde seg til 4-5 forskjellige personer

som kommer og stiller deg samme spørsmålet <<Hvordan går det, hva har du gjort, hva gjorde du i går...>> Det er slitsomt med samme spørsmål av 4-5 ansatte hele tiden. Og det å leve der et helt år, og hver dag liksom, det er slitsomt.

Samme deltager var fra omsorgssenter vant til at ansatte hadde langturnus. Han har forståelse for at denne type turnus har både sine fordeler og ulemper, men foretrekker helst langturnus. Fordelen er at ansatte får mulighet til å planlegge bedre i løpet av de lange vaktene, samtidig klare å bygge gode relasjoner med ungdommene:

Men det som er fint med langturnus er man kan planlegge ting, man kan ja... Man kan bli bedre kjent, hvis du skjønner hva jeg mener. Personalet som kom for å jobbe på omsorgssenteret, de visste at de skulle bli der 3 dager. De var veldig avslappa. Men personalet som kom på bofellesskap for å jobbe 8 timer, de var veldig stresset. Kanskje det er fint for dem, men ikke for ungdommer. Det blir ikke noe relasjon. Eller de som var initiativrike personal som lagde aktiviteter og sånt, de hadde veldig kort tid på seg. 8 timer de skal liksom planlegge alt, ta med seg alle ungdommene osv.

5.3 Betydning av relasjoner

Vi spurte deltagere om deres relasjoner til ansatte i boligen og relasjonene seg i mellom, om de følte seg trygge og hadde tillit til hverandre. Her kom det frem delte meninger. Når det gjaldt relasjoner i mellom seg, opplevde noen å ha dårlige relasjoner. Det var vanskelig å bo med ungdommer fra andre land og folkegrupper. Det hendte at det oppstod konflikter mellom Dari og Pashtonere som er to forskjellige folkegrupper i Afghanistan. Majoriteten hadde gode relasjoner i mellom seg. De hadde noen å være sammen. Dette hadde stor betydning ettersom det var vanskelig å få seg norske venner utenfor bofellesskapet. Deltagere (6) og (7) forteller at venner fra bofellesskap ga livet deres mening. De beskrev en venn som en de stolte på, fikk gode råd og hjelp, opplevde anerkjennelse og støtte fra, dro ut på aktivitet med, gjorde seg sårbare og delte problemer og vonde erfaringer, delte glede og bofellesskapet med, og fikk distrahere seg fra det som har vært vanskelig og vondt. Slik beskrev deltager (4) sin relasjon til andre ungdommer i bofellesskapet:

Alle 5 var fra Afghanistan og vi var nesten fra samme sted liksom. Så vi hadde gode relasjoner. Jeg har fortsatt kontakt sammen med dem. Så hadde vi absolutt samme kultur samme språk og samme felles interesser, sånne ting. Av og til var det litt små krangling da. Men stort sett så var vi gode venner.

Betydningen av de gode relasjonene seg i mellom kommer fram når de beskriver hvordan de har hjulpet hverandre i vanskelige dager og situasjoner. De preges av minnene fra krigen og flukten og har behov for å søke andre mennesker. Deltagere opplevde å ha tillit til beboere i bofellesskapet. De stolte på hverandre og hjalp til når den ene hadde problemer. Et eksempel kan være lån av penger. De lånte bort penger for å hjelpe andres familier i hjemlandet. Deres relasjoner var avhengig av tillit og støtte.

Når det gjaldt relasjoner til ansatte, snakket de fleste om sin primærkontakt/kontaktperson. I bofellesskap får hver ungdom en primær- og sekundærkontakt. Primærkontakt er den som har den daglige omsorgen og hovedansvar for en ungdom. De deltar på ulike møter, har oversikt over ungdommens budsjett, skriver rapporter og handlingsplaner, har kontakt med lærere, verger, saksbehandlere og andre involverte. Når primærkontakten er borte fra jobben, er det sekundærkontakten som tar på seg dette ansvaret. Fem deltagere opplevde å ha best relasjon til primærkontakten sin. For noen var primærkontakt som forelder, mens for andre som en psykolog. I bofellesskapet til deltager (5) var det cirka 16 forskjellige ansatte som jobbet der. Av alle de var det primærkontakten deltageren hadde best relasjon til:

For det første fordi han jobbet mye, kom nesten hver dag på jobb og jeg så han ofte. For det andre det jeg sa til han og forklarte han så delte han ikke det med andre. Og da man føler seg trygg da, og snakker med han og forteller om historien og opplevelser og sånt. For det tredje han var som psykolog da. Han var spesialpedagog og var veldig flink til å snakke og høre. For det fjerde han var veldig hyggelig. Vi gikk ute og spurte etter jobb sammen og hjalp med å skrive søknader. Han hjalp mye. Hvis han spør meg hele tiden "trenger du hjelp, trenger du hjelp, hjelp med det og det", så da han viser veldig tydelig at han bryr seg om meg, så skaper det veldig god relasjon. Vi hadde ansatte som kom og spilte og bare dro liksom. De kunne bryte samtale og gå på kontoret eller de var ferdig på jobb. Men sånn var ikke primærkontakten min, han kunne være ekstra på jobb og høre på samtale. Han tenkte virkelig på framtiden og sånt. Jeg var veldig heldig med primærkontakten da. Jeg har fortsatt kontakt med han.

Det kan være flere grunner til at ungdommene hadde bedre relasjon til sine primærkontakter enn andre ansatte. Det kan for eksempel være at det blir tettere kontakt mellom ungdommen og primærkontakten når primærkontakten har hovedansvar og jobber mye med ungdommen. Når ungdommen ønsker eller trenger noe, så går han eller hun til primærkontakten. Om de går til andre ansatte, får de beskjed om å ta det videre med primærkontakten. Dette kan være med

på å skape tettere kontakt og bedre relasjon. Det blir altså primærkontakten ungdommene må stort sett forholde seg til. Vi ser her hvordan deltager (5) beskriver sin primærkontakt. Han brukte mye tid på ungdommen sin og brydde seg mye. Ungdommene hadde ellers gode relasjoner til andre ansatte i boligen, men ikke den beste relasjonen som de hadde til primærkontakten. Noen kunne ikke dele alt med ansatte på grunn av journalskrivinger. Alt ble journalført. Det var ikke greit for ungdommene å fortelle en hemmelighet til en ansatt, og dette skulle bli journalført og delt med 16 andre ansatte. Det kan føre til at ungdommene blir forsiktige med å dele informasjon med ansatte. To deltagere hadde ikke den beste relasjonen til sin primærkontakt. Den ene hadde god relasjon til alle ansatte og mente alle gjorde like bra jobb. Den andre, deltager (6), hadde ikke god relasjon til verken sin primærkontakt eller andre voksne i huset:

Nei, dessverre det var ingen jeg hadde spesielt god relasjon til. Ikke kontaktpersonen heller. Det hadde jeg ikke... Jeg kunne ikke delt alt med dem, nei. Altså det er alltid en fare for å bli svikta. Og ja... Frykten for det.

Det er lang prosess å bli kjent med mennesker og kunne bygge tillit og trygghet. Det kan ta enda lenger tid når det gjelder enslige mindreårige flyktninger som har reist til Norge alene i en ung alder. Frustrasjon og hjelpeløshet på grunn av krig og vold kan medføre at de ikke åpner seg opp for andre mennesker. De holder mye inne for seg selv fordi det er utrygt å dele med andre. Det kan være angst for å bli avvist og sviktet. Men det kan også avhenge av enkelte ansatte som deltager (5) fortalte. Om de er imøtekommende, personlige, gir litt av seg selv, hjelpsomme, bryr seg og involverer seg i ungdommenes liv kan være avgjørende for å bygge tillit og gode relasjoner. Dette klarte de fleste primærkontakter og ansatte for øvrig godt, viser resultatene våre.

Deltagere (5) og (6) kommenterte hvilende nattevakter. De opplevde at noen nattevakter kom på jobb, sov og dro hjem igjen bare. De var ikke tilgjengelige og behjelpelig når disse ungdommene trengte noen å snakke med. Deltager (6) hadde store vansker med søvn og psykisk helse. Han trengte noen å snakke med under leggetid, men han opplevde at hvilende nattevakter ikke var flinke til å hjelpe han:

Jeg hadde veldig mye problemer med søvn. Jeg må bare tilbake til den tiden jeg bodde på omsorgssenter. Hvis jeg hadde mareritt og sånt, da kunne jeg gå til personalet som var våken. De var ikke våken men hvilende. Jeg kunne vekke dem ikke sant. De var der og de var imøtekommende. Men det var ikke sånn på bofelleskap. Det var en

nattevakt, og når han var hvilende, det var tydelig at han hadde andre ting å gjøre. Så han måtte liksom sove. Jeg måtte vekke han en gang, og da fikk jeg grettent ansikt. Så nattevakten kunne også være litt bedre innstilt på å få utfordringer.

For denne deltageren var det trist å bli møtt på denne måten av nattevakter. Å bli møtt med grettent ansikt gjorde at han ikke søkte kontakt under leggetider lenger. Han opplevde store forskjeller fra tidligere omsorgssenter hvor han fikk god omsorg i motsetning til bofellesskap. Samme problem hadde deltager (5). Ifølge han var ansatte forskjellige, men det var noen nattevakter som faktisk la seg før ungdommene. Denne deltageren hadde også søvnproblemer og mareritt, men reagerte ikke like sterkt på nattevakter. Han beskrev situasjonen samtidig som han smilte og lo, og ga uttrykk for at dette var helt vanlig i bofellesskapet hans. Det at deltager (6) reagerte sterkere på dette kan henge sammen med at de hadde ulike utfordringer. Selv om begge hadde mareritt, søvnforstyrrelse og strevde psykisk, så kan det hende at deltager (5) fikk god oppfølging på dagen som medførte at han ikke hadde behov for å snakke med nattevaktene. Nattevakter ble av de fleste deltagere lagt minst vekt på. De fikk ikke mye tid sammen slik som primærkontakter og andre ansatte som jobbet dag og kveld.

5.3.1 Relasjoner til andre utenfor bofellesskap

Nettverk hadde stor betydning for deltagernes liv i Norge. Det var viktig for integrering og læring om det norske samfunnet, men også viktig i forhold til tilhørighet og trivsel hvor de kunne føle seg å være betydningsfulle og akseptert. Å få seg norske venner var noe alle deltagere opplevde som vanskelig. Det var lettere å bli kjent med flyktninger fra andre bofellesskap. Deltager (2) uttaler det slik:

Vi hadde ikke noen norske venner. Det var vanskelig fordi vi kjente ingen norske og vi kunne ikke snakke så mye norsk da. I starten trodde jeg det gikk veldig fint, men etter hvert når jeg ble litt lenger der så fant jeg ut "nei, det er ikke så lett". Siden jeg gikk på læringscenteret da var det bare flyktninger.

Å bygge større nettverk, spesielt få seg norske venner har vært stor utfordring for mange flyktninger. Det er stort sett språket som hindrer det. De første årene i bofellesskap kan ikke ungdommene snakke så godt norsk. Mange kan heller ikke engelsk. Som nevnt har noen liten skolebakgrunn i tillegg begynner på norskopplæring ved et voksenpedagogisk senter. Det kan vare alt fra noen uker til flere måneder. På de voksenpedagogiske sentrene er det kun minoritets elever. En måte å få norske venner på er å delta på fritidsaktiviteter. Men her også

kan språk gjøre det vanskelig. I bofellesskapet til deltager (7) ble ungdommene anbefalt av voksne om å delta på aktiviteter for å bli kjent med norske jevnaldrende, men det var ikke lett ifølge deltager (7):

Voksne anbefalte aktiviteter. De planla ting, men det var ikke lett. Vi kunne ikke språket, vi trakk oss tilbake. Er du med norske ungdommer, hva skal du liksom snakke om fordi du kan ikke språket. Så språk var en utfordring for oss. Det stoppet oss.

Flere deltagere deltok på aktiviteter sammen med norske jevnaldrende, men de hadde ikke noe særlig kontakt utenfor aktiviteten. Noen var venner med norske jevnaldrende via sosiale medier som for eksempel facebook og snapchat, men ikke en de møtte på utenfor skolen eller aktiviteten. Det var ikke en de kunne dele glede og triste opplevelser med eller en de fikk hjelp og støtte fra. Ved hjelp av ansatte ble disse ungdommene kjent med flyktninger fra andre bofellesskap. På denne måten fikk deltagere litt større nettverk, men det ble en gjeng med ungdommer fra samme bakgrunn. Dette kan være uheldig for integrering og inkludering på senere tidspunkt. Ifølge deltager (5) er det regler i bofellesskapet som kan begrense deres nettverksbygging. De kan ikke ta med venner på besøk når som helst. Det må gis beskjed i god tid og planlegges godt. For det andre bor de med andre ungdommer. De deler stue, bad, kjøkken og lignende. Deltager (6) opplevde at det ikke alltid var lett å invitere norske venner på besøk ettersom bofellesskap var annerledes fra et vanlig norsk hjem. Samme deltager fikk seg jobb etter noen år og ble venn med noen norske kollegaer. Selv om det var vanskelig å bli kjent med norske i starten, så gikk det fint etter hvert, spesielt etter å ha lært seg språket og fått deltidsjobb. Venner både innafor og utenfor bofellesskap ble en viktig del av livet hans.

5.4 Råd til voksne

Ene forskningsspørsmålet vårt som lyder <<Hvilke råd ville barn og ungdom gi til voksne hjelpere?>> ble stilt slutten av intervjuene. Her fikk vi mange gode råd. Rådene deres dreide seg stort sett om å lytte, støtte, forstå, trøste, være snill, være seg selv, jobbe mer med integrering, unngå forskjellsbehandling, bruke mer tolk i begynnelsen, ha tospråklige ansatte, gi gode forklaringer, ha god struktur og rutine i boligen, få ungdommene ut på aktiviteter, være forsiktige i starten og ikke gå altfor tett på ungdommene, ha mer kunnskap om kulturelle forskjeller, bruke tid på ungdommene mest mulig istedenfor å sitte på kontoret, nattevakter være litt bedre innstilt på utfordringer og lære ungdommene om det norske samfunnet og kulturen.

5.4.1 Prøve å forstå og lytte til ungdommene

Tema som flere deltagere løftet dreide seg om å forstå ungdommene bedre. Hva er det som egentlig ligger bak atferden deres? Alle ungdommene er forskjellige. De har forskjellig oppvekst, forskjellig kultur, noen kommer fra en religiøs familie, eller streng og voldelig familie, noen kommer fra høyt utdannet familie, noen uten familie og så videre. Alle de har forskjellig bakgrunn og historie. Det hendte at noen oppførte seg feil, utagerte eller gjorde ting de ikke burde ha gjort. Men det ligger noe bak det. Det handlet kanskje ikke om den lille tingen, men at ungdommene hadde noe å si. De visste ikke hvordan de skulle uttrykke det. Deltager (6) er en av deltagere som så på dette punktet som en av viktigste råd til voksne:

Forstå ungdommene. Mye av de problemene som ungdommene hadde på bofellesskap var på grunn av noe annet, det var ikke akkurat å flytte et rom eller å kaste søppel, eller kjøpe akkurat den buksa.

Ut ifra deres positive- og negative erfaringer i bofellesskap tolket vi dette punktet som et av de overordnede råd til voksne. Det hendte at ansatte var miljøterapeuter med høye utdanning og var på seminarer og kurs, men det var ikke enkelt å forstå disse ungdommene. Det oppstod fort misforståelser, i tillegg var det kulturforskjeller. Hva som var en normal oppførsel i for eksempel Afghanistan var ikke akseptabelt i Norge. Deltagere forteller at ansatte bør lytte mer til det ungdommene har å si. De har mye på hjertet. Ettersom de har tillitsproblemer og velger en dag å åpne seg for en ansatt, så bør den ansatte lytte godt. Det er ikke sikkert at det passer ungdommen å fortelle på senere tidspunkt. Deltager (5) opplevde å bli brutt midt i en samtale fordi den ansatte var ferdig på jobb og måtte reise hjem. Å sitte 15 minutter ekstra på jobb for å fullføre samtalen er mye verdt. Det viser også at ansatt virkelig bryr seg om ungdommen. Det er også viktig å ikke mase eller trenge seg på ungdommene. Deltager (6) anbefaler ansatte som i dag jobber i bofellesskap med enslige mindreårige flyktninger om å ta det med ro, lytte til ungdommene når de har noe å fortelle og ikke avbryte en god samtale. Deltageren beskriver det slik:

Ungdommene åpner seg mer av seg selv. Å mase var det verste man kan gjøre. Noen av personalet prøvde å hjelpe, men det hadde motvirkende effekt. Det ble mye mas og ungdommene begynte å se på det som veldig skeptisk som <<hva vil han eller hun>> med de informasjonene.

Slik vi tolket det ønsket ungdommene å styre samtalen litt selv. De ønsket at voksne skulle lytte godt når de endelig fikk ut det de hadde på hjertet. Det kan oppleves litt dårlig hvis

ansatte stiller mange spørsmål og ønsker å få info. Dette har selvsagt sammenheng med deres relasjon til voksne. Jo høyere tillit, desto bedre relasjon. Men til tross for god relasjon er ansatte pålagt å journalføre. Journalføringer kan som nevnt gjøre ungdommene skeptiske og få dem i tvil om de kan dele viktige informasjoner med den enkelte ansatte eller ei.

5.4.2 Skape forutsigbarhet og forståelse for regler og rutiner

Ungdommene trenger begrunnelser når ansatte tar avgjørelser. Å få kunnskap om de ansatte sine betingelser i bofellesskapet, kommunale budsjetter, hvordan det er i vanlige hjem i Norge m.m. kunne gitt økt forståelse. Ofte fikk de høre: *sånn er det bare!* Hvis vi går tilbake til negative erfaringer, ser vi at ene deltageren fikk ikke lov til å besøke gamle venner fra omsorgssenteret. Han skjønnte ikke hvorfor, spurte om begrunnelse men ansatte sa at det var bare bestemt slik. Ellers opplevde flere deltagere mye av det samme. Hvorfor nettet måtte slås av klokken 22.00 eller 23.00 var det mange som ikke skjønnte heller. Dette førte i mange tilfeller til irritasjon og sinne. I bofellesskapet til deltager (6) endte dette opp dårlig:

Fordi vi opplevde at enkelte måtte flytte rommet sitt der de bodde til et annet hus som lå nærmere. De nektet det. Og det var ikke noe hensikt for at de skulle flytte. Det var ikke noe forklaring på hvorfor de skulle flytte. Og så ble det veldig hissig diskusjon, og det endte med at de måtte ringe politiet og politiet måtte rykke inn og ta dem med håndjern til politistasjon for å holde dem i ro. Det synes jeg er veldig... Det er ikke greit. Det var veldig unødvendig. De kunne forklart og kommunisert på bedre måte og ikke bare <<nå skal du flytte rommet ditt, sånn er det!>>

Negative erfaringer på dette område kan også komme av dårlig kommunikasjon mellom ungdommene og ansatte, men også ansatte seg i mellom. Ansatte har forskjellige oppgaver og ansvar og det er ikke alltid like enkelt med gode overlapper. Det ble også nevnt at språk var en stor utfordring. Her kan det hende at voksne har prøvd å gi gode forklaringer, men at språk gjorde det vanskelig for ungdommene å forstå det helt og omvendt. Noen ganger blir det tatt individuelle vurderinger hvor ansatte har taushetsplikt. Dette kunne vi fått klarere svar på om vi intervjuet ansatte også ved å se problemstillingen fra begge sitt perspektiv.

5.4.3 Økt kunnskap om kulturforskjeller

Andre tema som deltagere tok opp dreide seg om kulturforskjeller. Norsk kultur og afghansk eller syrisk kultur er forskjellige kulturer. Det kan fort krasje mellom kulturene og oppstå misforståelser og konflikter. Deltager (5) sitt råd til voksne er:

Ha mer kunnskap om kulturelle forskjeller. Det tror jeg er veldig viktig. Jeg regner med at dem kanskje burde hatt par kurs eller noe sånt angående ungdommer som bodde i Afghanistan. I tillegg så kan dem for eksempel ansatte personer som har kunnskap om forskjellig kulturer som kan forklare de andre om hvordan kulturene er i de ulike landene. Det kan være veldig hjelpsomt, syns jeg.

Her igjen hvis vi går tilbake til punktet dagliglivet i bofellesskap, ble det gitt eksempel på en hendelse som dreide seg om kulturforskjeller. I Afghanistan er ikke mange gutter vant til å snakke med fremmede jenter og gi dem klem eller håndhilse. De kommer til Norge og opplever at ansatte håndhilser og klemmer. Ettersom det ikke har vært normalt i kulturen deres, så vil det være ubehagelig for ungdommene i starten. Som deltager (5) sa: *det kan føre til at ungdommene trekker seg tilbake*. Hvis ansatte blir bedre kjent med kulturen deres, så kan misforståelser unngås. Det er samtidig viktig at ungdommene lærer om den norske kulturen, det norske samfunnet og integrerer seg. Det er ansattes jobb å veilede disse ungdommene, men ungdommene trenger litt tid i startfasen.

Deltagere opplevde at det var trygt med tospråklige ansatte som hadde samme bakgrunn, forstod dem og snakket deres språk. Det var mindre sannsynlig at de havnet i konflikt. Dette var spesielt viktig i startfasen når ungdommene ikke kunne snakke norsk. Deltagere anbefaler voksne om å bruke tolk oftere dersom tospråklige ansatte ikke er på jobb. I bofellesskapet til deltager (5) var det ingen tospråklige ansatte. Han hadde heller ikke tolkesamtaler. Han opplevde dette som en utfordring der det ofte ble misforståelser mellom han og voksne. Da måtte andre beboere oversette for gutten. Deltageren var klar over at norsklæring deres kunne blitt hemmet av å ha noen som ofte tolket for dem. Han var klar og tydelig på at de hadde behov for tolk og tospråklige ansatte kun i starten ved innflytting.

5.4.4 Lære om det norske samfunnet

Hvis man skal bo i Norge, må man kunne noe om samfunnet. Ungdommene har mye å lære. For å integrere de best mulig og bygge større sosialt nettverk, trenger ungdommene å lære om hvordan samfunnet i Norge fungerer. Når noen av deltagerne fikk primærkontakt, trodde de først at primærkontakten skulle gjøre all jobben. De trodde at det var primærkontakten som skulle finne jobb for de, skrive jobbsøknader, kjøpe klær, finne leilighet og så videre. Men så kom dagen hvor ungdommene måtte flytte ut på hybel og måtte klare alt på egen hånd. Noen deltagerne opplevde å måtte flytte ut tidlig. Da ble det stress å måtte lære seg mye på kort tid.

Deres råd til voksne som i dag jobber med enslige mindreårige flyktninger er å hele tiden jobbe med å veilede og lære ungdommen om det norske samfunnet så de slipper å være avhengige av andre.

Oppsummering

Våre funn har vist at deltagere har opplevd krig, vært gjennom lang og vanskelig flukt, samtidig er de ressurssterke og har hatt håp om å lykkes i Norge. Bofellesskap har hatt stor betydning for disse deltagerne. De opplevde flere utfordringer både i og utenfor bofellesskap. Noen hadde større utfordringer enn andre, men majoriteten hadde flere positive erfaringer. Funnene viser at erfaringer fra bofellesskap og råd til voksne henger tett sammen. Det er særlig tre forhold som ser ut til å være av stor betydning, nemlig integrering inn i det norske samfunnet, bli forstått og sett og kulturforskjeller. Hvorfor disse forhold er så viktige for disse ungdommene kommer vi til å drøfte i diskusjonsdelen. Under integrering vil vi gå inn på viktige arenaer som for eksempel skole, fritidsaktiviteter og deltagelse og hvilke betydninger språkutfordringer kan ha. Under punktet å bli forstått og sett vil vi se på betydningen av psykiske vansker, hvordan ungdommene kan hjelpes og hva relasjoner betyr for disse ungdommene. Og under kulturforskjeller diskuterer vi hvordan det har vært å møte en helt ny kultur og utfordringer.

6 DISKUSJON

Enslige mindreårige flyktninger som kommer til Norge kjenner ikke språket. De må forholde seg til nye omsorgspersoner og bygge nye sosiale nettverk. Å flykte alene til et helt nytt land innebærer mye usikkerhet. Man flykter fra en usikker situasjon i hjemlandet, men også inn i nye usikre situasjoner i Norge. For å skape en god plattform i enslige mindreårige flyktninger sin nye hverdag, er det avgjørende at disse får god omsorg. Et godt sosialt arbeid med denne gruppen har flere dimensjoner. Det kan være å hjelpe ungdommene med å takle opplevelser fra fortiden, usikkerhet og fortvilelse, bistå med det praktiske, gjenskape kontinuitet i egne liv og gi dem opplevelse av kontroll. Det er de profesjonelle omsorgsgivere som får en sentral rolle fordi ungdommene har ikke andre å støtte seg til. Profesjonell omsorg kompliseres av at ungdommene har ulike forutsetninger og behov. På den ene side er det de som har mistet tilknytning både til nære familiemedlemmer eller andre omsorgsgivere og til geografisk og kulturell kontekst. De er spesielt sårbare. Flere av dem strever med traumer og psykiske plager. Og på den annen side har de stor motivasjon for å lykkes i Norge og er ressurssterke. Bofellesskap blir et viktig tiltak hvor de har en individuell plan som tar sikte på ulike områder som skole, passende sted å bo etter fungering og alder, psykisk og fysisk helseoppfølging, voksne som involverer seg, læring om samfunnet, hjelp til nettverk og fritidsaktiviteter og et sted hvor de kan få hjelp til praktisk hjelp i hverdagen, informasjon og oppfølging. På denne måten kan bofellesskap forhindre ensomhet, bidra til selvstendig og integrering inn i det norske samfunnet.

6.1 Støtte fra sosiale nettverk og integrering inn i det norske samfunnet

Støtte fra sosiale nettverk er viktig for psykososial tilpasning, mestring og integrering. Oppedal, Seglem og Jensen (2009) peker på at en av viktigste oppgaver enslig mindreårige flyktninger står overfor er å rekonstruere sine sosiale nettverk i hjemlandet og etablere nye nettverk i Norge. Ifølge Bronfenbrenner er relasjoner til andre en viktig del av mikrosystemet. Ungdommer sin utvikling skjer i relasjon med andre og trenger både venner og familie for å tilfredsstillende utviklingsmuligheter. Våre funn viste at alle sju deltagere hadde utfordringer med nettverksetablering i Norge. Det var lettere å få venner fra egen nasjonalitet eller folkegruppe. Disse ble de kjent med på skolen, fritidsaktiviteter og ved hjelp av ansatte. Det var spesielt lett å bli kjent med flyktninger fra andre bofellesskap. Flere teorier sier *like barn leker best* (Bunkholdt, 2002). Mennesker søker som oftest andre mennesker som er lik seg selv. Det er både fordeler og ulemper ved å ha sosialt nettverk bestående av mennesker lik seg selv. Alpar

(2012) har gjort undersøkelser på dette området om intra-etniske nettverk. Intra-etisk nettverk dreier seg om mennesker med lik bakgrunn og erfaring som skaper gjenkjennelse og en gjensidig annerkjennelse (Alpar, 2012). Han hevder at det er der de får en positiv bekreftelse på sin identitet. Det utvikles gjensidig tillit, tilhørighet og trygghet. De kan finne støtte i hverandre og det gir mulighet for å dyrke kulturelle særegenheter og beskytter dem fra rasisme og diskriminering. Dette var noe våre deltagere også opplevde. Det var lettere å komme i kontakt med andre flyktninger på grunn av de snakket samme språk, hadde samme religion og kultur, og opplevde trygghet og tillit til hverandre. Men de savnet norske venner, venner som kunne bidra til integrering, språklæring og inkludering. De opplevde å være mindre sosialt integrert i det norske samfunnet av å kun ha intra-etnisk nettverk. Ifølge Berg og Lauritsen (2009) kan det å ha venner med samme bakgrunn ha betydning for forebygging mot isolasjon og ta vare på sin identitet, men vennskap og kontakt med norske er like viktige. Det er spesielt viktig for tilpasningsprosessene og for å redusere ensomhet. Sosiale nettverk med norske er også viktig for forbedring av flyktningers økonomiske og sosiale levekår (Reinar, 2015). Det kan gi flyktningene hjelp med bolig, assistere i jobbsøkningsprosessen, gi informasjon og så videre. Det kan gi tilgang til sosiale nettverk og institusjoner som finnes utenfor disse. Forskningen til Tonheim, Derluyn, Rosnes og Zito (2015) viser mye av det samme som Alpar, Reinar og Berg & Lauritsen sine funn. Tonheim et al. (2015) hevder at disse ungdommene har utbytte av å ha norske venner som har mer normal livssituasjon. Norske venner som ikke bærer med seg traumatiske opplevelser, har opplevd krig eller har hverdag preget av usikkerhet. De bor i vanlige familier med foreldre og søsken. Å bli invitert på besøk hos norske venner kan gi enslige mindreårige flyktninger et pusterom og positiv innvirkning på deres psykiske helse. Utfordringen blir for mange her at nordmenn er vanskelig å få kontakt og bli kjent med. Noe av det handler om kulturelle forskjeller, forskjeller på livsstil, verdigrunnlag og væremåte, mens andre kan handle om språk (Berg & Lauritsen, 2009). Opplevelsen av negative medieoppslag om religion og bestemte folkeslag bidrar også til å øke avstand mellom nordmenn og flyktninger.

Bronfenbrenner sin utviklingsøkologiske modell kan vise oss inndelingen av ungdommenes sosiale verden og hvordan hvert enkelt er i samspill med sosiale systemer som de er en del av. Ifølge Bronfenbrenner (1979) er det viktig at barn og ungdommer ikke trer inn i nye miljøer alene. Dette er for at de skal få best mulig utbytte av deltagelse i ulike mikrosystemer. Uten hjelp av voksne i mesosystem kan det for enslige mindreårige flyktninger være vanskelig å komme inn i nye mikrosystemer og deres utvikling kan bli begrenset. Miljøarbeidere eller

miljøterapeuter i bofellesskap kan for eksempel følge ungdommene til skolen første skoledag eller fotballtrening. I starten kan det oppleves utrygt for ungdommene å dra alene. I tillegg er alt nytt i landet de kommer til. Da er det viktig å få oppfølging til ulike miljøer i mikrosystem. Slik Bronfenbrenner hevder er det fordel at voksne som møtes sammen med ungdommene kjenner hverandre i flere roller. Det kan fremme enslig mindreårige sin utvikling dersom miljøarbeidere eller miljøterapeuter i bofellesskap og lærere eller trenere på fotballag kjenner hverandre. Disse kan ikke stå for hele utviklingen til enslige mindreårige flyktninger, men ved hjelp av andre fra andre mikromiljø som ungdommene deltar, vil de sammen bidra til å videreutvikle dem. Modellen til Bronfenbrenner kan være et viktig hjelpemiddel til både å få en mer helhetlig forståelse av en problematisk situasjon, utviklingen, og til å klargjøre nivåer i systemet man bør starte arbeidet på (Fyrand, 2016). Modellen har spesielt gode resultater for de med dårlig mesosystem bestående av splittede mikrosystemer (Fyrand, 2016). Dette ser vi i undersøkelsen vår der noen deltagere opplevde fraværende samhandling i mesosystemet. Det var mangel på kommunikasjon og samarbeid mellom mikrosystemene. Deltager (6) nevnte at voksne i bofellesskapet kommuniserte dårlig med omsorgssenteret. Gutten ønsket å besøke og beholde kontakten med ansatte og beboere fra omsorgssenteret, men av bofellesskapet fikk ikke deltageren lov. Mangel på samarbeid og kommunikasjon på tvers av systemer kan føre til mindre stabilitet og kontinuitet for ungdommene (Bronfenbrenner, 1979). Det er viktig at systemene støtter og kjenner hverandre. Dette for å bringe en følelse av sammenheng i livet. Ifølge Borge (2009) møter mennesker varierende grad av støtte og hjelp i mikrosystem. Funnene fra undersøkelsen vår har vist mye av det samme hvor majoriteten hadde gode relasjoner til primærkontakten og andre voksne som har vært en viktig del av mikrosystemet deres. De har hatt godt samarbeid med deres skole og andre arenaer, og fått god støtte og hjelp på ulike områder.

6.1.1 Skole og aktivitet som integrerings- sosialiserings- og læringsarena

Et viktig funn i studien vår har vært at deltagere la stor vekt på skoleoppfølging og leksehjelp. Det hadde betydning for deres læring og utvikling. For denne gruppen med få nære, stabile og trygge omsorgspersoner, vil viktige relasjoner, i tillegg til beboere og ansatte i bofellesskap, også etableres med jevnaldrende og lærere på skolen. Det skaper tilhørighet og fremmer mestring og trivsel (Hek, 2005). Skole er en del av Bronfenbrenner sitt mikrosystem som i høy grad har betydning for ungdommenes utvikling. Våre funn har vist at enslig mindreårige flyktninger som kommer til Norge uten foreldre eller andre omsorgspersoner er avhengig av at andre skal hjelpe dem med skole og lekser. Ettersom deres faglige og norskspråklige

ferdigheter varierer, kommer de til skole med svært ulike forutsetninger. De har derfor stort behov for skoleoppfølging. Denne hjelpen kan de få på skolen, gjennom skolefritidsordning, voksne i bofellesskap og frivillige organisasjoner som for eksempel Redd Barna og Røde Kors. Det er viktig at leksehjelperne er faglig kompetent. Resultatene våre viste at ungdommene fikk god leksehjelp, både i boligen og på skolen. Det hendte at ansatte ikke hadde kunnskap i alle fag, men bofellesskapet leide inn studenter fra ulike studier som kunne hjelpe disse ungdommene. Dette var bra tiltak som hadde stor betydning for ungdommene, både for deres faglige prestasjoner og for motivasjon og mestringsfølelse. I tillegg kunne ansatte både skolespråket og skolekulturen. De deltok på konferansetimer, foreldremøter og engasjerte seg i ungdommene sitt skolearbeid. Deres innsatts i leksehjelp og skoleoppfølging fikk betydning for hvordan ungdommene hadde det og gjorde det på skolen. Og selv om mange av disse ungdommene pleier å streve over tid, og tankene forstyrres av usikkerheten, blir skolen likevel opplevd som frirom og pustehull (Lidén, 2017). I tillegg til å være en arena for læring og sosialisering, er skolen et sted hvor ungdommene møter lærere som bryr seg. De blir en viktig støtte og motivator. De sitter med nødvendig kunnskap som språk og samfunnsinstinkt, og møter ungdommene uten å forbinde dem med alle vanskene de har med seg.

Øia (2011) kobler skolemotivasjon til elevene selv og deres holdninger, skolegang, opplevelser av skolen og deres fremtidige utdanningsplaner. Motivasjon kan forstås som drivkreftene bak en viljestyrt handling. Drivkraften i motivasjon blir ifølge Øia positive holdninger til utdanning. Det kan være opplevelse av meningsfull og relevant undervisning med vurderinger og tilbakemeldinger, trivsel i undervisningssituasjonen og tilpasset opplæring. Motivasjon ble tidligere sett på som noe statisk, men Øia hevder at motivasjon må forstås i et prosessperspektiv. Den kan sette i gang og opprettholde målrettede handling, samtidig kan tidligere erfaringer og forventninger påvirke prosessen. Rapporten til Øia tar ikke høyde for minoritets elever, men funnene fra undersøkelsen vår viser mye likheter med Øia sin rapport om skolemotivasjon. Deltagere våre så ut å være skolemotiverte og hadde høye ambisjoner. De hadde positive holdninger til utdanning og mange rapporterte god trivsel på skolen og leksehjelp til tross for faglige barrierer og språkvansker. Deres tidligere erfaringer og forventninger fra hjemlandet kan være drivkrefter i skolemotivasjon. Forventninger spesielt fra familien om å lykkes og få en bra jobb etter endt utdanning kan være høy. I Afghanistan er det mye uroligheter. Landet er ett av verdens mest korrupte land (Norad, 2018). Det er preget av kamper mellom opprørere, regjeringsstyrkene og terrorgrupper. Myndighetenes evne til å

sørge for utdanning og nødvendige tjenester til folket blir begrenset. Erfaringer med begrenset utdanning i hjemlandet kan føre til positive holdninger til utdanning i Norge. Alle deltagerne våre prioriterte skole høyt. De sa også at tilpasset opplæring og god leksehjelp fra ansatte i bofellesskap og lærere økte deres skolemotivasjon. Dataene til Lødding (2009) viser også at minoritets elever er mer positivt innstilt til skolen enn majoritets elever. De bruker mer tid på lekser og er uenige i utsagn om at mye av tiden på skolen er bortkastet. Behov for støtte til å mestre de faglige kravene er et tydelig signal fra minoritets elevene. Pastoor (2016) setter spørsmålsteget over hvilken grad elever erfarer undervisningen som meningsfull eller relevant. Ifølge henne kan tilpasset opplæring være mangelfull og ikke være med på å styrke læringen eller motivasjonen hos elevene. Hun trekker fram lignende forhold som Øia, men kaller dem for *Push- og pulleffekter*. Begrepet forklarer hva som kan påvirke deres skolemotivasjon (Lødding, 2009). Faktorene i Push dreier seg om forhold som påvirker elever ved at de ikke har andre muligheter enn skolegang. De har ikke noe alternativ og blir nødt eller dyttet til å gå på skolen. Faktorene ved Pull dreier seg om prosesser som legger vekt ved nytten og verdien ved skolegang og muligheter utdanning kan gi. De blir altså trukket inn i skolen. Ifølge Lødding er disse faktorene spesielt tydelig hos minoritets elever. De gir i større grad enn majoritets elever uttrykk for at de er dyttet inn og tiltrukket av skole. Det ser ut til at push og pull motivene ikke er gjensidig utelukkende, men at begge bidrar i motivering for utdanning blant enslige mindreårige flyktninger. Trygge og stabile omsorgspersoner har også betydning for deres motivasjon og mestring på skolen.

For å etablere nye nettverk, redusere psykiske problemer, lære samfunnets verdier og normer og få mulighet til å bli integrert i samfunnet generelt, har deltakelse i fritidsaktiviteter stor betydning (Borgan, 2017). Alle deltagerne våre var godt fornøyd med tilbud og praksis rundt aktivitet. Her har utlendingsdirektoratet høye forventninger til aktivitetstilbudet som er en sentral del av miljøarbeid i bofellesskapene. I UDI rundskriv vises det til en rekke områder som aktivitetstilbud skal dekke (UDI, 2012). Tiltakene skal bidra til livsmestring og konflikthåndtering, gi grunnleggende ferdigheter, innsikt i norsk kultur og virke integrerende. Beboere skal ha påvirkningsmuligheter på aktivitetene. Det er forventet at bofellesskapene organiserer egne tiltak, både i samarbeid med lokalsamfunn og internt, og at beboere skal kunne benytte seg av fritidstilbud i lokalmiljø (UDI, 2012). De fleste deltagerne i studien vår hadde positive erfaringer med miljøarbeidere og miljøterapeuter som prøvde å sørge for at ungdommene ble meldt på ulike aktiviteter og møtte opp. De mest populære aktivitetene ungdommene deltok i var fotball, treningssenter og boksing. Fellesaktiviteter var stort sett

bowling og kino i helger, og større aktiviteter i ferier hvor de dro på fjellturer, utlandet, hytteturer og skianlegg. Dette både med tanke på integrering og for å styrke fellesskapet mellom beboere og ansatte. Manglende deltagelse i aktiviteter kan ifølge Borgan (2017) bidra til at enslige mindreårige flyktninger kan falle utenfor på fritiden. Aktivitet har særlig positive effekter på denne gruppen som er en sårbar gruppe med økt risiko for alvorlige psykiske plager. Funnene i studien vår har vist noe av det samme som Borgan sine funn. Deltagere våre fikk gjennom å delta på ulike aktiviteter mestringsfølelse og glede. Aktivitet ga dem velvære og overskudd. Det hadde spesielt positiv effekt på deres søvn. De sa de fikk sove bedre om nettene og fikk frirom fra bekymringer.

I både idrettsbevegelse og offentlig politikk i Norge og flere andre land, har idrett ofte blitt trukket frem som en arena for integrering. Det kan være møtested for jevnaldrende der vennskap dannes, i et sosialt og trygt fellesskap (Borgan 2017). Det kan bygge større nettverk på tvers av sosiale skillelinjer. Samtidig hevdes det at på idrett er det idrettens språk som gjelder. Her kan alle finne sin plass uavhengig av botid i Norge og norskkunnskaper. Dette stemte ikke helt med funnene våre. Flere deltagere opplevde at det var vanskelig å henge med jevnaldrende fra laget sitt. De møttes sjeldent utenfor fotball. De sa de kjente guttene på laget, men de definerer de ikke som venner. Ungdommene hadde utfordringer med språk og visste ikke hvordan de skulle kommunisere med norske jevnaldrende utenfor fotball. Under fotball var det fotball-språk som gjaldt, men utenfor var det norske språket som gjaldt. Alpar (2012) som hadde undersøkt om intra-etniske nettverk hvor mennesker med lik bakgrunn og erfaring fant støtte i hverandre, viste seg å gjelde for våre deltagere sine aktiviteter også. Nyquist (2016) sin forskning støtter Alpar, men legger til at enslige mindreårige flyktninger blir også kjent med få nordmenn. De få nordmenn enslig mindreårige får kontakt med, har de møtt gjennom aktiviteter. Også forskninger foretatt i Danmark bekrefter vanskeligheten av å bli kjent med andre ungdommer (Bendixen, 2019). Det ser ut som dette er utfordring for enslige mindreårige flyktninger på tvers av landegrense. Men til tross for utfordringer med nettverksbygging, var deltagerne som nevnt storfornøyde med aktivitetstilbud i bofellesskap. Det normaliserte deres hverdag selv i en unormal livssituasjon og bidro til tilhørighet, mestring, selvstendighet.

6.1.2 Språkutfordringer

Majoriteten hadde store utfordringer med norsk språk. De prøvde å snakke mest mulig norsk i bofellesskapet, gikk på skolen og gjorde leksene sine, men det var ikke nok. Utfordringer i

språk førte fort til misforståelser og konflikter, både innenfor og utenfor bofellesskap. Wilson, Hausstatter og Lie (2010) kategoriserer minoritetsspråklige elever i grupper. Ene gruppen som kan gjelde vår målgruppe er minoritetsspråklige elever som har vansker med å følge undervisningene fordi de er for svake i norsk. Det hender at noen blir plassert i en vanlig norsk klasse litt for tidlig. Ifølge Wilson et al. (2010) kan dette påvirke negativt deres lese- og skriveutvikling, og føre til større lærevansker. Manglende språkferdigheter kan medføre underutvikling av kognitive aktiviteter, og da fungerer elevene dårlig på skolen. I vår studie opplevde noen deltagere å bli plassert i en ordinær norsk klasse etter en til to måneder, mens andre gikk på et voksenpedagogisk senter i opp til ett år før de fikk begynt i ordinær klasse. Her kom det frem delte meninger. Noen deltagere mente i motsetning til Wilson et al. at det var ulempe å gå på norskkurs på et voksenpedagogisk senter. Det var kun flyktninger i den skolen og de fleste snakket sitt morsmål. Da ble norskspråket lite praktisert. Språkutviklingen deres gikk saktere enn når de begynte i en vanlig ordinær norsk klasse. Dette gjaldt deltagere som gikk en god stund på voksenpedagogisk senter. De som gikk på voksenpedagogisk senter og deltok på norskkurs i opp til tre måneder var mindre negative til voksenpedagogisk senter. Først fikk de i voksenpedagogisk senter lært litt norsk, deretter fikk de hospitere i ordinær klasse to til tre dager i uka før de flyttet over til norsk klasse. Dette bidro til en god overgang fra voksenpedagogisk senter til ordinær norsk klasse.

Migrasjonstilværelse påvirker også ungdommene sine språkferdigheter (Wilson et al., 2010). Ved migrasjonstilværelse kan spesielt hjemmemiljøet ha betydning på norsk input. I vår studie fortalte deltagere at ungdommer med samme bakgrunn snakket sjeldnere norsk enn de som bodde med beboere fra forskjellig land. Til tross for mange ansatte var norske, gikk språket fort over til morsmålet mellom ungdommene. På den annen side opplevde noen deltagere det omvendte. Bofellesskap var et sted hvor de lærte norsk raskere enn andre flyktninger. De bestod av beboere fra ulike land og ble nødt til å kommunisere på norsk. Noen hadde også positive erfaringer med fellestid i stua hvor ansatte satte på norske nyheter eller serier for språkutvikling.

6.2 Se, forstå og trygge ungdommene

I tillegg til støtte fra sosiale nettverk og hjelp til integrering inn i det norske samfunnet kom det i undersøkelsen vår frem savn, sorg og bekymringer for familiemedlemmer i hjemlandet. Noen hadde ikke hatt kontakt med familien på over ett år. De fortalte hvor deprimerte og ensomme de følte seg. Siden deltagere manglet sine nærmeste relasjoner å støtte seg til, satte

de pris på nære relasjoner til ansatte og beboere i bofellesskap. De hadde behov for personer som kunne forstå og se hvem disse ungdommene var, gi dem trygghet og ta initiativ til å sette seg ned og lytte til dem. Det var ulike områder de ønsket å bli sett og forstått på, men de la størst vekt på forståelse for deres psykiske problemer. Situasjonen i hjemlandet og reisen deres til Norge har som nevnt vært lang og vanskelig. De har vært på flukt uten omsorgspersoner, opplevd tortur, forfølgelse, vold, krig, tap av foreldre og andre nære familiemedlemmer, sult og vitne til mennesker som druknet. Slike opplevelser ble fremhevet som en utfordring i bofellesskap. Psykiske problemer som søvnvansker og traumer påvirket deres hverdag og skole. Noen fikk god hjelp og oppfølging, mens andre opplevde å bli møtt med grettens ansikt når de søkte om kontakt under leggetider. De som opplevde livstruende hendelser fra hjemlandet og flukten var sårbare og følte seg hjelpeløse. Opplevelsen til deltageren vår som fikk panikk og ble redd av høye lyder kan beskrives som traumatiserende hvor hjernen ikke klarer å sette sammen inntrykkene. Det kan gi ungdommen en vedvarende fornemmelse av pågående fare, også når faren reelt sett ikke er til stede (RVTS, 2012). Denne deltageren som opplevde å få god hjelp av voksne i boligen klarte seg bedre gjennom tiden i motsetning til andre deltageren som ble møtt med grettent ansikt.

I undersøkelsen vår har vi intervjuet kun beboere. Andre forskninger som trekker inn personalperspektiv kan kaste lys over hvorfor opplevelsene til ungdommene er så forskjellige. Sundal (2014) gjorde undersøkelse på sosialarbeidere sine erfaringer fra arbeid med enslige mindreårige flyktninger. Undersøkelsen hans viser at ansatte har utfordringer med å følge opp alle ungdommene på grunn av ressursmangel. Det er generelt få ansatte fordelt på et stort antall beboere og det gjør det mer vanskelig å ivareta ungdommenes psykiske helse. Sundal sin informant påpeker viktigheten av å se alle og gi nok oppmerksomhet, men at noen ganger så blir det vanskelig å se alle. Noen ungdommer kommer aldri til frokost, er ikke med på aktiviteter og er lite i miljøet. Det er også sånne ungdommer man ønsker man kunne fulgt opp bedre; de som faktisk er stille, og ikke kun de som skriker om hjelp. Ressursmangel gjør at ansatte må foreta prioriteringer over hvor og hvem de skal bruke tiden på. Konsekvensene blir at de mindre akutte situasjoner blir oversett (Sundal, 2014). Informantene/sosialarbeiderne til Egeland (2018) ga uttrykk for at det er en usikkerhet rundt når og antall enslige mindreårige som kommer til Norge, og bosettingen kan skje plutselig. Det kan resultere i at det blir utfordrende å klargjøre gode omsorgstilbud. Her kan Bronfenbrenner sin teori sette lys på hvordan kommunalt og statlig nivå kan påvirke enslige mindreårige sin omsorg. Selv om bofellesskap aldri har direkte kontakt med regjeringen, påvirkes deres omsorgstilbud av de

politiske beslutninger som blir tatt, nemlig ekso- og makrosystem. Dette samsvarer med sosialarbeidere sine uttalelser om hvor sårbare de er i forhold til den politiske situasjonen (Egeland, 2018).

Sundal (2014) hevder at mistillit kan få noe av de samme konsekvensene som ressursmangel. Sterk mistillit kan for eksempel føre til at alt tolkes i verste mening. Det kan skape en negativ spiral som kan være vanskelig å bryte ut av. Dersom sterk mistillit utgjør noe av bakgrunnen for at en ungdom er aggressiv, vil en tilnærming som fokuserer på å fremme tillit kunne være hensiktsmessig. HandleKraft som beskrev tre grunnpilarer kan fremme tillit til ungdommene. Ifølge Jørgensen og Steinkopf (2013) kan mennesker utsatt for traumer danne en utrygghet som de kan ta med seg i menneskelige relasjoner. De lager seg strategier for å holde avstand fra voksne. Utrygghet og mistillit til ansatte i bofellesskap ble opplevd av ene deltageren vår. Hans traumer kan ha dannet seg en utrygghet slik Jørgensen og Steinkopf sine funn viser. Videre henger trygghetspilaren sammen med relasjonspilaren. Under relasjonsdelen er det viktig at personalet er sensitiv, anerkjennende og respektfullt overfor ungdommen. Det er viktig at personalet jobber aktivt med å skape positive relasjoner der ungdommen får muligheten til å kjenne på trygghet, glede og lykke. Kvaliteten på relasjonene mellom ansatte og ungdommene har betydning for at hjelpen blir opplevd som meningsfull (Jørgensen & Steinkopfs, 2013). Deltageren vår hadde ingen relasjoner til voksne i boligen. Gutten forteller også at han var redd for å bli sviktet, frykten for det. Dette kan si noe om hans utrygghet og mistillit til personalet i bofellesskap. Dette blir også bekreftet av Hagen, Silva og Thelle (2016) som hevder at enslig mindreårig flyktninger har gjennom livet hatt mange negative samspillserfaringer. Deres indre arbeidsmodell blir preget av negative samspillserfaringer. Indre arbeidsmodell dreier seg her om hva mennesker kan forvente av andre i en relasjon (Tetzchner, 2012). Erfaringer mennesker har fra tidligere relasjoner vil påvirke deres nye relasjoner. For å gjøre ungdommene trygge med indre arbeidsmodell, er det viktig å romme deres følelser (Larsen, 2004). Ved å romme følelsene, gjør det dem nysgjerrig på nye relasjoner. Mennesker som har opplevd traumer kan ha vansker med følelsesregulering. Det blir viktig for omsorgspersonen å fokusere på ungdommenes følelser mer enn deres atferdsuttrykk. Det handler om å se bak atferden, hjelpe dem med å sette ord på følelsene og ufarliggjøre dem. Dette er viktig råd fra deltagere våre, nemlig *prøve å forstå ungdommene, se bak atferden og ikke straffe*. Å forstå og se bak atferd understøttes også av Øvreeide (2009) som fremhever viktigheten av å forstå ungdommens reaksjoner. Reaksjoner på gjenopplevelse av traumet som kan virke uforståelig bør ikke møtes med straff. Å møte ungdommenes sinne

med straff samsvarer ikke med deres behov. Et eksempel på dette kan være en av opplevelsene til deltager (6) hvor hans venn ble straffet for hans uforståelige reaksjoner når det egentlig handlet om hans behov for psykisk hjelp. Deltageren råder omsorgsgivere om å ikke straffe ungdommer som er preget av vonde opplevelser, men heller prøve å forstå dem. Med dette mener han å se disse ungdommene, lytte til hva de har på hjertet, støtte, trøste og være imøtekommende og snill. Ifølge Larsen (2004) vil det å møte menneskets sinne med straff forsterke deres indre arbeidsmodeller om at relasjonen med omsorgsgiveren er farlig. Omsorgsgiveren må tenke over hva ungdommene tåler av sanksjoner, for å ikke forsterke deres opplevelse av at det er utrygt sted å være.

6.2.1 Ha fokus på relasjonsbygging

De fleste av deltagere anså deres primærkontakt/kontaktperson som den viktigste personen i livet deres i bofellesskap. Det var en person de følte seg mest trygg på. Sterkt bånd mellom ungdommene og primærkontakten eller andre voksne kan ha stor betydning for ungdommenes utvikling og trivsel (Oppedal, Seglem & Jensen, 2009). Det bidrar også til å begrense psykiske utfordringer. Dette var særlig viktig for deltagere våre som var mest preget av sine traumeopplevelser. Eide (2012) beskriver viktigheten av troverdige voksne. Ifølge han skal ikke troverdig forveksles med å være for nær. Det kan fort bli et dilemma mellom det å være troverdig og nær. Ifølge Eide skal voksne være viktige personer for enslige mindreårige flyktninger, men de skal passe på at det ikke utvikles private relasjoner. Deltager (5) mente det motsatte av Eide. Ifølge deltageren er det bra med private relasjoner hvor ungdommen og primærkontakten har litt kontakt utenfor arbeidstiden også. Det viser at primærkontakten bryr seg om ungdommen sin, og ikke er der for ungdommen kun på grunn av jobb. Deltager (5) fikk for eksempel meldinger, bursdagshilsninger og gaver fra primærkontakten som betydde mye for han. De fikk så god relasjon at de fortsatt har kontakt i dag. Relasjonen har vært viktig og støttende. Funnene våre viser at de fleste deltagere hadde stabile omsorgspersoner som dekket barnevernloven om stabile og kontinuerlige relasjoner.

Deltagere som hadde liten tillit til andre mennesker kan ha vansker med å stole på ansatte i bofellesskap. De kan bli vaksomme og utvikler strategier for å holde voksne på avstand (Myer, 1992). Bath (2008) peker på at omsorgspersoner må være respektfulle, anerkjennende og sensitive. Han trekker fram betydningen av relasjon som en mulig nøkkel til regulering. Her går vi tilbake til TBO pilarene relasjon, trygghet og følelsesregulering, som en forståelsesramme som gir konkrete redskaper til hjelp for omsorgsgivere. Haver (2018) har

funnet ut at man kommer i en posisjon til å hjelpe ungdommene ved å klare å etablere en god relasjon til dem. Ifølge Haver består en god relasjon av trygghet, tillit, varme og respekt. Når relasjonen blir trygg, får man mulighet til å gi ungdommen både psykoedukasjon og veiledning. Man får også sette grenser og korrigere fordi man er klar over at relasjonen tåler det. Når omsorgsgiveren bryr seg og ungdommen kjenner det, skapes grobunn for utvikling av håp og forventninger. Deltagere i studien vår prøvde å få fram viktigheten av hjelp til psykiske plager og hvordan ansatte i bofelleskap kunne hjelpe ungdommene. De la som nevnt vekt på å bli sett og forstått. De hadde behov for gode samtaler med voksne som de følte seg trygg på. De hadde behov for tilgjengelige, omsorgsfulle og snille voksne som forstod og brydde seg om disse ungdommene. Resultatene våre viste også at trygghet mellom ansatte og ungdommene henger tett sammen med relasjon. De råder voksne hjelpere, spesielt primærkontakter, om å ha stort fokus på relasjonsbygging. På denne måten blir det lettere å hjelpe disse ungdommene. Videre mener de ansatte at skal ha forståelse for deres kultur som er forskjellig fra norsk kultur. De ønsker å lære om norske kulturen samtidig som de ønsker å beholde sin egen kultur. Vi skal avslutte dette kapitlet med å drøfte deres erfaringer i møte med ny kultur da dette har vært forhold som har hatt stor betydning for hverdagen deres.

6.3 utfordringer i møte med ny kultur

Enslige mindreårige flyktninger møter i Norge en kultur som er svært forskjellig fra sin egen kultur. De har andre vaner, tankemønstre og erfaringer. Når de kommer til et nytt land med ny kultur, møter de uforutsigbare situasjoner som de ikke helt vet hvordan de skal forholde seg til. Det kan oppleves som stressende. Man blir bombardert med synsinntrykk, smaker, lukter og lyder. Man vet ikke hvilke som er meningsfulle og viktig eller hvilke som kan oversees. Samtidig forstår man ikke helt andres oppførsel og atferd, mens ens egen oppførsel og atferd ikke gir forventede og ønskede resultater. Dette kultursjokket oppleves som frustrerende og kan føre til engstelse, sinne, skam, skuffelse, utålmodighet, psykiske reaksjoner og identitetskrise (RVTS Øst, 2017). I vår studie ble begrepet kultur nevnt av deltagere gjentatte ganger. Over halvparten opplevde utfordringer med kulturforskjeller. Det gjaldt fysisk kontakt, klesstil, mat og feiring av høytider. Det er for eksempel vanlig i Afghanistan at damene dekker seg til, motsatte kjønn håndhilser/klemmer ikke hverandre eller har ikke fysisk kontakt generelt utenom med familiemedlemmer. De kommer fra et muslimsk land hvor mennene lett oppfatter norske damer som lettsindige. Det er ikke bare fordi de unnlater å dekke seg til, men også fordi de frimodig ser mennene rett inn i øynene, snakker, flørter og ler på en måte som bare ville ha vært tillatt for prostituerte i de landene mennene kommer fra

(Eriksen & Sajjad, 2015). Deltagere våre som kom fra et muslimsk land som Afghanistan og Syria fortalte at de ikke hadde gitt klem til damer før. Når de da i begynnelsen kom til Norge, fikk de se kvinner som var pratsomme, lettkledde og ga dem klem og klapp på skulder. Noen var i det som kalles en kultursjokkfase hvor de fikk ubehagelig følelse og endte opp med å trekke seg tilbake fra disse kvinnelige ansatte. Etter hvert begynte de mestre språket og ble kjent med den norske kulturen og omgivelsene. Deltagere fortalte også at det kunne oppstå misforståelser mellom beboere og ansatte, fordi det er forskjell i bruken av kroppsspråk mellom den afghanske og norske kulturen. I afghansk kultur er det vanlig å bruke hendene og kroppen mye når de kommuniserer. I tillegg er de høylytte. Ansatte trodde ungdommene hadde hissige diskusjoner og kranglet. Det har også vært misforståelser i bruk av verbale trusler som kan tulle bort i deres kultur, mens i Norge ble det tatt på alvor. Ifølge deltagere kunne disse små misforståelsene skape unødvendige problemer. Eriksen og Sajjad (2015) hevder at det er vanskelig å endre på kultur. Alt som oppfattes som naturlig er kulturelt dypprogrammert. Hva som er alminnelig sunn fornuft, varierer fra samfunn til samfunn. Viktige aspekter ved kulturen sitter altså i kroppen og ikke først og fremst i hodet. Videre får dette konsekvenser for menneskers synspunkter på kulturelle forandringer og tilpasning til andre kulturer. Man får for eksempel ikke en muslim til å elske svinekoteletter bare ved å si at svinet egentlig ikke er mer urent enn sau og ku. Men det er heller ikke slik at menneskets kultur er helt uforanderlig. U-kurven til Øyvind Dahl viser at det er mulig å komme seg ut av de ulike kultur fasene. Etter å ha blitt kjent med språket og omgivelsene, kan mennesker komme seg videre til neste fase.

Et viktig råd til ansatte som i dag jobber med enslige mindreårige flyktninger i bofellesskap har vært å utvise kulturforståelse. Ved å utvise kulturforståelse i samhandling med disse ungdommene, kan man utvikle kulturkompetanse og unngå kulturkollisjoner. Begrepet kultursensitivitet innebærer følsomhet for kulturelle preferanser (Eide, Rugkåsa, Vike & Qureshi, 2009). Miljøarbeidere og miljøterapeuter som jobber med enslig mindreårige flyktninger må være bevisst på at ungdommene kan ha en helt annen type virkelighetsforståelse, og ha andre preferanser enn dem selv. Kultursensitivitet dreier seg om økt fokus på kultur for større kunnskap, bevissthet og forståelse med mennesker generelt. Det handler om å vise respekt og forståelse for andre sine verdier og egenart. Det vil si at man anerkjenner andre mennesker som likeverdige. I arbeid med enslig mindreårige flyktninger bør man ha fokus på hva som er kulturbetinget. Kultursensitivitet benyttes for å forstå ungdommens reaksjoner i forskjellige situasjoner. Det skaper et trygt klima som gir rom for

mangfold. Man må ikke ha detaljkunnskap om bakgrunnen til den enkelte ungdommen, men ha en åpen, engasjert og positiv holdning, samtidig være ydmyk. På denne måten kan man oppklare misforståelser mellom ansatte og ungdommene i bofellesskap. Eide et al. (2009) nevner også et annet viktig moment ved kultursensitivitet som dreier seg om å ha reflektert forhold til egen kulturelle bakgrunn og verdipreferanser. Dette er relevant i arbeid med enslig mindreårige flyktninger. De kommer til Norge og vil ha nytte av å få innsikt i norsk kultur, verdier og normer. Hvis ansatte som jobber med disse ungdommene har et reflektert og bevisst forhold til norsk kultur og kan formidle det på en tydelig måte, vil det være en stor fordel for enslige mindreårige sin forståelse av og tilpasnings til den norske kulturen og samfunnet. Det er altså to viktige momenter under kultursensitivitet, nemlig den ansatte er respektfull, utforskende og nysgjerrig ovenfor ungdommenes atferd, tenkemåte og kulturell bakgrunn, samtidig har han eller hun et mål om å avdekke enslig mindreårige sin kompetanse. Funnene fra studien vår støtter Eide, Rugkåsa, Vike og Qureshi sine argumentasjoner. Flere av deltagere våre fortalte at det er viktig ansatte har kulturforståelse og kulturkompetanse, men i tillegg at de har bevisst forhold til norsk kultur og formidler det til enslig mindreårige flyktninger. De ønsker at dette skal gå begge veier, både ungdommene og ansatte i boligen skal ha forståelse for hverandres kultur og lære av hverandre.

7 KONKLUSJON

Bofellesskap er et hjem, et aktivt hjem der man har relasjoner til andre, der man deler og utvikler seg. Det er et viktig tiltak for enslig mindreårige flyktninger som kommer til Norge uten foreldre eller andre med foreldreansvar. Bofellesskap skal gi barna og ungdommene omsorg og trygghet og bidra til at de får den oppfølgingen og behandling de har behov for. De skal få faste rammer og struktur i hverdagen. Støtte, opplæring i praktiske ferdigheter som er viktig for mestring av daglige gjøremål, leksehjelp, grensesetting og nettverksbygging. Hovedmålet er integrering og selvstendigjøring der ungdommene blir godt trent til å mestre sin hverdagssituasjon. Bofellesskap samarbeider med helsetjenester, skole, verger, aktiviteter og andre aktuelle instanser. Ungdommene i bofellesskap bor der frem til de er selvstendige og klare til å flytte ut.

Problemstillingen vår retter sitt fokus på erfaringer i bofellesskap, herunder utfordringer, betydningen av hjelpen de fikk i bofellesskap og råd til voksne hjelper. Basert på erfaringene til de sju deltagere som deltok i studien vår, har det vist seg at enslig mindreårige flyktninger har ulike behov for omsorg, veiledning og oppfølging den perioden de bor i et bofellesskap. De er en gruppe som kommer til Norge med ulik erfaring og bakgrunn. De har ulik økonomisk og sosial bakgrunn, ulike tilknytningsmønstre og relasjonell erfaring. De har ulik skolegang, ressurser og kunnskaper. Men de har likevel strukturelle likheter i relasjon til vertsamfunnet, og har felles kjennetegn ved at de kommer til Norge uten foreldre, har annen kulturell bakgrunn og kommer fra krigsherjede områder. Mange har klart seg bra selv om de har hatt en oppvekst preget av krig, forventninger som ikke ble oppfylt, savnet av foreldrene, brudd i omsorgen og konflikter.

Vår undersøkelse har vist at omsorgssituasjonen i bofellesskapene har hatt stor betydning for ungdommenes utvikling. Det ser ut til at det er tre forhold deltagerne påpeker: integrering inn i det norske samfunnet, bli forstått og sett og forståelse for kulturforskjeller. Deltagere har møtt på ulike utfordringer i Norge. Det har vist seg at språk, kultur, nettverksbygging og ettervirkninger av vonde opplevelser har vært de største utfordringene. Til tross for utfordringer har våre deltagere fått en god omsorg og oppfølging. Majoriteten forteller at de setter stor pris på den hjelpen de har fått av kompetente voksne omsorgsgivere som har jobbet med dem i bofellesskap.

LITTERATURLISTE

- Aalandslid, V., & Enes, A. W. (2012). *Enslige mindreårige flyktninger i arbeid og utdanning*. (Rapport nr. 13/2012). Hentet fra https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_201213/rapp_201213.pdf
- Afsar, H. (2017). Ressurssterke EMA blir ofret. Hentet fra <https://www.rights.no/2017/05/ressursterke-ema-blir-ofret/>
- Alpar, M. K. (2012). Det etniske nettverkets betydning for innvanderens selvfølelse og tilhørighet i det nye samfunnet. Hentet fra https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/bitstream/handle/11250/267929/631858_FULLTEXT01.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Amble, L., & Dahl-Johansen, C. (2016). *Miljøterapi som behandling ved komplekse traumer hos barn og unge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Archambault, J. (2006). *Et felles liv i Norge. Evaluering av erfaringer fra to bofellesskap for enslige mindreårige flyktninger*. Trondheim: SINTEF.
- Bahr, R. (2015). *Aktivitetshåndboken: Fysisk aktivitet i forebygging og behandling*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2017). Enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger. Hentet fra https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Barn_pa_flukt/Enslige_mindre_aringe_asylsokere_EMA/
- Barnevernloven. (2008). *Lov om barneverntjenester m. v. av 1. januar 1993 nr. 15*. Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100/KAPITTEL_6#%C2%A75a-3
- Barnevernloven. (2018). *Lov om barneverntjenester m. v. av 1. januar 1993 nr. 15*. Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100#KAPITTEL_4
- Bath, H. (2008). The three pillars of trauma-informed care. *Reclaiming Children and Youth*, 17(3), 17-21.
- Befring, E., Frønes, I., & Sørli, M. A. (2010). *Sårbare unge. Nye perspektiver og tilnærminger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bendixen, M. C. (2019). Børn i asylsystemet. Hentet fra <http://refugees.dk/fakta/asylproceduren-i-danmark/boern-i-asylsystemet/>
- Berg, B., & Lauritsen, K. (2009). *Eksil og Livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Berg, B., & Valenta, M. (2008). Flukt, eksil og flyktningers sosiale integrasjon. Hentet fra <https://www.forskningsradet.no/siteassets/publikasjoner/1228296943034.pdf>
- Borgan, C. M. (2017). Aktivitet i gymsalen, integrering på sidelinje. Hentet fra https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2447009/CamillaMBorgan%20master2017_PP.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Borge, N. (2009). *Mestring og sosialt nettverk* (masteroppgave). Telemark: Høgskolen i Telemark.
- Brinkmann, S., & Tanggaard, L. (2012). *Kvalitative metoder - Empiri og teoriutvikling*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag AS.
- Broberg, A., Almqvist, K., & Tjus, T. (2006). *Klinisk barnepsykologi. Utvikling på avveier*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development Experiments by nature and design*. Cambridge, Massachusetts og England: Harvard University press.
- Bunkholdt, V. (2002). *Psykologi* (2. utgave). Oslo: Universitetsforlaget.
- Christoffersen, M. (2007). *But if you tell somebody, the hurt disappears* (Masteroppgave). Oslo: Institutt for psykologi.
- Dahl, Ø. (2019). U-kurven. Bilde hentet fra <https://ndla.no/nb/subjects/subject:18/topic:1:194233/topic:1:78246/resource:1:85721>
- Dahl, Ø. (2013). *Møter mellom mennesker – Innføring i interkulturell kommunikasjon*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Derlyun, I., & Broekaert, E. (2007). Different perspectives on emotional and behavioral problems in unaccompanied refugee children and adolescents. *Ethnicity & Health, 12*, 141-162. doi: 10.1080/13557850601002296.
- Diginalet-fag. (2009). Bronfenbrenners økologiske miljømodell. Bilde hentet fra <https://diginalet.wordpress.com/2009/07/30/bronfenbrenners-%c3%b8kologiske-milj%c3%b8modell/#comments>
- Dittmann, I., & Jensen, T. K. (2010). Enslige mindreårige flyktningers psykiske helse- en litteraturstudie. *Tidsskrift for Norsk psykologforening, 47(9)*, 812-817.
- Dyregrov, A. (2010). *Barn og traumer, en håndbok for foreldre og hjelpere* (2.utgave). Bergen: Fagbokforlaget.
- Egeland, K. C. S. (2018). *Barnevernets håndtering av bosettingsarbeidet ved økt tilstrømming av enslige mindreårige flyktninger i 2015* (Masteroppgave). Bergen: Det psykologiske fakultet.

- Eide, K. (2012). *Barn på flukt*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eide, K. (2000). *Barn i bevegelse*. Telemark: Høgskolen i Telemark.
- Eide, K., Rugkåsa, M., Vike, H., & Qureshi, N. A. (2009). *Over profesjonelle barrierer. Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eriksen, T. H., & Sajjad, T. A. (2015). *Kulturforskjeller i praksis* (6. utgave). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Flyktninghjelpen. (2017). Fakta om barn på flukt. Hentet fra <https://www.flyktninghjelpen.no/ag/fakta-om-barn-pa-flukt/>
- Folkehelseinstituttet. (2015). Fakta om sosial støtte og ensomhet. Hentet fra <https://www.fhi.no/fp/psykiskhelse/psykiskelidelser/sosial-stotte-og-ensomhet---faktaar/>
- Fyrand, L. (2016). *Sosialt nettverk. Teori og praksis* (3. utgave). Oslo: Universitetsforlaget.
- Fyrand, L. (2005). *Sosialt nettverk. Teori og praksis* (2. utgave). Oslo: Universitetsforlaget.
- Goodman, J. H. (2004). Coping with trauma and hardship among unaccompanied refugee youths from Sudan. *Qualitative health research*, 14, 1177-1196. doi: 10.1177/1049732304265923
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hagen, M. B., Silva, A. B., & Thelle, M. I. (2016). *Traumebevisst omsorg i psykisk helsearbeid- fra et tilknytningsteoretisk perspektiv*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Halvorsen, K., Stjernø, S., & Øverbye, E. (2013). *Innføring i helse- og sosialpolitikk* (5. utgave). Oslo: Universitetsforlaget.
- HandleKraft. (2008). Traumebevisst omsorgs tre grunnpilarer. Hentet fra http://www.traumebevisst.no/ordliste/Traumebevisst_omsorgs_tre_grunnpilarer.pdf
- Haver, I. (2018). Inn i relasjonen. Kunnskapen om utviklingstraumer tilsier at vi bør legge til rette for enda mer relasjonsjobbing i barnevernet. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 56(1), 47-49.
- Hek, R. (2005). The role of education in the settlement of young refugees in the UK: The experiences of young refugees. *Practice*, 17(3), 157-171. doi: 10.1080/09503150500285115
- Helsedirektoratet. (2015). Teoretiske perspektiver på hvordan trivsel kan fremmes i skolen. Hentet fra <https://utdanningsforskning.no/artikler/teoretiske-perspektiver-pa-trivsel/>
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. (2017). Arbeid med enslige mindreårige asylsøkere

- og flyktninger: en håndbok for kommunene. Hentet fra
<https://www.imdi.no/om-imdi/brosjyrer-handboker-og-veiledere/enslige-mindrearige-asylsokere-og-flyktninger--en-handbok-for-kommunene/>
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. (2010). Bofellesskap for enslige flyktninger. Hentet fra
<https://www.imdi.no/globalassets/dokumenter/bofellesskap/bofellesskap-for-enslige-flyktninger-kommune-og-asylmottak.pdf>
- Jacobsen, D. I. (2010). *Forståelse, beskrivelse og forklaring. Innføring i metode for helse- og sosialfagene* (2.utgave). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?* (2.utgave). Kristiansand: Høyskole Forlaget.
- Jørgensen, W. T., & Steinkopf, H. (2013). Traumebevisst omsorg. Teori og praksis. *Norsk fosterhjemsforening*, 1(13), 13-16.
- Klette, T., Kleiven, T., Kalfoss, M. H., Halvorsrud, L., & Owe, J. (2016). Omsorgens innhold og mangfold. *Tidsskrift for omsorgsforskning*, 2(1), 12-23.
- Krumsvik, R. J. (2014). *Forskningsdesign og kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2012). *Det kvalitative forskningsintervju* (2.utgave). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Larsen, E. (2004). *Miljøterapi med barn og unge. Organisasjonen som terapeut*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lidén, H. (2017). *Barn og migrasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lødding, B. (2009). *Sluttere, slitere og sertifiserte* (Rapport nr. 13/2009). Hentet fra
<https://nifu.brage.unit.no/nifu-xmlui/bitstream/handle/11250/279748/NIFURapport2009-13.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Myer, D. G. (1992). *Psychology*. New York: Worth Publishers.
- Norad. (2018). Afghanistan. Hentet fra
<https://norad.no/landsider/asia-og-oseania/afghanistan/>
- Nyquist, A. E. (2016). *Like barn leker mest, men er det best? Integrering av enslige mindreårige gjennom fritidsaktiviteter* (Masteroppgave). Agder: Samfunnsvitenskapelige fakultet.
- Ofstad, K., & Skar, R. (2015). *Barnevernloven*. Oslo: Gyldendal Juridisk.
- Oppedal, B., Seglem, K. B., & Jensen, L. (2009). *Avhengig og Selvstendig. Enslige*

- mindreårige flyktningers stemmer i tall og tale* (Rapport nr. 11/2009). Hentet fra <https://www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/2009-og-eldre/rapport-200911-pdf-.pdf>
- Pastoor, L. W. (2016). Enslige unge flyktningers psykososiale utfordringer: behovet for en flyktningkompetent skole. Hentet fra https://www.researchgate.net/publication/301854117_Enslige_unge_flyktningers_psykososiale_utfordringer_behovet_for_en_flyktningkompetent_skole
- Proba. (2019). Hvordan måle integrering? (Rapport nr. 3/2019). Hentet fra <https://www.imdi.no/contentassets/c646a66dc8e14af2b4d3efd9ff0d434f/indikatorer-for-integrering.pdf>
- Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS). (2017). Inkludering av unge flyktninger. Hentet fra <https://rvtsost.no/app/uploads/2017/12/fredrikstad-08.01.18-dag-1.pdf>
- Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging Sør (RVTS). (2012). Traumer- en introduksjon. Hentet fra <http://www.traumenett.no/>
- Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging Sør (RVTS). (u.å.). Barns utvikling og traumer. Hentet fra <https://sor.rvts.no/filestore/Filarkiv/Dokumenter/Fagstoff/Barnevern/Traumeguiden2.pdf>
- Reinar, E. M. (2015). *Hvordan beskriver/erfarer flyktninger sosial integrering i nærmiljøet?* (Masteroppgave). Østfold: Høgskolen i Østfold.
- Rousseau, C., Said, T. M., Gagne, M.J., & Bibeau, G. (1998). Resilience in unaccompanied minors from the north of Somalia. *Psychoanalytic Review*, 85(4), 615–637.
- Salole, L. (2013). *Krysskulturelle barn og unge. Om tilhørighet, anerkjennelse, dilemmaer og ressurser*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Senter for oppvekst. (2012). Barnas egne erfaringer fra bo- og omsorgstiltak for enslige mindreårige flyktninger i Drammen kommune. Hentet fra https://www.drammen.kommune.no/Documents/Barn%20og%20familie/Enslig%20mindre%C3%A5rige/2012%20Evalueringsrapport_EM.pdf
- Skårdalsmo, E. M. B., & Harnischfeger, J. (2017). Vær snill! – Råd fra enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger til voksne omsorgsgivere. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 94, 6-21. doi: 10.18261/issn.1891-1838-2017-01-02.
- Sourander, A. (1998). Behavior problems and traumatic events of unaccompanied refugee

- minors. *Child Abuse & Neglect*, 22(7), 719-727. doi: 10.1016/S0145-2134(98)00053-2.
- Statistisk sentralbyrå. (2017). Rekordmange nyankomne enslige mindreårige flyktninger. Hentet fra <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/rekordmange-nyankomne-enslige-mindrearige-flyktninger>
- Statistisk sentralbyrå. (2016). Tre av fire i arbeid eller utdanning. Hentet fra <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/tre-av-fire-i-arbeid-eller-utdanning>
- Statistisk sentralbyrå. (2013). Språket – første skritt mot integrering. Hentet fra <https://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/spraaket-forste-skrutt-mot-integrering>
- Stray, J. H., & Wittek, L. (2014). *Pedagogikk – en grunnbok*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Sundal, V. M. (2014). *Å ikke problematisere alt* (Masteroppgave). Oslo: Fakultet for samfunnsfag.
- Tetzchner, S. V. (2012). *Utviklingspsykologi* (2.utgave). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode* (4.utgave). Bergen: Fagbokforlaget.
- Tonheim, M., Derluyn, I., Rosnes, E. V., & Zito, D. (2015). *Rehabilitation and social reintegration of asylum-seeking children affected by war and armed conflict* (Rapport nr. 2/2015). Hentet fra https://www.udi.no/globalassets/global/forskning-fou_i/asyl/fou-rehab-reintegration-2015.pdf
- Utlendingsdirektoratet. (2020). *Asylsøknader enslige mindreårige asylsøkere (2019)*. Hentet fra <https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/asylsoknader-enslige-mindrearige-asylsokere-20182/>
- Utlendingsdirektoratet. (2019). *Midlertidig oppholdstillatelse*. Hentet fra <https://www.udi.no/ord-og-begreper/midlertidig-oppholdstillatelse/>
- Utlendingsdirektoratet. (2017). *Dublin-samarbeidet*. Oslo: Utlendingsdirektoratet. Hentet fra <https://www.udi.no/ord-og-begreper/dublin-samarbeidet/>
- Utlendingsdirektoratet. (2012). *UDI 2012-012 Arbeid med tilbud for enslig mindreårige*

- asylmottak*. Hentet fra
https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-rundskriv/rs-2012-012/#_Toc326052719
- Utlendingsforskriften. (2010). *Forskrift om utlendingers adgang til riket og deres opphold her*. Hentet fra
<https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/sentrale/utlendingsforskriften/>
- Valenta, M., & Berg, B. (2012). *Asylsøker i velferdsstatens venterom*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wiggen, K. S. (2014). *Enslige mindreårige flyktninger. Arbeid, utdanning og inntekt*. (Rapport nr. 9/2014). Hentet fra
https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/_attachment/167465?_ts=144b604d570
- Wilson, D., Hausstatter, R. S., & Lie, B. (2010). *Spesialundervisning i grunnskolen*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Øia, T. (2011). *Ungdomsskoleelever. Motivasjon, mestring og resultater*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Øvreeide, H. (2009). *Samtaler med barn. Metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Øye, L. E. (2014). *Rettslig regulering av omsorg til enslige mindreårige asylsøkere under og over 15 år* (Masteroppgave). Tromsø: UiT Norges arktiske universitet.